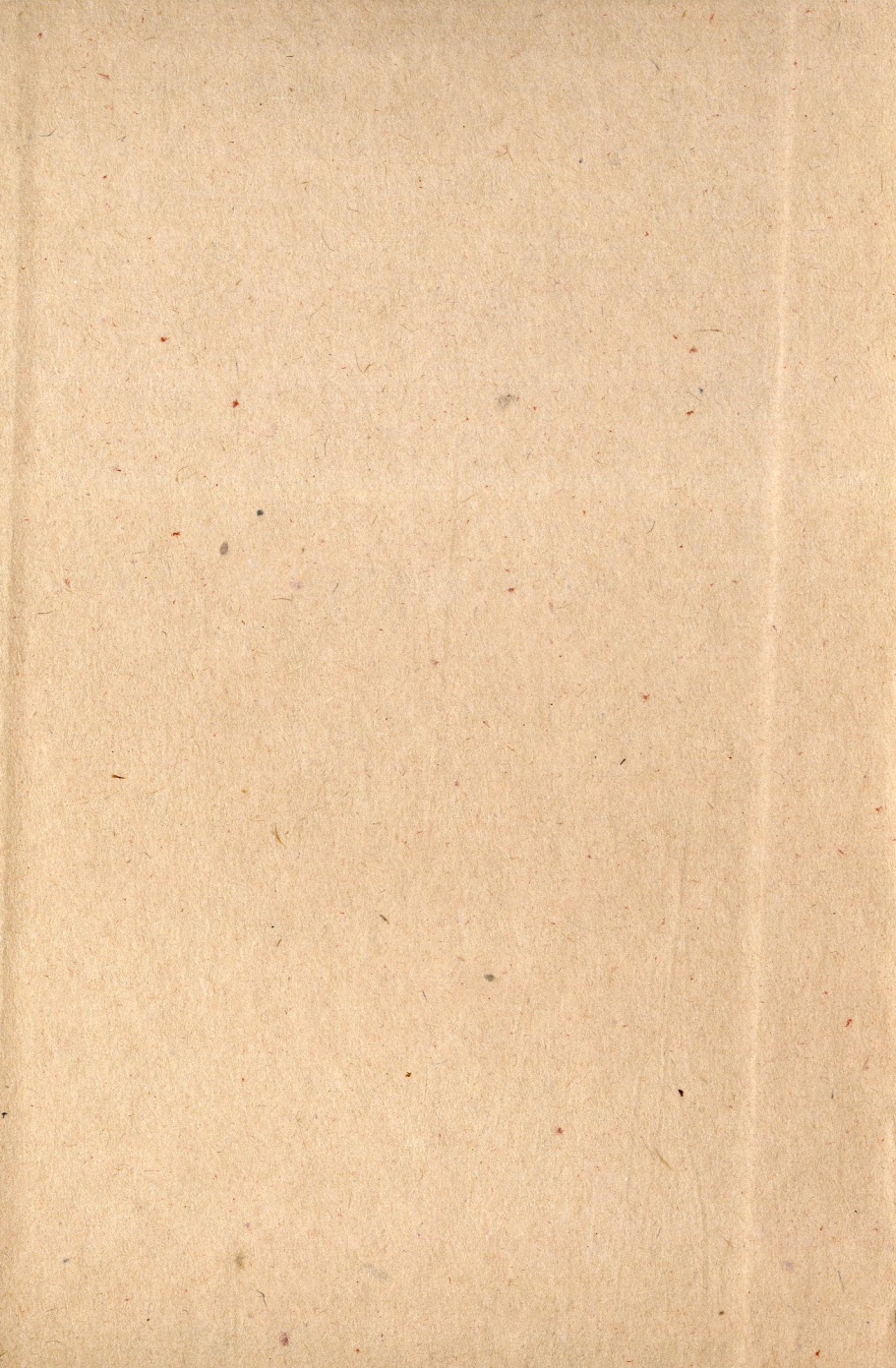
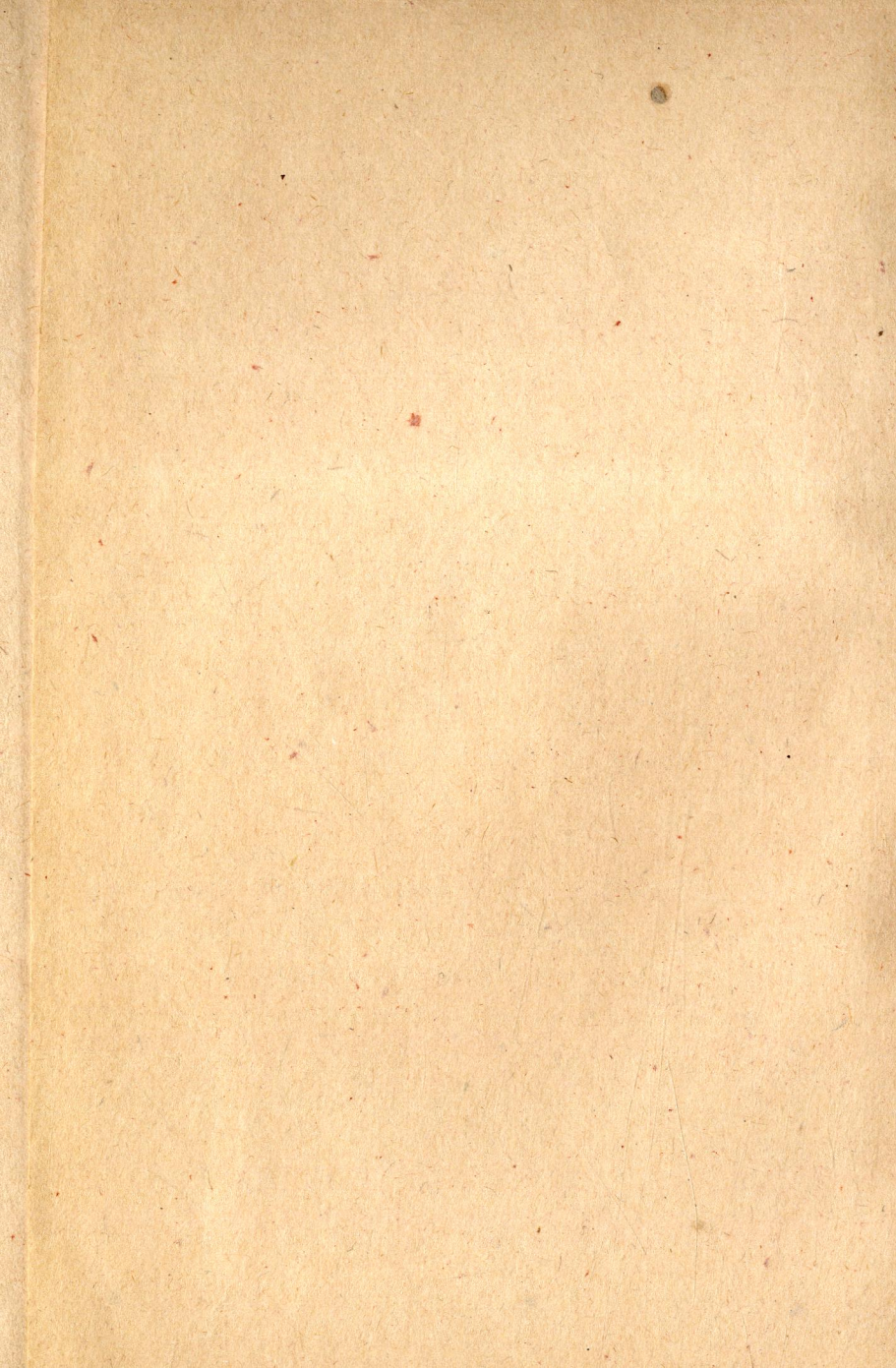

020.1.100
ДР. ОСИП НАЗРУК

ГРЕ.-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА І УКРАЇНСЬКА ЛІБЕРАЛЬНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КИРИНИ
НА ЦЕРКОВНІЙ ОБЛАСТІ В КРАЮ І НА ЕМІГРАЦІЇ

Написаний з приводу критичної праці п. з. «В ім'я правди»,
котру проти свого Єпископа і проти Римської Конгрегації
для Східної Церкви окремою брошурою написав і своїм кош-
том видав гімн. учитель Роман Гамчикевич, вважаючи себе
притім приятелем католицької Церкви і навіть католиком.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Л Ї В І В, 1 9 2 9
НАКЛАДОМ «ПРАВДИ»

06 10
041-788

ДР. ОСИП НАЗРУК

ГР.-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА I УКРАЇНСЬКА ЛІБЕРАЛЬНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ

01022
ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КИРИНИ
НА ЦЕРКОВНІЙ ОБЛАСТИ В КРАЮ І НА ЕМІГРАЦІЇ

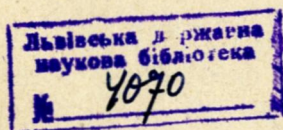
Написаний з приводу критичної праці п. з. «В ім'я правди»,
котру проти свого Єпископа і проти Римської Конгрегації
для Східної Церкви окремою брошурою написав і своїм кош-
том видав гімн. учитель Роман Гамчикевич, уважаючи себе
притім приятелем католицької Церкви і навіть католиком.

16(16)
Львів. Бібліотека
АН УРСР
42507

Л Ї В І В, 1 9 2 9
НАКЛАДОМ «ПРАВДИ»

З 374.109(2834)

Вступ: Про католицьку критику.

У католицькім місячнику »Das heilige Feuer« ч. 7. з 1927 р. помістив німецький письменник Др. Лярос статтю про те, як повинна виглядати католицька критика.

Він має до католицької критики три вимоги:

Вимога перша: — Католицька критика повинна бути річева. То значить: вона повинна совісно розглянути й оцінити річеві аргументи противника, коли такі є. Не вільно опускати дійсних аргументів противника і збивати тільки його блудні місця, бо се не єсть ніяка критика. Треба придивитися всім аргументам противника.

Вимога друга: — Католицька критика повинна бути християнська. Се часом крівава конечність, пригадувати людям, що треба бути християнином, щоб бути католиком. Основна заповідь Христа, по котрій мають пізнаватися його ученики, се любов. Тільки любов отвирає браму розуміння і справедливости. Любов радо признає позитивні аргументи і радо бачить нові стежки, якими шукачі правди змагають до неї. Оден з найбільших письменників католицької Церкви, св. Августин, у молодости своїй думав, що правду можна й насильно перевести. Але як з віком набрав досвіду, змінив свій погляд. А в старій церкві пробивається глибоке переконання, що віра і любов все получені та що де бракує правдивої любови, там недостає і віри — і то якраз недостає тільки віри, кілька любови.

А се значить, що не можна братися до справ віри й рівночасно ображати любов.

Та навіть колиб віра була можлива без любови, то вона не принеслаб ніякого хісна. Найлучший апольогеґ (оборонець) справ віри се той, хто примірно поступає і має любов.

Третя вимога: — Католицька критика повинна бути дійсно католицька, то значить уроджена з універсальности католицької думки й основана на ній.

Основне поняття католицизму виключає піддавання його під якусь одну школу чи струю (нпр. націоналістичну). Коли

безконечний Бог входив у людство, прийняв постать Ісуса. Тепер містичний Ісус — се католицька Церква. В ній Ісус живе далше.

Ніякий ум, ніякий геній (навіть такі, як Августин, Тома, Франц або Ігнатій) сам собою не може рівнатися з Церквою, не кажучи вже про опановування її й диктування їй. Кождий з них має велику вартість, але ні оден з них не може воплочувати в своїм умі і творчости католицької Церкви, — поки вона дійсно католицька.

Колиж у католика оцінка (критика) перестане бути католицька, тоді стає вона морально далеко гірша ніж у не-католика, бо:

*Corruptio optimi — pessima est**).

Се не значить, що католицький критик, коли береться до критики, повинен робити гнилі компроміси або закривати блуди того, котрого критикує. Так роблять тільки сторонники кліки або партії, а не католики. Але при всій своїй остроті католицька критика повинна бути 1) річево правдива, 2) мати християнське розуміння і 3) католицьку ширину.

Майже рівночасно з висновками німецького критика появились недавно у французській мові дві книжки про католицьку критику. Одну п. з. «Католицький критик» написав о. J. Calvet, другу п. з. «Католицький письменник романів» (повістей) написав світський чоловік José Vincent. Реферат про ті обидві праці принесли відоме й у нас (бо часом цитоване в «Новій Зорі») видавництво «La Documentation Catholique». Цікаво подивитися, як дуже сходяться з собою погляди всіх трьох умів на католицьку критику, хоч вони з собою не знаються: та вони виховані по католицьки — і тому сходяться.

О. Calvet пише (зміст):

1) Католицька критика се природний вираз католицького характеру і католицького способу думання.

2) Зробити розділ між католицьким світоглядом критика і його завданнями як критика — річ неможлива.

3) Факт, що католицький критик все має постійну «точку погляду» (з чого йому роблять закид), являється якраз його силою. Чому? Бо се зовсім не перешкоджує католицькому критику, докладно розслідити появи, котрі хоче оцінювати,

*) Зіпсуття найлучшого стає найгіршим.

а дає йому підставу до роблення далеко певніших і відважніших висновків, ніж у критиків без такої постійної точки погляду на все.

4) Навпаки — хто має змінчиві точки поглядів, у того як у критика мусить появитися вузькість і жорстокість.

5) Колиж критик не має навіть змінчивих точок погляду, то значить, коли він не має взагалі ніякої точки погляду, тоді він мусить у критиці стати фантастом, до розсудної критики зовсім неспосібним.

6) Виховання критика мусить бути основне і може відбуватися тільки дуже помалу. Услівя виховання критика такі:

а) Добра освіта і то клясична.

б) Вироблений і певний смак.

в) Широке знання.

Се умовини необхідні для критика.

7) Суттєва функція, себто ядро вартости критика, полягає на слухности і силі його осуду, оцінки. Се сьогодні, — коли продукція всяких письменничих праць перейшла вже в гіперпродукцію і дальше росте як повінь, — двічі і тричі важне в порівнянні з тим, що було колись.

8) Коли католицький критик мусить взятися і до критики самого автора (а не лише його праці), тоді, розуміється, повинен берегтися, щоб не стати жорстоким.

А знов José Vincent стверджує ось що:

1) Католицький письменник повістей має не тільки негативні завдання. То значить: його ціль не мусить бути вічно моралізувати когось, або творити тільки т. зв. «будуючу літературу» (котра, розуміється, має також свою вартість).

2) Католицький письменник повинен відтворювати все життя в своїх творах, зі становища католицького світогляду.

3) Послідовністю того являється те, що катол. письменник не сміє обминати і тяжких життєвих проблемів, а тим самим також не сміє обминати і проблему гріха.

4) Опріч звичайної теми про любов знає катол. письменник ще й інші важні проблеми: соціальні кризи, панування гроша в капіталістичній системі, кризу інтелігенції і т. д.

5) Якраз католицька релігія дає письменникови особливо добру можливість описувати особи і події загального інтересу; отже він розпоряжає широким полем, на котрім вирости і виростають католицькі діячі і герої.

6) Описів гріха католицький письменник не обминає у своїх творах. Одначе гріхови дає він такі »предикати«, які йому належаться...

* * *

Ми нарочно навели тут не тільки погляди католицьких критиків на саму критику в строгім того слова значінню, але й на повістеву творчість. А зробили ми се для того, бо нераз, коли читати наших »критиків«, котрі ще до того — буває — мають претенсії, щоб уважати їх »католиками«, то ізза їх видумок мається таке вражіння, немовби вони взявшись до писання критики, забули про те, що мали робити, і перейшли на область писання роману і то страшно переборщеного у хвальбі (часто: у самохвальбі) та в допиканню другим...

Таким чином подали ми зміст поглядів чужих католицьких критиків на обовязки, підготовку й вироблення того, хто хоче себе уважати католицьким критиком і в тім характері береться до критикування католицьких справ — чи то в дійсній критиці, чи хочби в повістевій.

* * *

Не можна сим поглядам чужих католицьких критиків відмовити глибини, ширини і слушности. Тут видно, що автори завдали собі великого труду, щоб пізнати католицьку критику в усій її ширині, та глибині. А не легка се річ! Бо, як відомо, католицька критика се підвалина й корінь усякої критики, яка тільки існує у народів білої раси так, як уся їх культура ума і серця виросла на католицизмі. Як відомо, коли зогнив старинний світ, званий »клясичним«, тоді християнство, — котре аж до ХІ століття вспіло поборювати в своїм нутрі всякі схизми і ересі тай тому було й остало католицьким і на заході і на сході, — охоронило перед загибллю все, що в клясичнім світі представляло культурну вартість. Воно охороняло і знання мов клясичних — вже тому, що в тих мовах було передане Святе Письмо, почасти в оригіналі, почасти в дуже вчасних перекладах. Разом з тим уратувало католицьке християнство можливість забезпечення перед затратою всіх культурних цінностей клясичного світа і можливість вчасного ужиття тих культурних цінностей для образування всіх народів, котрі прийняли Христову віру.

Але не було се випадкове вратування тих цінностей,

»для того, — мовляв, — що Св. Письмо було частинно в грецькім оригіналі а частинно у вчасних латинських перекладах, — пошанувало християнство ті мови, а з ними й інші цінности, передані в тих мовах«.

Ні, далеко ні! Навіть коли вже грецький схід з політичних причин викликав остаточну церковну схизму в XI столітті і коли та схизма вкорінилася на сході, — якраз католицький захід і то головню його центр, котрого спадкоємцем являється по формі і по суті теперішній Ватикан, — зберігав з найбільшим накладом трудів і коштів усе, що можна було зберегти з клясичної культури в її найчистішій виді. І то робив се — римський центр, не византійський. Папський Рим доходив у тій дбалости до того, що охороняв великим коштом навіть твори штуки, призначені для поганського культу, для того, бо шанував штуку.

Тут і там лучалися нищення поганських творів штуки простими людьми й менше освіченими одиницями з клеру. Але з того можнаб робити закиди катол. Церкві з таким самим правом, як пр. можнаб робити закиди науці медицини ізза того, що в деяких шпиталях лучалися випадки, що менше обзнакомлений зі справами слуга дав хорому отрую замість ліку.

Разом з усім культурним спадком по старім клясичнім світі переняла Католицька Церква також штуку оцінювання (критики). І виобразувала ту штуку високо. Народи далекого Сходу, хоч мають старшу культуру від культури теперішніх християнських народів Заходу, не посідають так виробленої критики, як християнська. А корінь оціночного розуміння єсть у католицькій критиці.

Вона до тої міри свобідна, що навіть у середніх віках, в часі великого ригору й дисципліни, процвітала в католицизмі дуже буйно й переходила всякі стадії аж до найбільшого розхвилювання.

На основі всего її розвитку й досвіду вирости висше згадані критичні вимоги католиків. По сім конечнім вступі переходимо до самої річи. —

Перед нами брошура українського інтелігента*) та ще до того гімназіяльного учителя, котрий мав виховувати і — виховував цілі покоління нашої молоді. Автор тої брошури уважає себе — католиком, а свою брошуру — критикою.

*) Роман Гамчикевич: „В Імя Правди! Св. Конгрегації для Східної Церкви і Преосв. Владиці Йосафатові Коциловському до відома. — В Перемишлі. Накладом Автора. — З печатні Антона Блюя. 1927. З хати до хати, з рук до рук. — Ст. 24. вел. 8о.

Та брошура настільки характеристична, що варт її критично розібрати як документ сих часів. Постараємося зробити се докладно і дуже совісно. Притім читачам оставимо до оцінки, чи відповідає вона вимогам критики взагалі і католицької критики з'окрема. А по можности нашої будемо дбати про те, щоб наша критика тої критики відповідала згаданим вимогам, хоч памятаємо, що нема нічого досконалого на сім світі.

I. Два »мотта« брошури п. проф. Гамчикевича.

З перекладів чужих думок і слів, які п. Гамчикевич дає на 2, 3 і 7-ій стороні своєї брошури, видно, що він уважав за вказане, робити ту брошуру популярною, себто призначив її »для народа«. Тай на 1. ст. є »клич«: З хати до хати!..

Супроти того не остає й нам ніщо инше, як і собі пояснити при нагоді чужі слова і звороти, котрих п. Гамчикевич не пояснив або котрі взагалі забув ужити на відповідних місцях.

Зачинаємо від слова »мotto«.

Аж два »мotto« дав п. Гамчикевич на початку своєї критики. А »мotto« — се товчок, який когось порушує до висказання його думок або до виконання якоїсь праці.

Щож порушило п. Гамчикевича до написання його праці проти свого Єпископа і проти Апостольської Столиці? Се, що порушило п. Гамчикевича до такого діла, висказане на чолі його праці в отсих двох »мottoх«:

Перше мotto п. Гамчикевича звучить: »Amicus Plato, sed magis amica veritas«. Се значить: »Приятелем (являється для мене філософ) Плятон, але ще більша приятелька правда«.

А друге »мotto« п. Гамчикевича, вже ним самим збудоване, звучить так: »Не на те установив Христос свою божественну науку, щоб український гієрарх відтак через її викривлення присипляв сумління свого народа«.

За отсі два »мotto« може й повинен кождий читач віднестися зі щирим признанням до п. Гамчикевича. А то для того, бо в сих »мottoх« зарисовується хоч і хмарно: 1) Ціль автора. 2) Його погляд на Христову науку як божественну. 3) Його погляд на те, як зле поводить ся з тою наукою український єпископ. 4) Розуміння п. Гамкевича, чому український єпископ так недобре поводить ся з наукою Ісуса Христа і 5) пята тай найважніше: Що п. Гамчикевич а) ува-

жає себе покликаним, оцінювати й оцінити, оскільки його Єпископ викривляє божественну науку Христа й б) уважає себе покликаним до ствердження, що Єпископ робить се в тій цілі, щоби »присипляти сумління свого народу«...

Вправді не пише ще п. Гамчикевич, яка саме ціль того »присиплювання сумління« народу єсть або може бути у перемиського Владики, — але брошура не така знов мала, щоб утратити надію на те, що десь дальше пояснить п. Гамчикевич і се, правду кажучи, найцікавіше питання. Бо трудно припустити, щоб п. Гамчикевич був переконаний, що Єпископ виконує »присиплювання сумління свого народу« так собі, як штуку для штуки, а не має в тім »присиплюванню« якоїсь цілі або інтересу.

На всякий випадок знаємо з обидвох »моттів«, що у п. Гамчикевича »правда понад все« і що Преосвящений Коциловський очевидно не любить правди до тої міри, що позволив собі навіть на »викривлення Божої науки«.

В сих часах рідко хто так виразно ставить справу, як поставив п. Гамчикевич, хоч багато є таких як він людей, котрі, — не будучи ні єпископами, ні священниками, — уважають себе покликаними до »простування« Христової науки. Але, звичайно, річ зрозуміла, не мають часу над сим попрацювати. Для того з тим більшою увагою треба придивитися всім закидам і доказам, які підносить п. проф. Гамчикевич. Бо якраз католицька критика вимагає того, щоб нічого з аргументів противника не пропускати без уваги. А тим більше не годиться сего робити з аргументами мужа, котрий відразу каже, що не єсть ворогом Христової науки, але її приятелем.

Ще тільки оден факт треба ствердити на основі другого »мотта« п. Гамчикевича, а саме, що Шановний Автор задумує в своїй праці вживати методу дедуктивного, то значить: такого способу писання, який не розглядає наперед фактів а потому робить висновок, — тільки »наперед каже правду«, що єпископ викривляє Христову науку, а потому доказує ту »правду«. Спосіб таксамо гарний, як усякий иньший, але ми з п. Гамчикевичом будемо інакше поступати: Наперед розберемо його думки і твердження, закиди і докази. А потому скажемо, що думаємо про п. Гамчикевича і чим його оправдуємо, коли покажеться, що п. Гамчикевич потребувавби якогось оправдання.

II. Одно прохання до читача.

Трудна для нас річ перепечатувати всю критичну працю п. Гамчикевича, бо вона не мала: має 24 сторін великої вісімки битого друку.

Дятого просимо читача, котрий хоче оцінити разом з нами критику п. Гамчикевича, а без нас критику нашу, щоб сам перечитав собі в цілости працю п. Гамчикевича.

Робимо сю рекляму праці п. Гамчикевича в тім глибокім переконанню, що майже кождий читач знайде в ній сам не тільки те, що ми вспеємо підчеркнути, але ще не одну иньшу річ, якої ми не наводимо, бо не годен усього ні відкрити ні навести в ніякій праці.

Ми тут можемо з природи річи наводити тільки що цікавійші твердження й закиди п. проф. Гамчикевича. Впевняємо читача, що й те, що наведемо, доволі яскраво схарактеризує способи, якими у нас воюється проти своєї Гієрархії, що читач зараз побачить. А все таки з притиском ще раз поручаємо в цілости перечитати згаданий твір українського педагога.

III. Перший акорд — жахом проймаючий...

Текст полеміки п. Гамчикевича починається так (підчеркнення скрізь наші):

»Факт, що кружок перемиських громадян вислав до Риму письмо з жалобою на свого Епископа, підносячи проти нього аж 28 ріжних замітів, кидає понуре світло на відносини у перемиській дієцезії і заставляє кожного тямущого Українця завдати собі жакхливе питання: Що вийде з того усього? Який буде тому кінець?»

Отсей у високій мірі »жакхливий« спосіб писання насуває відразу ряд питань.

Що саме так перелякало Шановного Автора у факті, що »кружок людей« з Перемишля пожалувався на свого Епископа замітами, яких Шан. Автор не наводить?

Причім тут ціла »дієцезія«, коли самже каже, що лишень оден кружок з одного Перемишля щось писав і то не знати, що! Ба, причім тут »кождий« Українець — значить люде зі всіх дієцезій взагалі?!

Щож таке »жакхливе« в тім Перемишлі діялося, чи діється, що треба аж »всієї України«, котра малаб собі завдати »жакхливе питання?»

Не знати! — Тільки трохи дальше сказано, що був «довгий ланцюх непорозумінь і тертя» (два останні слова чомусь у курячих лапках).

Які се були «непорозуміння і тертя», — знов ні чичиркі! і чимже так жахатися, коли там не було нпр. скандалів, тільки самі непорозуміння й тертя? І деж на світі був або єсть такий уряд, котрий не мавби з кимсь непорозуміння або тертя?

І знов таємничо пише п. Гамчикевич, що ті «тертя» і ті «непорозуміння» «довели до відай небувалої у інших народів появи, що світські вірні жадають (!) від Риму усунення свого Єпископа!..»

За що? Чого хочуть від свого Єпископа? — Ні слова! Довідуємося тільки, що духовні не ждали нічого, тільки світські. Доволі трудно припустити, щоб між усім Духовенством цілої, не малої, дієцезії не знайшовся ні оден духовний, котрий мавби цивільну відвагу й характер, прилучити і свій голос до «жахливого питання», якби там дійсно було щось жахливе.

Такого закиду ще ніякий ворог ні приятель Церкви не зробив духовенству ніякої дієцезії, хоч бували вже всякі закиди і менше та більше дивні дива.

Бувало на світі і таке, що і світські і духовні вірні представляли в Римі потребу усунення якогось владики. Але не бувало ще такого, щоб якийсь, шануючий себе, інтелігентний чоловік брався до полеміки ізза якоїсь справи та не знав, ізза чого береться. Такого ще дійсно не було.

А якраз таке трафілося п. Гамчикевичови,³ котрий не знає, що було в тій жалобі — а такий жахливий гвалт підносить «на всю Україну!»

Вп. пан проф. Гамчикевич очевидно людина чесна, бо виразно признається до того, що не знає ні одної з тих 28 «жахливостей», на котрих малоб опиратися «жахливе питання кожного Українця...»

Дослівно пише п. Гамчикевич так: «Я по причині відсутности в Перемишлі тої жалоби не підписував і з змістом її не є обзнакомлений.»

І мимо того уважає вказаним і потрібним, писати брошуру в справі, якої не знає!..

Довідавшись від самого п. Гамчикевича, що він з повним незнанням справи приступає до полеміки і то острої, — кождий мавби право, здвигнути раменами й перестати зай-

матися даліше тим футуризмом*) чи радше дадаїзмом**) у критиці. Але католицька критика має обов'язок, розглянути від початку до кінця замітки і такого полеміста. Сей обов'язок опирається на двох причинах: перша полягає на давно вироблених вимогах у католицькій критиці; друга — на факті, що у нас навіть найменш узаasadнені або й зовсім безпідставні напади, коли вони тільки звертаються проти Церкви або проти її представника чи працівника, знаходять оплески і признання. Мовляв: «А то му всипав!»

Пригляньможся, що даліше «всипав» п. Гамчикевич своєму Єпископови і своїй Церкві...

IV. Кому в церковних справах можна вірити на слово, а кому не можна?

Хто думавби, що український критикующий інтелігент не потрапить «врізати» вже більшої штуки, як «врізав» п. Гамчикевич тим, що полемізує в справі, якої не знає, — той очевидно помиливсяб. Бо на даліших стрічках і листочках твору п. проф. Гамчикевича появляються ще лучші «кавалки».

І так п. Гамчикевич пише, що для нього річ певна понад усякий сумнів, що автори жалоби (члени згаданого висше «кружка» з Перемишля) написали в своїй жалобі тільки правду та що кермувались «виключно зглядом на добро укр. народа і його Церкви».

Значить — п. Гамчикевич, хоч не знає, що писали, але безумовно вірить тим, котрі писали. А свою безумовну віру опирає п. проф. Гамчикевич на тім, що знає «характер і дотеперішнє життя» тих, що писали жалобу в церковних справах.

*) Футуризм — се оден з модерних напрямів у малярстві: Те, що намальовано (образом не все можна те назвати) представляє якусь «сорокату суму» поодиноких «вражін», або «рухів». Звичайно се якісь «фрми» чогось, але чого, того ніхто не знає. Літературний футуризм подібний до малярського. Головна його ціха: руйнування всякої традиції і в штуці і в життю. Часто доходить у поодиноких його авторів до свідомого богохульства. Футуризм вийшов з зіпсутої богеми, котра збиралася з різних країв в Італії.

**) Дадаїзм — се твір інтернаціонального збіговиска здеклясованих людей, котрий вперше проявився в Ціріху (Швайцарія) між т. зв. артистами-літератами, яких ніхто не мав за літератів. Сей рух відразу зовсім свідомо поставив собі за ціль — допровадити до розкладу і повного знищення всяких духових і суспільних форм, не студіюючи їх, тільки валити все, що єсть при помочи нарочно безсенових писань прозою а в поезії просто діточим «ля-ля-канням».

Та велика й непоколибима віра п. Гамчикевича в своїх знайомих свідчилаби про п. проф. Гамчикевича тільки гарно. Бо якже рідко-рідко зустрічається у нас така людина, яка вірилаб безумовно в публичнім життю хочби тільки другій людині! А тут п. Гамчикевич прилюдно висказує, що глибоко й безумовно вірить цілому кружкові Українців!

Якаж се прекрасна поява!

Біда тільки в отсім, що таки зараз на слідуєчій сторінці той сам п. Гамчикевич, котрий щойно висказав найглибшу віру в доброту і слушність жалоби кружка світських людей у церковних справах, — висказує повний брак віри в доброту і слушність рішення Найвисшої Церковної Інстанції в тих самих церковних справах, у котрих відкликався до тоїж Інстанції згаданий кружок світських людей...!

Виходить таке, що для п. проф. Гамчикевича Найвисшою Інстанцією в церковних справах повинні бути «властиво» світські люде. Цікаво, що сказавби п. Гамчикевич, якби так перед ним обурився хтось, що нпр. у справах інжинірських можна вірити кружкові некваліфікованих робітників, а не можна вірити факультетови, зложеному з інжинірів.

Але п. проф. Гамчикевич дальше «аргументує», чому саме він може вірити в церковних справах «кружкові» світських людей, а не може вірити Найвисшій Церковній Інстанції.

V. Як «аргументує» критикующий Церкву український інтелігент?

Кружкові світських людей вірить п. проф. Гамчикевич з отсих причин:

1. Бо той кружок складається з людей старших і інтелігентів.
2. Бо п. проф. Гамчикевич знає їх характер і дотеперішне життя.
3. Бо вони кермувалися «виключно» зглядом на добро народа і Церкви.

А знов Найвисшій Церковній Інстанції не вірить п. проф. Гамчикевич з отсих причин:

1. Жалобу — пише — полагодила Св. Конгрегація для (справ) Східної Церкви в хосен Преосвященного Владики!
2. Конгрегація вийшла з заложення, що ціла жалоба в значній часті (отже не вповні)! це вислід непорозуміння між малою частиною вірних і клиру (про клир перший раз чуємо) — а Епископом.

3. Причиною тих непорозумінь вважає Конгрегація «целібатські зарядження Єпископа.»

4. Інші заміти жалоби проти Владики Конгрегація поминає мовчки або збуває їх «здавковими (!) загальниками.»

5. У своєму письмі Конгрегація не подає ніяких на фактах опертих мотивів.

6. Чому не подано змісту 28 закидів? До чого вони відносяться? — питає п. Гамчикевич.

7. Як це можливе, що навіть особи Владиці прихильні і ним широко люблені, отже з ним подекуди(?) заприятені, скаргу підписали? Видко отже, що і найблищі приятелі Владики не могли мовчати...

8. Ніхто з підписаних на жалобі не був переслуханий.

Ми робимо чемність Шановному Автору і професорови, що порядкуємо тут його закиди, йдучи від найслабших до найсильніших. Бо сам п. проф. Гамчикевич так помішав свої думки з закидами, замітами, «науками» та окликами обурення, що без упорядкування його полемічних закидів не можна було взагалі далше писати про його твір. Присмо тут читача ще раз, щоб переконався сам, як виглядає той твір і порядок у нім.

В «тракті» описування полагоди «цієї нечувано прикрої справи» — (а до сеї пори ще ні слова не сказав, на чім саме полягає «нечувана прикрість цієї справи...!») — пише п. проф. Гамчикевич з запалом, що читач почувається «безрадным» (се дійсно правда) і як він «з душі і серця радби повірити (розуміється, «бо католик»), що Св. Конгрегація має рацію і що вся тота(!) жалоба є прямо негідною клеветникою нападом на Архипастиря дієцезії...»

І додає скромно, що оскільки читач «привик до точности у думанню,» — розуміється привик до такої точности, як у п. проф. Гамчикевича, — то не знає, на чім має оперти свій суд про цю справу, узгіднений з судом Конгрегації, бо в письмі Конгрегації бракує до сього «усякої основи...»

Під «безрадным читачем» п. проф. Гамчикевич розуміє передовсім себе самого. І се буде мабуть чи не одинока слушна думка з цілої брошури. Маючи на увазі ту дійсно очевидну безрадність, скажемо п. професорови на чім мігби оперти свій суд. А скажемо в той спосіб, що пояснимо його «аргументи» й реторичну штуку про «негідну клеветничну напад.» Се тактика, яку треба наперед розібрати і вияснити.

VI. Освітлення тактики полемізуючого українського інтелігента.

Так у Конгрегації для справ Східної Церкви як у кождім світськім судейськім та адміністраційнім уряді появляється рік річно велика скількість спірних справ і жалоб.

Коли угода між тими, що спорять, неможлива або хоч можлива, та не приходить »до skutku,« — тоді наступають рішення. Кожде рішення має вже з пригоди річи »те до себе,« що не задовольє одної сторони, бо відмовляє їй чогось або осуджує її, признаючи рацію другій стороні. А нераз буває й таке що рішення не вдовольє ні одної сторони, бо частинно відмовляє слушности обидвом сторонам, узнавши їх аргументи подекуди нестійними, неоправданими, безпідставними, або неvistарчаючими.

Розуміється, коли в рішенню якої небудь інстанції сказано комусь, що його аргументи нестійні, — то людина не витягає з того висновку, що непризнання її аргументів єсть ривнозначне з закиненням їй »негідної клеветничої напасти.«

Так ніхто не думає, так ніхто не говорить, з такого приводу ніхто не обурюється і не кричить*).

Але від сего правила є два виїмки:

З такого приводу не буде кричати той, хто шукає собі напасти при якій небудь нагоді. Нпр. сидить собі такий чоловік, що хоче напасти, в корчмі з товаришами й оповідає свому сусідові, що — скажім — Ротшильд має в своїй палаті три кімнати, в котрих і стіни і стеля і долівка вилонжені щирим золотом. А сусід йому на те:

— То не може бути! Та на щож йому сидіти в золоті?

— Як не може бути! То я ніби неправду говорю? Га?!

То ти при всіх, публично, брехню мені закидаєш? Га?...

— Та не брехню, борониться той, але може ти докладно не знаєш. От запитаймо нашого товариша, чи він уважає се можливим.

Питають товариша. Той також каже, що ледви чи Ротшильд має такі кімнати. Тоді той, що шукає собі напасти, кричить:

*) Такий висновок витягає часом прецесовий противник і робить дальші кроки, щоб відплатити за напад. Але приятель і опікун того чи тих, котрого чи котрих аргументів не признано стійними в найвищій інстанції, сидить тихо, щоб не компромітувати дальше своїх приятелів.

— Га! То ви обидва змовилися і брехуном хочете мене зробити? Прилюдним брехуном?!!

І починається.

Се оден виїмок. А другий появляється часто тоді, коли хто справді хотів уживати клевети, але йому не повірили. Тоді він «свято обурений» кричить, що його хотіли «зробити» клеветником.

В літературних полеміках таких виїмкових «прийомів» не буває.

Не хочемо закидати п. Г-и, що він свідомо пустився на таку «тактику», бо признався до своєї безрадности. Для того на карб його безрадности в полеміці зараховуємо сю тактику, котрій при захованню всякого можливого такту — колиб вона була свідомо — належалася б назва неприличної, значить: такої, яка не лицює поважній людині, навіть людині простій, без освіти.

А тепер приступім до розбору понумерованих «аргументів» Шановного Автора.

VII. Розбір вибраних «аргументів» українського інтелегента-полеміста.

Хто уважно перечитав «аргументи» п. проф. Гамчикевича, той уже сам міг запримітити, які вони противорічні. Вони противорічать самі собі і формально і мериторично.

І так: Порівняймо нпр. звернені проти рішення «аргументи» третій з п'ятим. У третім п. Гамчикевич пише, що Конгрегація причиною непорозуміння (між малою частиною вірних і Єпископом) вважає celibatські зарядження владики. А в п'ятім аргументі пише, що конгрегація не подає ніяких на фактах опертих мотивів.

Ну, а celibatські зарядження, котрих п. проф. Гамчикевич зовсім не заперечує — чиж се не факти? А погляд Конгрегації, що непорозуміння опираються на тих фактах, чиж се не оден мотив її рішення? А те що перемиський Владика також чоловік старший*) і чейже також має «вищу освіту» — не мотив? А те, що Апостольська Столиця знає від багатьох літ характер і дотеперішнє життя Владики — не мотив? А переконання, що Владика (бодай у такій мірі

*) Він же не перший рік на владичім престолі тай взагалі владиками Церква не іменує молодиків, тільки мужів у силі віку, зрілих.

як знакомі п. професор! кермується виключно добром народу і Церкви — не може бути мотивом у відношенні конгрегації до владики? Але те саме може бути мотивом для п. проф. Гамчикевича у його відношенні до кружка світських людей?

Во істину! Не мало у нас було полеміки в церковних справах за весь час історії нашої Церкви. Але ледви чи появилася коли у нас більше противорічна полемічна писанина, що аж так сама себе білаб.

Отже світова конгрегація при Апост. Столиці, котра має за собою великанську практику і котра переводить довгі та найточніші процеси, заки висвятить єпископа і котра пильно уважає на все життя і всю діяльність владик, — в очах українського полемізуючого інтелігента не дає йому «запоруки», що його єпископ кермується виключно добром Церкви і народа! Але зате «кружок інтелігентів» в однім з міст одної з дієцезій дає українському полемізуючому інтелігентови таку запоруку і то «найповнішу»!.. Хоч на те, щоби стати членом такого «кружка», зовсім не треба переходити ніякого процесу що до свого життя й діяльності на користь Церкви й народа. Ба, навіть не треба виповняти найпримітивніших обов'язків християнина-католика: ходити правильно до церкви і бодай раз в рік сповідатися і причащатися.

Вистарчить, коли п. проф. Гамчикевич потвердить «перед суспільністю», що члени такого «кружка» що до одного «кермувалися» і «кермуються» виключно (!) «зглядом» на добро Церкви! При тім всім полемізуючий п. професор уважає себе таким авторитетом на церковнім полі, що навіть не уважає вказаним назвати членів того «кружка»: Вся суспільність українська, або як він пише, «кожний Українець», повинен собі завдавати «жахливе питання» — і кінець! Бо так каже п. проф. Гамчикевич.

Відкіляж у професора взявся аж такий «авторитет» у цілої суспільности та щей до того в церковних справах? Якіж заслуги положив п. професор коло Церкви свого народа? Дійсно — навіть князь Константин Острожський (котрий усе життя своє жертвував багато труду і коштів у церковних справах по своєму розумінню) коли став ворогом нашої Церкви, то ще не виступав проти неї з такою пихою і грандецею, як виступає гімназіяльний учитель з Перемишля.

А як він ту свою пиху ще реклямує в газетах!..

Католицька Церква і критикующий інтел.

2

VIII. Чим дальше в ліс тим більше дров.

Неможливо в одному розділі навіть як-так схарактеризувати зарозумілості опертої на противоріччях п. професора, бо читач втомивсяб, навіть якби не належав до безрадних.

Отже треба ділити ті «міхи повні скарбів» українського футуристичного «Вія.»

Другий контраргумент Вп. п. професора закидає конгрегації, що вона уважає жалобу в значній частині вислідом непорозуміння між малою частиною вірних а єпископом. Вп. пан професор додає: «Отже не вповні.» А слова «малою частиною» так його дразнять, що він ізза них властиво написав цілу брошуру, то єсть, з очевидним заміром, щоби з тої малої частини допомогти зробити «велику частину.» В тій власне цілі, бо прецінь не в иньшій, визнає кожного (!) тямущого Українця, щоб завдавав собі такі самі «жахливі питання», які завдає собі шан. п. професор.

Але покищо св. Конгрегація таки має очевидну рацію, коли пише про «малу частину вірних», які мають непорозуміння зі своїм Єпископом, бо ж і сам п. Гамчикевич не каже, щоб до часу видання рішення знайшовся десь ще хоч один такий кружок, котрий дававби «найповнішу запоруку», що «кермується виключно зглядом на добро Церкви» й виписував жалоби на свого Єпископа. Такого другого кружка не було й досі нема, хоча цькування проти Владики трівають уже довго. А колиб у будуччині трапилися ще такі «кружки», то вже сьогодні треба ствердити, що бувби се наслідок між безрадними читачами такої писанини як Вп. п., проф. Гамчикевича, а між менше безрадними бувби се наслідок м. и. того, що криється в його словах: «Отже не вповні.»

Тут п. Гамчикевич має рацію: жалоби, роздор і руїна бувають дійсно наслідком не тільки «непорозуміння», але, як учить історія всіх церковних роздорів, лучаються й иньші причини... Почавши від таких розмірно невинних, що нпр. старий, вислужений урядовець піде на пенсію... І тоді в нім будиться неприродний на старість «революційний дух», але з причин, котрих ніяким чином не можна назвати революційними. Се просто бажання «сенаторства» бодай у фантазії, то єсть — бажання комусь щось «радити», когось перед чимсь «ратувати», словом: проявляти свою оставшу ще енергію, як проявляє її каганець перед погасненням. І се

еще найбільш невинний у замірах, хоч може бути злочинний у наслідках, прояв енергії.

А бувають і гірші прояви, як нпр. бажання з чисто особистих, демагогічних причин, робити собі «популярність» перед «народом», удаючи, що «ратується народ» перед якоюсь страшною (сиріч: жакливою) небезпекою, нпр. перед «викривленням Божественної науки Христа» і «приспанням сумління свого народа.» На такого коника надзвичайно легко вискакувати.

І ддятого в історії сектарської боротьби так на заході як і на сході все було багато таких їздців. Що всі вони ломили голови, се иньша річ. Але якийсь час їздили, удаючи лицарів і оборонців «бідного народа.»

Розвиток непошани навіть для рішень Найвищої Церковної Влади, коли не буде припинений, викаже в усім блеску бліхтру таке «лицарство» й у нас.

Ддятого св. Конгрегація рівно делікатно як слушно написала, що згадана жалоба «у значній частині» — вислід непорозуміння, а не вповні.

Але помилявбися п. Гамчикевич, якби думав, що я, як католик, боронити буду — кожного без виїмку слова в письмі св. Римської конгрегації. Ні! Хоч письма, котрі виходять від Апостольської Столиці все мудрі, а ті, що походять від Голови католицької Церкви в догматичних справах навіть непомилні і хоч останнє письмо, проти котрого так воєє п. проф. Гамчикевич, особливо розумне, — то таки єсть у нїм одно таке слово, до якого й я маю замітити дещо.

Се слово: «вірних» — там, де св. Конгрегація пише про «малу частину» їх. На нашу думку вона мабуть з делікатности не заявила, що між тою частиною людей, які виступають проти свого Єпископа, можуть бути також люде неконче вірні. Не відносимо сего до тих, котрі підписали відому жалобу, бо не знаємо їх всіх. Зате відносимо се сміло й отверто до п. проф. Гамчикевича й на основі його власної праці постараємось доказати, що так як він нїде й ніколи не поводитьс я вірний католик, — про що дальше.

ІХ. Хто »бере« справу »глибоко« а хто »ще глибше?« Хто »кладе її »широко« а хто »ще ширше?«

Є різні напасти. Грубше нападують ті, що собі шукають напасти в ресторані або в корчмі, менше грубо (хоч не все) нападують ті, що пошукують слави в напастях »літературних.« Але ядро напасти все остає однорodne, то значить по своїй суті однакове.

До типових напасливих »закидів« у письменницькій »критиці,« яка процвітає в менше вироблених суспільностях, належить такого рода напасть:

Коли напасний чоловік описує чийсь працю або діяльність, то хочби той, що її зробив чи робить, поставив справу не знати як глибоко і широко, — то напасник усе »взьме справу« нібито »ще глибше,« або »поставить« її буцімто »ще ширше.« Так бодай твердить напасний чоловік, котрому догодити рішучо неможливо.

Якраз таксамо шан. п. Гамчикевич »взяв справу« в своїм четвертим контраргументі та »поставив« її в шестім. Вп. пан професор пише:

»Інші заміти жалоби проти владики конгрегація поминає мовчки або збуває їх здавковими (!) загальниками.«

Поминаємо на разі те, що останні два словечка п. професор взяли живцем з польського на взір звороту »баєчний перепих,« бо про те, як п. професор і український патріот »орудують« українською мовою, требаб поговорити окремо.

Тут запитаємо тільки, чи є де на світі така освічена людина, котра не зналаб, що з подібними закидами вільно виступати тільки тоді, коли якусь справу рішає нисшайша інстанція, від якої єсть апеляція (відклик) до інстанції висшої*). Колиж хто свідомо передає свою справу до вирішення Найвисшій Інстанції (як се зробили перемиські інтелігенти), то тим самим віддає їй до вирішення всі свої аргументи, як також піддається рішенню тої Інстанції проте, котрі з його аргументів заслугоють на точніший розбір, котрі на згадку загальну, а котрі взагалі на ніяку згадку не заслугоють,

*) До того слід памятати, що п. проф. Г-ч разураз підчеркує, що він католик...

Сей всім культурним людям відомий факт висказаний у старій латинській приповідці-науці:

Roma locuta — causa finita. Се значить: (Коли) Рим сказав (своє слово, то) — справа скінчена.

Хто не признає сеї засади, вже давно признаної всіми католицькими націями в церковних справах (а між тими націями є й дуже культурні), — той очевидно не може бути ніяким католиком, хочби й десять разів в одній брошурі повторяв, що »кермує ним виключно згляд на добро Церкви.« Не треба багато доказувати, що хто сеї засади не признає, той не уважає Апостольської Столиці Найвисшою Інстанцією в церковних справах. А коли дальше пробує »взяти справу« нібито »ще глибше« і »поставити« її буцімто »ще ширше«, ніж її в Римі »взяли і поставили,« — то се значить, що такий чоловік думає, хоч і не говорить сего виразно, що є для дотичних справ ще якісь »висші« інстанції.

А якіж се можуть бути »ще висші« ніби-Інстанції? Можливі ще тільки дві, розуміється, для не-католиків:

1. Моє власне »я,« моя особа, котрій Рим »не має до розказу« і —

2. Товпа, або — як демагоги люблять писати й говорити — »народ,« з яким особа демагога (котрій »властиво« ніхто не має до розказу, хіба той, що може ту особу замкнути або набити) — також лиш остільки рахується, оскільки товпа плеще йому. Коли товпа перестає плескати в долоні, тоді демагог шукає собі иньшого »народа« і т. д. — в нескінченність. Постійної, виразної, конкретної влади демагог не признає.

Перше з тих двох становищ — чисто анархістичне і про нього шкода й говорити більше.

Друге становище може бути православне (і то лише в певних часах та до певної міри!) та »автокефальне« або протестантське, бо в протестантизмі єсть около 1.500 (тисяча п'ятьсот) зовсім »автокефальних« сект, в котрих лучаються різні можливі й неможливі »комбінації« людської льогіки й нельогічності: словом — різні »народи« як найвисші »інстанції.«

На всякий випадок не можна такого становища назвати католицьким, ні чоловіка, котрий його займає, католиком.

Що більше! Засада »Roma locuta — causa finita« знайшла невідкличне признання також у кожного здорового народу

в суспільно-державнім життю: скрізь признають рішення найвисших інстанцій також у цивільних справах і навіть карають за прилюдну критику таких рішень. У нас про кару судову не може бути й мови. Але єсть кара і в осуді думаючих людей.

»Ще ширше« постивив справу п. Гамчикевич у своїм шестім »контраргументі,« питаючи, чому Найвисша Інстанція у своїм вирокі не подала змісту 28 закидів і не сказала, до чого вони відносяться!..

Але ся »ширина« належить уже до таких, які вповні роздирають того, хто її домагається. Бо на щож Конгрегація мала подати зміст 28 закидів у своїм вирокі, коли ті закиди були в повнім тексті виписані в жалобі, яка з рішенням вяжеться так нерозлучно, як нпр. рука, котра пише, з головою, котра думає. Таж письмо »кружка,« котрий жалувался, і відповідь Риму на ту жалобу — се оден акт одної справи, тільки зложений з двох частей!

Колиб таке приходилося толкувати дитині в низшій гімназії, то се нікого не здивувало. Але коли се треба прилюдно пояснювати гімназіяльному учителеві, бо він прилюдно питає, — то се таки дивно...

Римська Конгрегація зовсім слушно не подала змісту закидів у вирокі. Але чому їх змісту не подав у своїй брошурі п. проф. Гамчикевич, тільки пише, що там криються »жахливі питання,« а не каже, які! І не тільки не каже, але ще признається, що не ознакочений зовсім зі змістом жалоби!..

Неймовірно, але правдиве...

І такий »полеміст« мав мабуть вигляди, підбунтувати ще пару »кружків« проти своєї духовної влади: бо якби не мав, то чейже не видававши був своєї брошури своїм коштом — та ще до того перед виборами...

Х. Як п. професор Гамчикевич розуміє приятель?

Ось тут дійсно й без усякої іронії — »жахливе питання!« Та ще жажливішу відповідь прийдеється на нього дати такими словами п. професора.

У своїм семім контраргументі пише він таке (на се рішучо не шкода паперу, щоб і два рази його виписати, бо воно надзвичайно добре характеризує спосіб думання сего українського полеміста і тих, котрі з ним солідаризуються):

Як се можливе, що навіть особи Владиці прихильні і ним широко люблені, отже з ним подекуди заприязнені, скаргу підписали? Видко отже, що і найбільші приятелі Владики не могли мовчати...

Від часів Ахіля і Патрокля, — котрих приязнь представляв старинний Гомер, — аж до наших днів ніде й ніколи, навіть у напів-диких і зовсім диких племен ніхто, але то буквально ніхто не назвавби «приятелями» таких людей, що з ким небудь заприязнені і кажуть, що вони заприязнені, а рівночасно робилиб жалобу на нього до його влади... І то яку жалобу! Сам п. проф. Гамчикевич пише, що в тій жалобі були річи, які «заставляють» завдати собі «жахливе питання» і що в тій жалобі було домагання — усунути Преосвященного Йосафата з єпископського престолу.

Поминаємо те, що в таких випадках не то «приятелі», але навіть найгірші вороги не видають у донесеннях на своїх Владик відразу «вироку» про усунення, тільки представляють факти з дійсними доказами, коли такі мають. А видання вироку, чи ізза таких фактів належитьсѧ кара усунення чи відібрання навіть прав священника або трохи менша кара, — оставляють тому, хто управнений судити. Поминаємо «приятельський» диктат перемиських приятелів-інтелігентів і стверджуємо ось що:

Тут були тільки дві можливости:

Або перемиський Владика поповнив такі «злочини», котрі викликають «жах» а з ним і «жахливі питання», тоді кожда чесна людина, хочби її «злочинний» Владика не знати як любив, вицофується з усякої приязни з ним і, не прикидаючись «приятелем», пише до Риму просто й отверто: Так і так, всякі на світі Божім лучаються допустити, а нас сподобило Господу Богу покарати «злочинним» Владикою. Ось його 28 «злочинів!» Просимо зарядити, що уважаєте вказаним, бо інакше ті «злочини» за прикладом, даваним з такого високого місця, як єпископський трон, можуть поширитися між вірними і буде «скандал неісцілимий.»

Або коли хто аж так «глибоко» бере приязнь, що не може перестати приятелювати навіть зі «злочинцем» (всякі люде бувають!) — тоді такого рода вірний приятель також не пише скарги до офіційної влади «злочинця» з домаганням суспендовання чи усунення, — тільки по безуспішних заходах у самого «злочинця» удається наперед неофіційно

до когось, хто стоїть близько влади того »жахливого злочинця« і кому залежить, щоб тими »жахливостями« не наробити непотрібних скандалів.

Інакше приятелі тай ще до того »найблищі« і щиро кимсь люблені рішучо не роблять. А вже таки зовсім певно не вживають щирої любови нападеного чоловіка як — »аргументу« проти нього. Так не поступають навіть дикуни, що загалом відомо і безліч разів стверджено.

В Римі і в католицькій Церкві взагалі єсть багато чужинців, от як приміром бельгійські Редемптористи, котрі докладно опанували нашу нову народну мову і стару церковнослов'янську. Вони доконали сего нелегкого діла в благороднім замірі, працювати на нашій ниві, котра видає таких »приятелів« католицької Церкви, як п. проф. Гамчикевич. І хоч такі чужинці се люде очевидної посвяти та своєю працею для нас більше наші, ніж неоден з крови і кости »наш« руїник, то таки може й п. проф. Гамчикевичови зробиться хоч на хвилю соромно, коли роздумає, що таке розуміння приязни могло попасти в руки таких »чужинців.« І щож вони подумали собі про українського інтелігента (!), котрий так розуміє приязнь...

Булоби кривдою для українського простого народа, якби хто хотів оцінювати його душу, культуру і характер по таких проявах душі, культури й характеру українського інтелігента. Наш простий народ має дуже гарне поняття про приязнь і навіть опущення свого приятеля в небезпеці задля ратування власного життя осуджує з іронічним гумором.

Відома народня казка про приязнь п. з. »Максим і Клим«, котра має й у нас гарне оброблення та приходить також у простолюддя иньших народів, показує доволі добре, як простолюддя цінить приязнь і як того, хто її ломить, поручає повчити навіть не людині, тільки медведєви. Бо слушно запримічує уважливість народа, що й між звірями єсть приязнь і для того й вони розуміються на ній.

XI. За що вони повинні бути вдячні Конгрегації.

Хто перечитав і передумав розбір попереднього »контраргументу« п. Гамчикевича, той сам скаже:

Заощадила нам, Українцям, римська Конгрегація порядного сорому тим, що не переслухала підписаних доносчиків

ще протоколярно. А непереслуханим зробила велику прислугу, за котру вони повинні їй бути вдячні.

З отсих причин:

Зі всіх п'яťох частей світа приходить до Апостольської Столиці немало різних жалоб, а між ними не одна неузасаднена. Хоч жалоба «кружка інтелігентів» з Перемишля, як се видно з представлень п. проф. Гамчикевича, напевно належить до «найліпших» в своїм роді, — то всеж таки коли колись якийсь історик куріозних документів видасть і сей документ з відповідним коментарем, то діти і внуки підписаних під ним людей могтимуть оправдувати нерозвагу своїх предків бодай сяк-так: Мовляв, — хто знає, як там було з тим підписуванням! Може мій батько або дід не додивився, що підписував» і т. п.

Але не булоб ніякого оправдання, якби так ще поодинокі при свідках переслухано тих людей і вони підтвердили таке розуміння приязни, яке проявляє п. проф. Гамчикевич, — і иньші моральні та льогічні дорогоценности тої жалоби проти свого Владики.

Думаємо, що при всій своїй безрадности навіть п. проф. Гамчикевич, коли в тій справі порадиться зі своєю власною дитиною, скаже собі по якімсь часі: «Хоч і скомпромітувався я порядно своєю брошурою, та добре, що я хоч тої жалоби не підписував і не знав її змісту.»

А в самій справі — переслухання нічого не змінилиб. По перше тому, що в тій жалобі підписані написали все, що знали (в 28 пунктах можна, як відомо, навіть Езропу розібрати, не то те, що діється в однім Перемишлі описати). А по друге всі ті пункти Конгрегація розслідила на основі віродостойних жерел і зізнань поважних осіб, вищих понад усякі заміти, — як пише сам п. проф. Гамчикевич, наводячи виїмок з письма Конгрегації.

Притім п. проф. Гамчикевич може бути певний, що ціла Інституція буде трохи лучше знати ніж одиниця, котрі жерела віродостойні і котрі особи більше достовірні, а котрі менше. Се ні для жерел ні для осіб менше достовірних не повинно бути ніякою образою: бо всі люде й акти рівно достовірними бути не можуть з тої простої причини, що нема навіть двох листків однакової ваги й якости, а не то двох людських мозків і характерів чи паперів.

ХІІ. Про науки, які п. Гамчикевич дає римській Конгрегації та про причини, ізза яких вона з тих наук не користує.

»Вибравши — як у нас кажуть — пса« св. Конгрегації, п. проф. Гамчикевич, як видно по дальшім змісті його цінного твору, показується чоловіком з серцем: Він не хоче, щоб його критика остала безплідна, але навпаки: хоче, щоби з його критики скористала щось вся Римська Конгрегація на будучі століття й навчилася, як »властиво« має поступати в таких випадках, ну і взагалі правити світом.

В тій цілі, котрої благородність треба признати, навчає п. проф. Гамчикевич Римську Конгрегацію, щоб поняла слідоуючі правди:

1) »Хто єпископа не лише безосновно сжаловує ... але в додатку ще добрі його вчинки перекручує, цей повинен щонайменше (а ще-найбільше що?) єпископові прилюдно в церкві і в часописах дати відповідну надолугу, а наколиби (!) зборонювався, повинен бути з Церкви виключений, а радше виклятий... »Від сього домагання (справедливості) навіть сьятій Конгрегації відступити не вільно« —

вчить і поучає п. проф. Гамчикевич святу Конгрегацію в Римі твердо і рішуче.

Дозволимо собі висказати свій погляд, що Конгрегація не скористає з науки п. проф. Гамчикевича, навіть якби про неї довідалася, бо:

А) Стоячи на становищі, що жалоба кружка викликача непорозуміннями, не може виклинати людей ізза непорозумінь.

Б) Колиб »діяльність« деяких одиниць ставала надто злобна і ширшала, то церковні канони предвиджують у деяких випадках виключення з Церкви самим фактом даної діяльності.

В) А знов такі обжалування Єпископа, яких у своїй брошурі допускається п. проф. Гамчикевич (накликуючи »до жаху« цілу суспільність!), в теперішній своїй стадії мабуть оправдують шановного автора тим, що вони в дійсности являються більше його власною компромітацією, ніж дискредитуванням Єпископа. На нашу думку Вп. пан професор заслугує радше на молитву за його ум, ніж на викляття за його виступ. Кажемо се зовсім щиро і без найменшого глуму.

2). Церква має бути сторожем людського сумління, — поучає п. Гамчикевич дальше Римську Конгрегацію. Але сю науку прийняла вже католицька Церква від Ісуса Христа, длятого п. проф. Гамчикевич трохи спізнився з нею.

3). Рівно невідповідне являється його поучення, щоб католицький центр памятав, що живе не в 15 століттю, а в 20-тім. Бо то якраз п. проф. Гамчикевич своїм накликуванням до виклинань знаходиться своїми думками в попередних століттях, коли виклинання були вказані навіть ізза впертих непорозумінь: бо тоді й непорозуміння в церковних справах доводили до масового проливу крові. В сих часах такі непорозуміння ізза лекшої можливости пояснення їх не доводять до таких страшних наслідків. Для того якраз св. Конгрегація своїм лагідним рішенням справи зложила доказ, що памятає про те, в яким століттю живе, а шан. пан професор зложив доказ противний, що не памятає сього.

4). Таксамо безпідставна наука давана п. професором Конгрегації про потребу, ще якоюсь узасаднення тверджень, бо її твердження аж надто узасаднені. Але зате твердження п. Гамчикевича, що «кождий тямущий Українець» повинен ставити собі з приводу перемиських непорозумінь «жахливі питання» — досі ні одним словом не узасаднене і навіть не каже п. професор, що се за «жахливости» бачить там його уява.

5). Далі вчить п. проф. Гамчикевич:

що «ніхто (!) не є обовязачий числитись з ореченням св. Конгрегації, бож нігде в канолах кат. Церкви не є сказано, що правовірний католик оречення св. Конгрегації мусить прийняти як щось такого, що не підлягає ніякому сумнівови неначеб то була неспорима догма.»

Ся наука булаби слухна тоді, якби по словечку «ніхто» додав був п. професор: «з анархістів.»

Річ ясна, що оречення в справі домагання кружка інтелігентів з Перемишля (щоб «усунути» Владику) — не єсть ніякою догмою, тільки правно-адміністраційним актом, з яким, розуміється, кождий католик числиться.

А в твердженню п. проф. Гамчикевича єсть така сама льогіка, якби хто сказав: «Колиб Найвисша Шкільна Влада видала оречення, що якийсь учитель має бути пр. спенсіонований, бо ізза старечої немочи ума не надається вже до навчання молодіжи — то з тим ореченням ніхто не повинен числитись, бо ніде в державних законах не сказано, що добрий горожанин мусить прийняти таке оречення таксамо як основний закон держави.»

Першу часть своїх «виводів» кінчить п. Гамчикевич «радою,» даною Конгрегації в Римі, щоб «перш усього числилася з вимогами людського розуму.»

Сподіваємося, що ми бодай трохи доказали, як така рада придалася б авторови її. Але ми її шан. п. професорови не даємо, а чому не даємо, сього легко догадатися.

*

*

*

Хоч ґрунт, на яким міг «виховатися» такий «полеміст» як п. проф. Гамчикевич, не може ніякої думаючої людини настроювати до веселости, — то противоріччя думок того «полеміста» таки викликають свого рода комізм. Він пробивається буквально з кожного уступу писання п. проф. Гамчикевича, все пригадуючи, що такий чоловік міг у нас довгі літа вчити молодіж — «упорядкованого думання», «внутрішньої дисципліни» й «пошани» для Авторітету, то значить цього всего, чого у нього нема ні завязку, ні сліду!

Коли в першій частині полемічної брошури п. проф. Гамчикевича бачимо тільки способи, якими він пробує дискредитувати свого Єпископа а з тим і свою Церкву та її Головну Інституцію, все прикидаючись їх «приятелем», — то в другій частині його брошури помалу виринають перед нашими очима:

I. Подібні противорічні твердження як у першій частині, тільки місцями ще «кращі».

II. Причини, які той полеміст подає як мотиви і підстави паплюження свого Єпископа а з тим і своєї Церкви, — навіть не здаючи собі справи з того, що ті «причини» не можуть бути ніякими причинами такого поведіння.

III. Ціль. — Про свідомість або несвідомість тої цілі за-становимося далі.

А тепер приступаємо до розбору другої частини писання п. проф. Гамчикевича. Зазначуємо покищо загально, що перша часть брошури п. проф. Г-а переважно «оригінальна», бо оперта здебільшого на льокальних, перемиських «ансах» і «асах», причім п. професор тільки для надання «ваги» перемиській дискусії кличе «всю Україну» до співділання й бештає та поучає Інституцію Апостольської Столиці. Друга часть брошури п. проф. Гамчикевича неоригінальна, але цікавіща ніж перша як документальний доказ, як то хаос і руїнницькі змагання, видвигнені хочби за тисячу миль відси, зараз знаходять відзвук у хаотичнім умі, як той хаос крутиться виром і де знаходить підтримку.

*

*

*

ХІІІ. Як п. проф. Гамчикевич висказується про поведення Апостольської Столиці?

Другу часть своєї брошури зачинає п. Гамчикевич таким ударом:

»Якнебудьби хто думав про цю справу, одно мусить признати, а саме це, що така полагода справи [Конгрегацією — Ред.] зусім не є свободна від зле маскованої тенденційности.»

Заки признаємо те, про що п. проф. Гамчикевич думає, що кожний »мусить« признати, запитаємо: Чи бачив хто коли, щоб так відзивався про Найвисшу Інституцію Католицької Церкви чоловік, котрий називає себе її »приятелем« і навіть католиком тай раз-у-раз запевняє, що йому »залежить« на добрі тої Церкви?!...

Думаємо, що по всім, досі наведеним, тут є та границя, де вже треба сказати (бо є підстави до того) ось що:

Так не пише, не говорить і навіть не думає ніякий католик і ніякий приятель Католицької Церкви, тільки її ворог і то трусливий внутрішній ворог, котрий не має цивільної відваги, щоб явно сказати:

»Я, Гамчикевич, єсьм ворогом Католицької Церкви, її світогляду, її Управи і її способу поведення та з тої причини зриваю отсим маску з її обличчя й показую - всему Перемішлеви, цілому його округови, всій дієцезії та »всій Україні,« що та маска зле пристає і що під нею криється ось така то й така ехидна ціль зненавидженого мною Риму!«

Так поступає отвертий чоловік. І тільки тоді мавби він своє »моральне право,« писати таким тоном, — а не тоді, коли удає приятеля католицизму й удає, що визнає його Інстанції (не визнаючи їх рішень!)...

Ще в більшій мірі ніж зміст виступу показує тон супроти своєї духовної Влади, хто яким духом дише. А тон п. проф. Гамчикевича хіба не оставляє ніякого сумніву, з ким тут Церква має до діла: що се за людина та яка її внутрішня вартість, як противника.

Тут уже хіба стає доволі ясно, що коли хто »зле замаскувався,« то тим зле замаскованим (»приятелем католи-

цизму») єсть п. проф. Гамчикевич. То очевидно він зле і нерозумно замаскувався, бо хіба й дитина пізналаб, що і зміст його роботи і тон його виступу показують ворога і то ворога гіршого сорта. Бо ворог лучшого сорта в духовій боротьбі виступає як ворог, а не прикидається приятелем і «вірним католиком», котрий «ратує повагу Церкви.»

А що до питання «тенденційности» рішення Св. Конгрегації, — то воно дійсно єсть, коли «тенденційністю» годиться назвати бажання успокоїти непотрібно й нерозважно роз'ятрювані, непорозуміння. Таку «тенденційність» ми справді бачимо в рішенню Конгрегації й у лагідних напінненнях, які в тім рішенню звернені до дійсно вірних католиків.

XIV. Як «католик» п. Гамчикевич розуміє характер Апостольської Столиці?

«Але не в тім діло,» — пише безпосередно дальше п. Гамчикевич... І слушно додає: «Не о повноту полагоди мені розходиться... ані о її об'єктивність... Ніхто з нас не може ані на хвилю манитися що до того, щоб Рим ізза своєї об'єктивности посвячував (хотів сказати: пожертвував — Ред.) Єпископа, який йому вірно служить з поминенням інтересів власного народа. Рим числиться лиш з тими, що представляють якусь силу, хочаби лише моральну, що є наслідком кріпкої організації. Ми же(!) під сю пору для Риму сили не представляємо ніякої.»

Доволі цікавих річей довідуємося з отсего уступу, а саме:

1. Що п. проф. Гамчикевичеві і групі, якої іменем він говорить (бо пише: «ніхто з нас»), зовсім не залежало й не залежить ні на повноті полагодження зачіпленої справи, ні на безсторонности. Се було відразу очевидне, але цінне єсть виразне признання сего.

2. Ніхто з тих панів ані на хвилю «не манив» себе (очевидно судячи після своєї партійної психіки!), що Апостольська Столиця може бути безсторонна. — Инакшими словами кажучи: Після думки п. проф. Гамчикевича голосна жалоба перемиського «кружка інтелігентів» внесена була не на те, щоб її справедливого полагодження хтось з тих, що вносили, очікував, — тільки на те, щоб мати якусь причину, якусь зачіпку до сварні й руїни, до роблення шуму в ціли, яку дальше побачимо з писання п. проф. Гамчикевича. Бо він що дальше то більше затрачує свою «дипломатичну» хитрість уроженця українського Дикого Поля.

3. На думку такого «католика» як п. проф. Гамчикевич, Апостольська Столиця помине справедливість, щоб лиш «обо-

ронити» такого Єпископа, котрий буде «служити Римози» з полишенням інтересів власного народу (котрих то інтересів, розуміється, «боронить» п. проф. Гамчикевич, тільки на разі зі скромности того не каже). Що саме значить у п. проф. Гамчикевича «служити Римови», того він не говорить, мабуть на те, щоб читачам тим страшнійше робилося на душі. Не довідуємося також від нього, в чім саме служба тому страшному «Римови» розминається з інтересами «власного народу.» Сего п. проф. Гамчикевич ще якось ніде не успів вичитати, хоч від соток літ безліч демагогів про се писала, «обіймаючи опіку» над ріжними народами. І се поємічно найслабша частинка брошури того «приятеля» католицизму. А легко було її скріпити, бо «література» богата єсть на сю тему!

4. Дальше довідуємося від того цікавого «приятеля католицизму,» що «Рим числиться тільки з силою,» хочби лише моральною — і що «ми» ніякої сили, значить і моральної не представляємо!... Так яким-же правом і в ім'я чого властиво виступає п. проф. Гамчикевич до боротьби, коли не почуває в собі і в тих, чийм іменем говорить, навіть моральної сили?

5. Вкінці єсть у тім уступі незвеличкім, але досить ясно відслонюючім духове обличчя автора, ще така «правда» сего «учителя»: Моральна сила є наслідком (!) кріпкої організації. З сего виходилоб, що нпр. большевики, котрі мають одну з найбільш кріпких організацій, після розуміння «католика» п. проф. Гамчикевича, малиб бути «морально» дуже сильні. Тільки — різниця між тим «католиком» а всіми иньшими католиками буде та, що всі иньші католики не бачать у большевиків ніякої моралі, тільки бачать в них явних і засадничих ворогів і руїників моралі й Церкви, тим чеснійших від таємних ворогів, що большевики мають цивільну відвагу, явно проголосити свої погляди.

Нам безперечно жалко й неприємно, що мусимо показувати так до нага розібрану душу п. проф. Гамчикевича. Але властиво він сам себе так розібрав перед цілою думаючою суспільністю, а ми тільки складаємо й порядкуємо порозкиданий ним в неладі одяг. Показавши свій характер і свої погляди, п. проф. Гамчикевич по образу й подобию своєму «описує» буцімто характер Риму — і каже, що він «католик»... Чудове й рідке видовище!

XV. Яка ціль «католика» з Перемишля?

«Я в отьому свому письмі — пише п. проф. Гамчикевич — хочу виказати, що помиляється дуже той, хто твердить, що причиною непорозумін між малою частиною вірних і клиру а Епископом є цілібатські зарядження Епископа... Не між «малою частиною вірних і клиру, а Епископом ествують «непорозуміння,» а ествує справжній провал, якого причиною є не цілібатські зарядження Епископа, — хоча безперечно і вони мають своє значіння в тому напрямі, — лише ціла тота (!) система, яку теперішній Владика послідовно приновлює до усіх справ, що підпадають під його рішення: система безоглядної нетерпимости супроти усього, що не є строго католицьке і то католицьке в його розумінні, система нетолеранції, яка з завзятістю гідною ліпшої справи безпощадно псбурже всьо, що не є тотожне з його католицьким світоглядом і то навіть так дуже, що у своєму засліпленому ревнителстві попадає у нісенітниці, у якіби (!) ум світлого (оттакого як п. проф. Гамчикевич!) а відай навіть пересічного католика ніколи не попав, Владика забуває, що живемо у 20 століттю, що наука і культура...» і т. д.

Тут одно «речення» дуже вченого п. прсфесора, — котрий тільки літ учив иньших, як треба писати, — кінчиться ще 4 стрічки великої вісімки далше... А кілько в нім помішаноречень, нехай цікаві граматики порахують...

Для нас інтересне тут те, що на початку сего уступу п. проф. Гамчикевич відкрив нам свою ціль, а потому — далше «аргументує.»

Сказав нарешті, що хоче виказати.

А хоче він «виказати», що «подавляюча більшість» народу єсть проти Епископа і то дуже сильно (єствує (!) справжній провал): нарід «не хоче» Епископа тай кінець!

Значить — маємо перед собою твердження чоловіка, котрий каже, що знає, чого нарід хоче, зглядно не хоче.

Як відомо, на цілім світі ніколи не було й нема такого ума, котрий знавби, «чого нарід хоче», бо се неможлива річ і нема способу, щоби про се довідатися.

Навіть у найбільш оживлених часах при найгорячішій агітації тільки у виїмкових випадках більшість дорослого населення бере участь у вирішуванню справ. Та се ніколи довго не триває. А більшість то ще не весь «нарід».

Все і скрізь таке «вирішування» справ кінчиться тим, що горстка демагогів бере в руки всьо й колотить опінією, кажучи, що «знає чого нарід хоче». Серед такої колотнечі неunikнима річ — поява більшого числа таких демагогічних купок, з котрих кожда каже, що «знає чого нарід».

хоче», а жадна з жадною ніколи не погодиться в тім, чого той нарід »властиво« хоче.

І нема буквально ніякого способу, приневолити тих »знавців«, щоб бодай усі разом говорили, »чого нарід хоче«. Навіть найстрашніший терор не допроваджує до того, як се пр. доказують свіжі факти в Росії: Большевики страшенно винищили соціалістів-революціонерів, соціалдемократів, анархістів і всяких иньших соціалістів, а таки не довели до того, щоб ті в оден гуж з большевиками сказали, що разом »знають, чого нарід хоче.«

Кожда з тих груп каже до самої смерти, що »нарід« чогось иньшого хоче, ніж говорить друга група.

Ба, навіть у нутрі найсильніше з'організованої і здисциплінованої большевицької партії (котрої сила полягає не в малій мірі на тім, що вона дивиться тільки на те, чого вона хоче, а не чого »нарід хоче«) — проявилися покищо два роди »знавців« того, »чого партія хоче«. Ніяка трівка згода що до питань, »чого партія хоче«, неможлива — і вони нищать себе взаємно та будуть нищити поти, поки не появиться третя, четверта і т. д. група, котра знов на якийсь час захопить владу в ім'я того, що »знає чого нарід (чи партія) хоче«. І так хаос взагалі не скінчиться, поки мати-муть голос ті, котрі говорять, що »знають чого нарід хоче.«

Не охороняє їх від розбиття навіть те, що Ленін оставив письма, в котрих виразно пише, »чого партія хоче»: бо кожний з демагогів стоїть твердо на тім, що власне він покликаний до того, щоб »пояснити« письма Леніна.

Зовсім подібно св. Письмо не охоронило протестантів перед розбиттям на півтора тисячі сект, з котрих жадна не погодиться трівало з другою до кінця світа. З кожної їх спроби до »обеднання« вибухає по якімсь часі ще більше сект, ніж було перед тим між тими, що пробували »обеднатися«. А відбувається се так: після проголошення »обеднання« вертають делегати таких »обеднаних« сект до своїх громад і складають звіт з »обеднання«. Наступає »все-народна« радість по їх громадах. По якімсь часі поодинокі члени тих громад, нарадувавшись доволі, зачинають »розбирати« услів'я обеднання. І все частіше їх приходить до висновку, що делегати »зрадили ідею« їх церкви... А що в кожній справі можуть бути що найменше дві думки, отже все знаходиться і така частина, котра каже, що »не зрадили«

та що вона хоче належати до «об'єднання», але задержуючи свою попередню віру. Таким чином коли нпр. до «об'єднання» приступило п'ять сект, то по якимсь часі буде з тих 5 сект що найменше одинайцять: бо кожда розібеться бодай на дві часті, так єсть уже 10 сект з 5, а 11-ту витворюють згодою урядовці «об'єднання» як найзавзятіші проповідники «повного» злиття.

Все те прояви невилічимої демагогії, котру Католицька Церква досконало знає, бо студіює ту рішучо невлічиму демагогію вже близько дві тисячі літ. Вона одна-одинокa від часу її оснування Спасителем не піддалася ніякому розбиттю і ніколи не піддається, бо — кажучи по модерньому — має одинокo можливі умови єдності, а вони отсі:

1. Установлення єдності самим Спасителем і визначення конкретної Голови та представника її в особі кожного Наслідника, без чого дійсна єдність неможлива.

2. Система лучення св. Письма з традицією й опіка над тою системою, котра знаходиться в руках установленого Спасителем одного Голови Церкви, без волі котрого навіть вселенський Собор Церкви не єсть її правним Собором.

3. Благословенна практика Католицької Церкви, котра все відзначалася і буде до кінця світа відзначатися конечною нетерпимістю супроти всього, що не єсть строго католицьке у вірі, церкві й організації її, та конечною нетолеранцією супроти всього, що між її вірними не годиться з католицьким світоглядом в розумінню Церкви. Притім у Католицькій Церкві принята така засада, що не «кождий Українець» (або Чех, Англієць, Француз, Німець і т. д.) «має право» рішати «як треба» і «як не треба» розуміти католицький світогляд, бо якраз сим ріжниться організаційна єдність католицизму від страшного розбиття протестантизму. У католиків має право рішати про се тільки Гієрархія, то значить Єпископи, Владика, розуміється згідно з волею й розумінням Апостольської Столиці.

Не має про се права в Католицькій Церкві рішати ні «подавляюча більшість» ніякого народу на світі від українського почавши, а на американським скінчивши, — ні «інтелігенція», навіть вся що до одного чоловіка, — ні ніякі факультети, почавши від римського, а на недавно основанім китайським або українським богословським факультеті скінчивши, хочби такий факультет мав не знати яких учених теоре-

тиків, докторів і професорів, світських чи духовних, постників і умертвителів свого грішного тіла, менше або більше амбітних.

Хто має інакші погляди на се, той тим самим не має католицького світогляду й не єсть католиком, але може бути »приятелем«, очевидно такого рода, про котрий треба помолитися, щоб Бог охоронив католицизм від таких »приятелів«, бо від явних ворогів католицизм себе лекше оборонить.

Такі »приятелі« ширять хаос і руїну трома способами:

1. Право рішення про світогляд Церкви приписують або собі або »народови,« то значить неозначений скількості людей, котрих взагалі не можна сконтролювати ні що до числа, яке за чимсь заявилося, ні що до якості того числа людей, чи вони розуміються на проблемах світогляду. Колиб навіть поминути вже сам принцип безправності такого рішення в католицькій Церкві, то кождий думаючий чоловік скаже собі: І якже маса (або »кружок«) може рішати про те, чи Єпископ поступає по католицьки, чи ні, коли навіть »теоретик« такого кружка, от як п. проф. Г-ч, не має поняття про католицизм і його світогляд?

2. Дальше — такі »приятелі« якраз найбільші прикмети свого Єпископа, як його ревність і характерність, представляють масам як »блуди,« називаючи ті прикмети »нетерпимістю« і »завзятістю.«

3. Те, до чого хочуть довести, то значить: збунтування народа й викликання ненависти в нім до своєї власної духовної Влади, представляють такі »приятелі« як вже існуючий факт. І тим гіпнотизують ще нерішених і нерішучих, мовляв: Бачите? вже »подавляюча більшість« виступила проти Владики, а ви на що ждете ще?

Такими способами дійсно можна збунтувати менше культурну масу, чи то інтелігентну, чи неінтелігентну, причім — як відомо — неінтелігентна маса все культурніша і чесніша від інтелігентних бунтівників. Вона не має вирафінованого вирахування, коли виступає до бунту. А бунтівники з інтелігенції, розпалюючи бунтарство і хаос, мають вирахування: вони хочуть бути прапорщиками руїни і бунцімто »оборонцями бідного народу« перед видуманим ворогом, щоби в той спосіб блиснути як »покликані до проводу« та користати з того, без огляду на те, що з того вийде.

Ось цілє таких »приятелів« і амбітників, котрі хочуть диктувати Церкві її світогляд.

Се, що такі панове як п. проф. Гамчикевич, мають на цілі представити як вже існуючу рану, єсть доперва на риваючи й боляк, котрий такі панове штучно затроюють ненавистю. Хто жив між народом, той знає, що ніякий нарід на світі ніколи не бунтується проти своєї духовної Влади, коли йому такі панове як п. Гамчикевич не вмовляють, що вони розуміються на тім, яку то »чорну зраду« буцімто »задумує« над тим народом його духовна Влада »вчинити«.

XVI. В імя чого роблять се пп. Гамчикевичі?

У читача, котрий досі мав терпеливість слідкувати за безконечними противоріччями п. проф. Гамчикевича, може виринути думка і вправді не »жахливе,« але природне питання:

І чи варт так докладно займатися таким паном, котрого наївність видно на кождім кроці?

Відповідаємо на се: Варт! А чому? Якраз ізза наївности його твору, бо такий наївний полеміст мимохіть вискаже те, чого більше спритні »промисловці« ніколи так виразно не вискажуть.

Ось доказ сього: Пан Гамчикевич пише так:

»Владика забуває, що душу людську побіч релігійних справ заворушують і захоплюють в рівній а може ще й у вищій мірі справи національні, суспільні, політичні і то що«.

Сей його висказ обильніший у зміст, ніж усі иньші в цілій брошурі. А зміст його й послідовности того змісту такі:

В думці п. проф. Гамчикевича і йому подібних справи національні, соціяльні й навіть політичні тай »то-що« можуть стояти »вище« ніж релігійні.

Розуміється, правдиві політики й суспільні діячі на більшу міру, не думають так навіть тоді, коли вони вороги католицизму. І так нпр. Масарик стверджує виразно, що в релігійній справі містяться взагалі всі проблеми*). А се значить, що такі діячі дивляться на релігійну справу як на

*) Гл. твір Арнольда Кветньовського: Т. Г. Масарик і його діло. Фриштат, 1926.

справу найвисшу і найбільшу зі всіх можливих людських справ, бо в тій справі єсть основа до полагоди всіх иньших справ.

Але не можна робити п. проф. Гамчикевичови закиду з того, що він не Масарик і не розуміє всего значіння релігії тай деградує її навіть нище всіх иньших справ, не виключаючи і справ під іменем »то-що«. Шкода, що пан професор не сказав, що розуміє під справами, обнятими назвою »то-що«: бо коли »то-що« не належить ні до справ релігійних, ні національних, ні суспільних, ні політичних, то чи се як мотив бунтівничої »діяльності« не будуть просто справи особистої амбіції і т. и.р. Гарно й отверто, хоч ніби закрито...

Та в такім розумінню »висшости« різних людських справ над релігією, яке має і проявляє п. проф. Гамчикевич, не булоб іще великого нещастя, якби він і такі як він не мали на цілі ту »висшість« нерелігійних справ проявляти — в Церкві і взагалі на церковно-релігійній області! А то вони хочуть з таким »світоглядом« — рішати про те, що таке католицький світогляд!.. А коли побачать якраз католицький світогляд, як пр. у свого Єпископа, то пишуть, що »Гієрарх викривляє (!) Христову науку і приписує сумління свого народу...«

І такі »штуки« доказують такі панове буцімто во ім'я націоналізму та ще до того покликаючись раз-у-раз на культуру й науку... Тимчасом нова наука, котрої вони зовсім не знають, учить, що нації не повстають з крику й руїни, тільки все повстають з існуючих вже держав, а ніодна держава не повстала ще без сильного сакрального (релігійного) ґрунту.

Таким чином панове подібні до п. Гамчикевича, виступаючи проти Церкви та принижуючи релігію во ім'я нації, тим самим руйнують основу, на якій кожда нація виростає і кріпне.

* * *

Мабуть шкода вияснити п. професорові, що часи *ecclesiae militantis* (воюючої церкви) не минули »давно й безповоротно« (як він думає) »крім одного хіба Перемишля.«

Якраз у наші часи являється католицька Церква одним воїном, грізним для хаосу й руїни всякої культури, що виразно стверджують большевицькі провідники в Москві, кажучи:

Є тепер три великі сили, що борються за владу над світом (у ріжнім розумінню й ріжними способами): 1) Москва, оперта на Азію, маючи світогляд матерялістичний 2) Англія оперта на Америку, маючи систем капіталістичний і 3) католицька Церква, оперта на Бозі, маючи світогляд ідеалістичний. Проти Англії маємо способи й тому вона нам не страшна, хоч помагають їй всі капіталістичні банки світа. А проти католицизму щойно шукаємо способів (і не можуть знайти*).

Що до кострів, про які думає п. проф. Гамчикевич, що то католицька Церква «видумала» їх і в «тоту» (!) цілу систему ввела, — то сьогодні вже й школярі знають на основі науки, як то було з тими кострами: Палення злочинців (і навіть не злочинців, а нпр. жінок-вдів на похоронах мужів) було старим звичаєм народів у ріжних частих світа, навіть там, де ніхто ще й не чув про християнство. Той звичай переходив і в звичаєві права давних часів. А що релігійні роздори уважала державна влада злочинами проти публичного ладу і безпеченства (якими вони дійсно були, бо доводили часто до кривавих воєн і винищення цілих країв), отже карала за релігійні ереси такою смертю, яка була в звичаю.

Хто як хто, а гімназійний учитель повинен знати, що католицька Церква тут ні при чім, бо вже на сотки літ перед Рождеством Христа державні влади всяких устроїв карали смертю, яка у них була в звичаю, за всякі спроби релігійних змін, як на нпр. укарали демократичні Атени отруйною смертю великого філософа Сократа, котрий учив про сумління як голос Божий. З тих самих Атен мусів утікати перед смертю ще більший філософ Арістотель, найбільший ум клясичного світа, бо і його хотіли обжалувати за образу поганських богів.

З тої самої причини втік з Атен філософ Протагорас (котрого письма уряд спалив прилюдно). Філософ Анаксагорас сидів там з релігійних причин у вязниці й також мусів утікати. Таксамо переслідувала світська влада Атен з релігійних причин філософів Теодоруса й Діогена з Апольонії та багато иньших. І все те діялося в дуже «гуманних» Атенах.

*) Гл. твір Д'Гербіні: «Хрест під червоною зізвздою.» — Сей цікавий твір написаний на основі побуту в Москві й розмов з комісарами.

І деж тоді була в Греції католицька Церква, коли щойно сотки літ опісля народився Ісус Христос?

А коли настало християнство, то чиж не християн за їх віру палили на кострах у Римі? Чи не обливали їх горячою смолою та не мучили страшенно ще заки віддали огняній смерті?

Але гімназійний учитель п. Гамчикевич так «вчить український нарід,» немовби тільки в християнськiм середновіччю були палення людей на огняних кострах і немовби тому «винна» була тільки католицька Церква і немовби Перемиський Владика «маячив» про повернення назад тих часів «з усіма страхіттями,» — перед котрими він, п. проф. Гамчикевич «хоробро боронить» наш 40-мільоновий нарід, аби не перестрашився католицького Владика.

Цікаво, що відповівби п. професор своему ученикови, котрий запитавби його:

— «Чи говорення, що католицька Церква викликала звичаєві жорстокости, які були вже на багато віків перед її появою, належить назвати очорнюванням і клеветою, чи ні?

Притім у п. Гамчикевича ще й брак послідовности: бо, як відомо, палення людей на кострах мало колись (тай ще тепер подекуди має) також більше економічну форму: зловлених в неволю людей пекли і їли на здоровля собі. Чому не приписатиб і сего факту Христовій Церкві? Як полеміка, то полеміка!

XVII. Пан Гамчикевич се тільки оден з хористів більшого хору в крику проти Церкви.

Вже досі наведена «аргументація» п. Гамчикевича така подібна до «аргументації», яка від довшого часу кипить і булькотить за морем, як дві краплини води. Для того треба кинути оком і на ті далекі джерела його натхніння, «за Великим Ставом», як каже наш народ.

Тих «джерел натхніння» до боротьби проти католицької Церкви єсть за морем аж три, що звенять мов три хори.

Коли хочемо дійти до якогось загального висновку в обговорюваній тут справі розвалу Церкви людьми ліберальних поглядів, — то мусимо розглянутися в діяльності таких людей не тільки в Перемишлі чи в Галичині.

На евентуальний закид, що при помочи такого розгляду деінде одержимо тільки аналогії, які нічого не доказують,

бо кождий факт інакший», відповідаю: Се правда, що кождий факт інакший, але неправда, немовби аналогії нічого не доказували. Єсть якраз навпаки! Власне тому, що кождий факт інакший, бо має відмінні обставини, з котрих виростає, нема в публичнім життю ніякого іншого способу для здобуття доказу, що куди змагає, тільки одна-одинок аналогія. То значить: вишукати те, що по своїй суті подібне в різних фактах і на тій основі виробити собі погляд на даний факт, як також погляд на те, до чого той факт у своїй послідовности мусить довести.

Боротьба проти католицької Церкви між Українцями має під сю пору різні жерела в різних місцях. Се всі бачимо,

1. Перша аналогія.

Найслабше бє джерело бразилійське, де подвизається проти катол. Церкви також гімназійний учитель п. Петро Карманський. Він видав досі дві книжки своїх вражінь з Бразилії: в одній підносить під небеса працю тамешнього гр.-кат. духовенства (Оо. Василіан), а в другій — страшенно їх лає. Крім того якийсь час видавав там «Українського Хлібороба», котрий визначався тим, що буквально цілі статті і сторони були заповнені в ніякій пресі неуживаними лайками. — Аргументація п. Карманського, по своїй суті точно та сама, що й у п. Гамчикевича, тільки більше «удуховнена*»), як і лицею одному з живіших українських поетів, котрі все ще повинні бути раховані до «Молодої Музи». А до «Молодої Музи» треба їх доконче ще й тепер рахувати для того, що вони не старіються. То значить: кілька розсудку проявляли в публичнім життю, маючи літ 20, тільки його проявляють і тепер, маючи літ 50.

*) До якої міри факти тутейшого й заморського гайдамацтва найгіршого сорта в'яжуться з собою, — свідчить се, що проти того перемиського Владики, проти котрого тепер видав брошуру п. Гамчикевич, виступив ще перед тим п. Карманський з безпримірним відкритим «листом». І то в Бразилії, де прецінь той Владика нічим не стає ні йому, ні нікому «напоперек дороги»... Се кидає на цілу ту справу надзвичайно цікаве світло, в якім на мить вилазить з темряви якась третя, таємнича рука, котра особливо від часу війни все те уміло вяже до купи: і те, що в Нью Йорку, і те, що в Бразилії, і те, що в Вінніпегу, і те, що у Львові... Хто? Се скорше чи пізніше вийде на верх. До війни ту роботу робив невідомо царський уряд. Річ ясна, що не оден руїник не знав і не знає, хто і до якої цілі вживає його: він думає, що «Україну ратує».

Словом, — мимо страшних лайок, яких уживає п. Карманський, його «сочиненія» все таки читаються цікавіше, ніж твір п. Гамчикевича, бо п. Карманський дійсний поет. Але підприємство п. Карманського для «ратування» католицької Церкви і народа перед католицизмом тревало розмірно не довго. А п. Карманський взявся до продажі ґрунтів.

2. Друга аналогія.

Далеко довше триває подібне підприємство в Канаді. Там боротьбу проти католицької Церкви розпочали приїхавші зі старого краю українські інтелігенти й півінтелігенти, виховані на Драгоманові й радикалізмі.

Були то ще часи, коли в програмі радикальної партії виразно красувалися кличі того рода, що тепер у большевицькім світогляді: вони думали «переіначити» життя, але життя переіначило їх і то дуже дивно. В програмі радикали мали тоді такі «кличі», як «реалізм у справах штуки, раціоналізм у справах віри». Значить, — се були просто сказавши атеїсти і не вірили в ніщо. З тої власне — атеїстичної струї народилася в Канаді «автокефальна церква».

Як се могло статися? Як могли такі люде заложити нову церкву? Дійшло до того дива ось як: По якімсь часі боротьби проти Церкви на новім ґрунті радикали побачили, що народ за безбожним рухом не піде. Тоді вони зійшлися і сказали собі на зборах, що основують — «нову церкву». А для принади назвали її і православною і автокефальною і козацькою.

В дійсности вона не має ніяких основ православія, ні апостольської переемности владик, ні визнання иншими православними церквами (хоч старалися о це), ні після канонічних вимог православія висвячуваного духовенства.

Не єсть вона й автокефальна в розумінню релігійно-церковної незалежности, не тільки тому що се світське твориво світських людей, вихованих на невірстві, але й тому, що не може бути й мови про «автокефалію церкви» там, де в дійсности править випадково набраний збір світських людей, котрі на ніякій теології ні церкві не можуть розумітися, бо не виховані до того.

Не єсть вона й «козацька», бо ніяких козаків тепер нема. І як смішно називати жовнірів сучасних армій «козаками», так смішно називати й сучасну церкву «козацькою», —

тим більше, що й давно ніякої «козацької церкви» не було, бо козацтво се був стан, а ніякої станової християнської церкви не було, нема та мабуть і не буде, бо се річ противна взагалі всякій християнській думці.

Словом — т. зв. «автокефалія» в Канаді се бунт проти всякої церковної традиційности й вірности, послуху й дисципліни, бунт, котрий вийшов з раціоналістично-радикального ферменту, засадничо ворожого всякій релігії. Захоплені тим рухом люде вірили, що прислужаться своїй нації — наперед валенням усякої віри в народі, а потому буцімто будованням «своєї», «національної» церкви. Одначе сим другим ділом вони принесли ще більшу шкоду своїй нації, ніж першим.

Головно для того, що вони потому звязали свій новотвір з подібним, більшим новотвором на Великій Україні, котрий повстав з опозиції до московського православ'я та мав у собі з початку деякий нахил до зближення з Апостольською Столицею, то значить нахил до поступовання традиційним шляхом, на котрий кілька разів ступала вся Україна (за Данила, за митрополита Ізидора, за Берестейської Унії). Розвиток того напрямку на Вел. Україні, — котрий мігби був згодом витворити цінну для нації синтезу її східно-византійських основ з її західно-європейськими симпатіями (навіть коли брати ту справу з чисто культурної точки погляду) перепинила невеличка групка радикалів, котра в Канаді зачала удавати віруючих у «своє» православ'я людей та з завзяттям виступила проти нашої гр.-католицької Церкви во ім'я українського націоналізму. До погляду, що мала групка галицьких інтелігентів-автокефалістів у Канаді перепинила розвиток автокефалії на Великій Україні в напрямі католицизму, прийшов я не тільки на основі своїх помічень і висновків, але — що важніше — на підставі опінії людей, котрі з Вел. України приїхали до Америки і з котрими я мав нагоду особисто зустрітись. Таким чином мала групка людей перепинила розвиток, який міг бути великий у своїх наслідках. (Справа відповідальности тих людей з одної сторони й занедбань зі сторони католиків Українців з другої вимагалаб окремого розгляду).

Доконавши сего діла, то є, вливши свою ненависть до катол. Церкви у більшу групу, до якої приступила, представляє та групка сьогодні тільки бажання свого прожитку, прикрите буцім-то «ратуванням української нації перед Ри-

мом». Особиста амбіція провідників не дає тій групі покинути свого церковного підприємства.

Демагогія тої групки, що до свого духа така подібна до способу агітації, яка виринула і в Галичині, що проявляється нивіть у подробицях.

Кожний може про се переконатися, перечитавши брошуру світського автокефаліста з Канади, п. Юл. Стечишина*). Автор її, настоятель бурси ім. П. Могили (званий часом для більшої поваги »ректором Могилянської Академії«), котрий теології в своїм житті не бачив, »поучає« наш нарід, що католицька Церква »перекручує на свій лад свою науку« (ст. 4) і що Святійший Отець »плюнув на гр.-катол. Церкву« (ст. 5) тай серіозно »вчить« Українців, аби творили »стоси літератури« такої як його брошура, котра »не лише нам самим булаб наукою во віки вічні, але й навчилаб інші народи«...**) Далі »вчить« той молодець наш нарід, що »не наші« не можуть заснувати нічого нашого, — так якби нпр. християнська церква у якого небудь народу була заснована »своїми«. Дальше »вчить« наш нарід (на ст. 24), що хто Станіслав той Поляк... На ст. 25. сильно лає Епископів: станіславівського Преосв. Григорія Хомишина і перемиського Преосв. Йосафата Коциловського (хоч малою дитиною виїхав з краю і ні відносин у краю ні діяльності тих Владик не знає).

На ст. 30. цитує знаменитий висказ американця А. П. Едвардса, котрий пише, що ніхто не повинен заохочувати другого полишати свою віру або мову й міняти свої етичні чи культурні вартости, виказуючи, як така нестійна людина стає безпринципна, безхарактерна і склонна до злочину (перейшовши поспішно процес асиміляції). І притім забуває п. Стечишин, що він сам відступник від католицької віри й сам агітує, щоби інші ставали відступниками...

Брошурка та вийшла мабуть рівночасно з брошуркою п. Гамчикевича, виросла вона на ґрунті, з якого виросла й полеміка п. Гамчикевича.

Дійсно, шкода її здібного автора, котрий мігби собі знайти прожиток і без руйнування Церкви й релігії свого народа.

*) Брошурка називається »Ловці душ« і видана таксамо »накладом автора«, як брошура п. Гамчикевича, тільки здібнійше написана.

**) Зовсім подібно як п. Гамчикевич »вчить« Римську Конґреґацію гл. XII. уступ сеї брошури!).

3. Третя анальоґія.

Не підлягає сумніву, що так з Бразилії як і з Канади йдуть руїнницькі впливи сюди. Ті, що там руйнують Церкву, мають прецінь знайомих тут у краю, мають родини, свояків, товаришів. Вже для оправдання перед ними свого руїнництва за морем пишуть до них, посилають їм свої видання, навязують взаємини з редакціями в Галичині й на Волині. Нпр. книжки Карманського можна тут скрізь зустріти.

Але обидва ті заморські впливи, хоч безперечно роблять тут своє, розмірно незначні в порівнянні з впливами, які йдуть сюди зі Злучених Держав Північної Америки. Се тепер наймодніша країна світа, котра зачинає надавати тон всім іншим краям і державам, ба, цілим континентам. На се вказують не тільки такі появи, як ідея »Злучених Держав Європи«, але й спосіб будування банків, помешкань, організацій і т. и., спосіб реклями і все інше, перенимане з модної тепер Америки.

До того всего в Злучених Державах Північної Америки знайшлася найбільша й найбогатша частина нашої заморської еміґрації, котра потворила там доволі великі заповомогів організації (з них деякі дійшли до міліонового майна в долярах).

Річ ясна, що така еміґрація, особливо при теперішній скорій комунікації, мусить мати вплив на наш старий край. Не забуваймо, що при далеко гіршій комунікації польська еміґрація, котра перед віками хлинула на Україну і там збогатилася, мала потому рішачий вплив на долю всієї Польщі.

Всі еміґрації всіх народів Європи, що виїхали в Америку, мали і мають вплив на свою стару батьківщину. Який вплив?

І добрий і лихий, відповідно до того яка частина кожного племені остала вірна тим моральним і організаційно-церковним формам, які принесла зі старого краю. Нпр. поділилася там і польська організація на два табори: оден вірний своїй католицькій церкві, другий розсипаний на секти релігійні й захоплений соціалізмом ще в Європі (бо в Америці про соціалізм у укійсь більшій мірі нема бесіди). Але та перша, вірна своїй церкві, частина польського народу так переважала другу, що в Америці не тільки зійшли на

нішо різні польські секти, але й упав одинокий польський соціалістичний журнал, котрий там вів свою демагогію повних 14 літ: на три мільйони польських емігрантів не встиг зібрати навіть три тисячі абонентів, котрі були б йому дали можливість вегетувати. Зате польська католицька преса в однім тільки Шیکاгу виказує п'ять великих журналів. І така пропорція у них скрізь.

Не те сталося там з Українцями. Їх нещастям було те, що там не наступив відразу різкий поділ такий як у Поляків, Литовців, Чехів, Німців, і інших народів — поділ на два виразні табори: стоячих при своїй церкві і воюючих проти неї. Наслідком того була вічно кипуча саламаха, розбита не на два табори а на багато неневидячих себе груп і групок. Та ідеологічна саламаха безупинно гонить за нездійсненою утопією якогось всіх і вся обіймаючого «об'єднання» а доводить і мусить доводити тільки до крайнього роз'єднання. Під гаслом «єдність» творять розбиття.

Вислідом того всего є такі дивні факти, що в північній Америці щойно по кількадесяти літах розвитку нашої еміграції появилася перший український орган заслуговуючий назву католицького. Се «Католицький Провід», котрий зачав виходити в осени 1927 р.

Всі інші органи або відразу були радикальні, або ставали ними згодом, навіть ті, що їх оснувало наше католицьке духовенство, ба — сам Єпископ покійний Ортинський, діяч великої енергії, не забезпечив своєї влади над своїм ділом.

В Канаді на тлі тої суматохи бачимо ще дивніші річі: там ідеологічний хаос дійшов був до тої міри, що навіть католицький орган «Канадійський Українець» містив редакційні статті в честь найгіршого руйнника Церкви Трильовського, котрий кількадесять літ боровся тут проти Церкви а й до Америки сягнув і своїми вихованками і своїми неперебірчивими статтями та впливами.

Сумнішого стану помішання добра і зла, ба — всякого порядку думки — годі собі уявити.

На тім тлі можна вже зрозуміти, яким чином одинокий наш журнал на свободі, ньюйорська «Свобода», основана католицьким духовенством і живуча з датків католицької маси українців, провадить прямо мексиканського стилю боротьбу проти Церкви, хоче зовсім унеможливити Церкві

збирання всяких датків на добродійні цілі, закидує Епископови »запроданість«, публично взиває до бойкоту нашої Церкви й до розпроцесовування парохій — і при тім усім на її шпальтах дальше фігурують імена католицьких священників як дописувачів і навіть учасників акції, викликаної редакторами »Свободи« або підпомаганої ними.

Лист з Америки, напечатаний у 76 ч. »Нової Зорі« з 26.VI 1927 р., так описує страшну американську руїну нашого народу за морем:

»Вся увага народу запрятана тут руїною. Вічні клевети, що Епископ се »підосланий« Поляками чоловік і що »таксамо польські запроданці« ті, що його обороняють — доводять до довгих і завзятих процесів за церкви. — »Не давайте ляхським прислужникам управляти церковним майном!« Такий »патріотичний« клич пускають мишугісти*) в народ і повторяють той »клич« разураз без уговку. Не дивота, що нарешті доводять до скандальних борб і процесів.

На такий процес, викликаний цькуваннями »патріотичних« інтелігентів, видає бідна задовжена громада наших людей тисячі доларів на адвокатів. Тратить собі масу днів і нерви. І в найліпшій випадку — програє процес. А в найгіршій для неї випадку — виграв процес з Епископом. Тоді доперва твориться основа до гризні в нутрі парохії, яка звичайно треває, поки не вимруть ті нещасні люде, або не розідуться, як де.

А все те викликають укр. »національні« патріоти. Розуміється — не в голові їм при тім ніяке »добро народа«, бо й дитина бачить, яке з того добро виходить. Ціль таких злобних одиниць: на будуче приготувати собі можливість продати церковний маєток громади і при тім »заробити« баришівне. Хто не вірить, що так є, нехай пише до тих демагогів, щоб подали йому иншу ціль своєї руїни. І нехай оповістить. Я иншої цілі не можу доглянути. Ось той »патріотизм« і причина їх вигукувань: »Не дайте запроданцеві з Варшави управляти народним майном! Нехай нарід править!«...

Прямо важко дивитись на те, до якого злочинства доводить демагогія.

Доходить до прямо неймовірних але правдивих подій: напр. в місті Бостоні, присланому Епископом священникови закинули на церковній галі ляссо на шию і дусили його. На крик бідного чоловіка збіглася товпа чужих і виратувала його. Се знаю від нього самого: оповідав се в присутности членів консисторії. »Витревалість у такий »патріотичний« боротьбі доходить до того, що в чашу перед Богослуженням сиплять отруї. Вона так воняє, що священник не може спожити вина. Віддає його американській владі. Хемічна аналіза виказує отрую у вині... І се оповідав дотичний священник, приїхавши до Консисторії. В иншій знов місті, де відбувається затяжний про-

*) Група названа по б. галицьким послі п. Луці Мишузі, котрий (таксамо як другий галицький посол през. Петрушевича в Бразилії п. Петро Карманський) став на чолі ворогів катол. Церкви. Преосв. Константин піддав його екскомуніці.

цес за церковне майно, священник править безнастанно в церкві (ходить о термін, потрібний до посідання). Його облягають «вірні» українські «патріоти». Коли сили священника опускають, він оставляє в церкві побожну жінку, щоб підтримувала світло (виконування акту посідання). Сам виходить. Тоді «вірні патріоти» вриваються до церкви, закидають ляссо на шию переляканій жінці і тягнуть її через вікно.. Чужа публіка ратує її.

Таких і ще кращих квіточок «визвольної» боротьби проти всякого ладу і дисципліни, веденої во ім'я українського «патріотизму», тут скільки завгодно. В місті Честер, де урядув канцлер Епископа (се місто значне, величини около ползвини Львова) шеф поліції каже нашому канцлерови:

— «Бійся Бога! Що з твоїм народом? Таж тут є всякі народи, з різних країв, але поліція все мусить бути сконсигнована задля Українців! Що се таке?»

Деж серед такої постійної розрухи можлива правильна поміч краєви? Таж «народ» зайнятий боротьбою проти Епископа, чоловіка абсолютно невинного і чесного, тай проти тих, що при нім стоять. Серед тої божевільної «боротьби» нидіє всяке життя і наступає така руїна, що є вже священники, котрі живуть з милостині чужих: Айришів, Американців, Німців. Доходить до того, що навіть протестанти, ворожі католицькій Церкві, і Жиди, бачучи, що діється, в ім'я дисципліни допомагають наших гонених священників. А процеси не вгавають. І великі гроші на адвокатів є! Збирають — і процесують».

Ми навели сей опис для того, щоб показати, що ніякого, навіть найгорячішого патріота не пошанують інтелігентируїнники у своїх нападах, коли навіть Преосвященного Константина прозивають «польським запроданцем», хоч відомо всій суспільности, що Преосвященному Константинові, коли Він був ще в Перемишлі, польський уряд здержав усяку платню, спротивився його номінації, увязнив його і Преосвящений Константин потаємно виїхав з краю до Риму й опісля до Америки, навіть не маючи змоги попрощатися з родиною...

Звертаємо увагу чесної молоді між світською інтелігенцією та всіх adeptів духовного стану, що перед нападами інтелігентів-руїнників не охороняє у нас ні найчесніше життя, ні найгорячіший український патріотизм, ні навіть великі терпіння за справу своєї нації: коли хто не хоче йти під команду різних націоналістичних групок або одиниць, які нічого ні для Церкви, ні для нації не зробили, крім руїни, — буде напевно змішаний з болотом і цькований гірше ніж найгірший ворог.

Ціль таких націоналістичних групок ясно виложена в цитованій дописі. А головний спосіб їх: закидати Владиці «брак патріотизму» такого, як вони його розуміють — то

значить: 1) безцільного гайдамацтва і пустого крику, в справах світських і 2) невідправлювання церковних торжеств за атеїстів, у справах церковних.

При тім нема у тих людей навіть найменшої пошани для памяти покійного Франка, якого імени вони надуживають для своєї особистої реклями й користи; доказує се факт, підчеркнений в нашій америк. католицькій пресі. А саме редактори «Свободи», органу найбогатшої нашої інституції в Америці, котра сама пише, що має 1½ - 2 міл. доларів майна, передрукують місяцями цілі твори Франка, на котрих ще не скінчилося право власности, але зломаного шеляга не платять вдові й дітям по покійнім, котрі знаходяться в тяжких обставинах! Навіть за той матеріял не платять, котрим самі мусілиб заповнити орган, якби безправно не взяли чужів творів.

І користуючись безправно чужою працею, пишуть, що то Церква «зневажає» покійного тим, що не хоче правити панахид за нього, яких покійний сам ніколи не хотів і не визнавав...

Образ того, що роблять наші руїнники «на вільній землі Вашингтона», єсть тільки показчиком того, що вони робилиб у своїй держав під сю пору, якби її мали.

Вони й не криються з тим, ні ті, що в Америці накликають до руїни, ні подібного автораменту люде тут, у краю. В жалобі перемиського кружка єсть таке місце:

«Якщо ми малиб власну державу або хочби її заряд, то цього рода Епископи ні хвилини не моглиб удержатися на своєму епископському простолі».

Се значить, що не дивилисяб на ніяке право, тільки після свого анархічного «густу» скидалиб Владик.

Розуміється, доки в суспільности може безкарно лунати така «опінія», поти така суспільність держави мати не може й не буде.

Найцікавіще з того всего те, що люде таких поглядів, — так ті, що в Америці, як і ті, що в Європі, — звертаються ще зі своїми поглядами і предложеннями до Апостольської Столиці «як вірні католики» в замірі, «вибороти» і собі в католицькій Церкві «рівноправність з Папою»...

4. Четверта анальоґія.

В тім самім числі «Нової Зорі», з якого ми навели цитат у попереднім уступі, єсть така характеристична замітка:

Пресові напади на ОО. Василян на Закарпатській Україні.

Часті напади закарпатської преси як «Русскої Землі», «Русского Вістника», «Подкарпатских Глас-ів» та інших спонукали о. протоігумена ЧСВВ. звернутися до Преосв. єпископа Петра з просьбою о оборону проти пресових клевет. На це дістав Впр. о. Полікарп Булик, ігумен в Мукачеві, як заступник протоігумена ЧСВВ. на Закарпаттю від Преосв. Петра таке письмо: «Відповідаючи на допись вашу з 14 V. 1927, повідомляю, що від довшого часу і я з неспокоєм гляджу на ті несправедливі пресові напади, котрими злорадно нападають вороги Церкви на многозаслужених Отців Василян, особливо на о. Стефана Решетилу. В тім ділі здійснюються цілком слова Вічної Пrawdи: «Ність раб болій Господа свого. Аще мене ізгнаша і вас ізженуть... і будете ненавидимі імени моего ради». Як Спасителя Ісуса переслідували вороги за Його Божественну доброту, так і Отців, а з ними разом Чин Василянів нападають через те, що вони жертвуються цілком справі Христа і заснованій Ним кат. Церкви».

Дальше підносить Преосвящений заслуги ОО. Василян для Підкарпатської провінції і загальне довіря, що його зєднали собі там ОО. Василяне своєю працею. Стверджується, що ОО. Василяне не вмішувалися в світські справи, натомість вірно сповняли все і сповняли свої монаші й духовні обовязки. Від «Русского Вістника» і «Подкарпатских Глас-ів» вже урядово зажадано спростовання, яке ті часописи помістили.

Хто ті люде, котрі так нападають в пресі, поіменно невідомо. Але річ певна, що редакції згаданих висше органів не знаходяться в руках ні селян, ні робітників: має їх т. зв. «поступова» і «ліберальна» інтелігенція, котра, опанована тим самим світоглядом, проявляє таке саме руйництво. Чи вона спекулює на «патріотизмі» українським, чи на «патріотизмі» всеросійським («руським»), хоч походить з українських земель, — се не становить найменшої ріжницї: вона все і скрізь робить те саме — руйну.

Де єсть чужа прокураторія й чужий суд, яких вона боїться, там та перовладна «ліберальна» інтелігенція навіть «ліберально» злиже все, що «ліберально» наплює, коли її приперти до муру. А де се припертя її до муру неможливе, як пр. в Америці ізза надто великих коштів процесових як також з иньших причин, там вона «ліберальствує» десятиками літ і «ліберальствувати» буде дальше, а все тими самими «аргументами»: що «Рим» її «не слухає» і не хоче їй дати рівноправности в катол. Церкві з Папою, а вона прецінь «виратувалаб» цілу Церкву, яку «руйнують» Гієрархи (Єпископи)... Так агітується серед маси!

* * *

Хоч яка се абсурдна »ідея«, домагатися в катол. Церкві »рівноправности з Папою«, »ідея«, якої не придумала ніяка иньша, навіть найбільш »ліберальна« інтелігенція ніякого иньшого народу, — то помиляється кождий, хто думавби, що українські »ліберальні« інтелігенти вдовольнилисяб, якби їм хтось здійснив ту »рівноправність з Папою« в катол. Церкві.

Доказують се понад усякий сумнів інтелігенти з перемиського »кружка«, котрих так боронить п. Гамчикевич, а котрі в 432 ч. перем. »Українського Голосу« з 4 грудня 1927 р. виразно заявили, що рішення св. Конгрегації в справі Преосвященного Йосафата, виданого на виразне припоручення Святійшого Отця, Папи Пія XI., »не вважаємо справедливим ані таким, якеби нас взагалі (!) зобовязувало«...

Самі подали справу до вирішення Апостольської Столиці, а коли Вона вирішила інакше, ніж вони написали, що »хочуть«, аби так вирішити, — тоді вони пишуть, що того рішення не вважають »взагалі« обовязуючим!

То значить, що ті панове хочуть щоб їх слухав Святійший Отець і тільки тоді Його рішення уважалиб »взагалі обовязуючими«. Значить — не годиться жаден і на »рівноправність з Папою« в Церкві, тільки...

хоче наказувати Апостольській Столиці в Римі, як має вирішувати церковні справи...

Основно помилявсяб кождий, хто думавби, що гурток ліберальних інтелігентів у Перемишлі се якийсь дивний виїмок. Ні! Така та ліберальна інтелігенція вся і все буде таксамо поводитися, де тільки зустрінеться з катол. Церквою.

5. Пята аналогія.

Якже поводить ся та ліберальна українська інтелігенція, котра знаходиться »на повній свободі від римського ярма«?.. Як вона поступає там, де сама рішає в Церкві?

Такий випадок маємо в т. зв. українській автокефальній Церкві на Великій Україні. Там більшість української світської й духовної інтелігенції з національних мотивів зірвала звязь зі старою традиційною православною церквою й сама на вічах повисвячувала митрополитів і єпископів. Чи слухає їх?

Ні! Є вже й там роздор: Проти Липківського виступив

Тарнавський — і боротьба »йшла« поти, поки Липківський не зрезигнував.

Річ певна, що се тільки початки роздорів і що не вдовольить їх ні Синодальний ні Соборний систем правління в Церкві, бо не може вдовольити.

Кождий, хто валить свого попередника, може бути певний, що його також повалять — і то скоро.

На жаль мало свободних інформацій відтіля. Для того докладніше годі представити то, що діється в тій бідній автокефалії на Вел. Україні.

Зате далеко більше маємо даних, оцінити діяльність тих »ліберальних« українських інтелігентів», котрі »освободившись« від »римського ярма«, старалися потворити за морем ріжні секти протестантські за підмогою Англосаксів і буцімто на їх взірєць.

Та чи взяли собі взір з того взірця хочби в його організаційній витривалости? Детам! Тільки вкїмки виказали сяку таку роботу.

Вже з протестантської преси видно, що поки їм англійські секти помагали матеріально, поти було й по кількадесять українських інтелігентів проповідниками їх св. Письма. Всі вони не вспіли сотворити ні одної парохії, котра сама моглаб порядно удержати свого проповідника! І як англійські протестанти переставали помагати грішми, то в міру того відскакували й українські »ліберальні« інтелігенти. А як лишень англійські секти знов зачинають давати гроші, то знов прискакують до »віри« і до св. Письма. І так іде танець...

В сій »п'ятій анальогії« єсть багато анальогій, бо сект, у яких роблять наші ліберальні інтелігенти й півінтелігенти, єсть багато. Вони навіть публично, на вулицях американських міст, голосно зневажають катол. Церкву. Мені доводилось на свої вуха чути на вулиці в Шікагу таку »проповідь« нашого інтелігента, одягненого в священничий ковнірець. Він агітуючи за якоюсь сектою, ждав, коли наші люде виходили з церкви й таки на вулиці зачинав лаяти ту церкву, поки одної неділі жінки не здерли з нього того ковнірця й не побили. Тоді щез, не видержавши в позиції свого фальшивого мучеництва, в яку себе впровадив.

Наших інтелігентів і півінтелігентів можна зустріти на службі у ріжних сект: пресвітеріян, баптистів, методистів, суботників, спіритистів і т. д. За їх прикладом іде тут

і там і народ. І лучаються такі куріози, що убогі люде платять правильно і на свою католич. Церкву і на автокефалію або иньшу секту...

* * *

З різних прикладів видно, що т. зв. ліберальні інтелігенти ніде довго місця загірті не годні. В католицькій Церкві »зле« їм, бо Церква »не хоче їх слухати« і не хоче їм дати »рівноправности з Папою«. Поза католицькою Церквою їм — також зле. Там мають уже таку »рівноправність«, якої тільки фантазія може забажати: можуть самі робити собі всякі »догми« і навіть що дня їх валити, можуть самі себе висвячувати на що завгодно і т. п... А таки їм зле!..

Скрізь і все український »ліберальний« інтелігент се руйнник, котрий вчіпиться буквально всего і все хоче руйнувати — лише в тій цілі, щоб показати, що він »щось значить« і зробити собі рекламу. Таке вже виховання тої ліберальної інтелігенції.

Зробивши отсю прогульку по проявах духової руїни поза Галичиною, можемо знов приступити до дальшого розбору закидів п. проф. Гамчикевича.

XVIII. Перший конкретний закид п. Гамчикевича і внутрішня вартість того закиду.

Всі дотеперішні »закиди«, які п. Гамчикевич зробив у своїй брошурі перемиському Владиці, були загальні фрази в роді тої, що мовляв — »Владика викривляє божественну науку Христа«, а п. проф. Гамчикевич ту божественну науку, розуміється, »простує«. В чім саме, — не каже.

Перший конкретний закид появляється щойно в другій часті брошури і звучить так:

»В літі 1919 звернувся я разом з другим представником громадянства до уряду парохіяльного в Перемишлі з проханням о уладження поминального богослуження за Франка. Заповідалась дуже гарна народня маніфестація, бо на богослуження булоби з околішних сіл прийшло що найменше пять тисяч народа. Та нічого з того. Ординаріят відмовив, бо франко, мовляв, був атеїст. Не помогли наші представлення, що судити люде й, це річ Бога«.

Поминаємо звичайне у п. Гамчикевича баламуцтво, що зверталися до парохіяльного уряду, а »відмовив« Ордина-

ріят, причім не знати, чому Ординаріят «відмовив», коли п. Гамчикевич зовсім не звертався до Ординаріату...

Стверджуємо тут на основі власних слів п. професора тільки отсі річі:

1. Що п. Гамчикевич уважає себе вже не представником якогось гуртка громадянства, тільки громадянства в загалі, що єсть очевидною неправдою. Досі ніде не було оповіщено, щоб п. Гамчикевича українське громадянство вибирало своїм «представником», особливо в цілях боротьби з Церквою.

2. Що п. Гамчикевичеви залежало не на богослуженню, тільки на «дуже гарній народній маніфестації», яка — після нього — «заповідалася». Інакше кажучи, він хотів ужити церкви й релігії до демонстрації, в котрійби він сам представлявся був «представником громадянства».

3. Що п. Гамчикевич викривляє діяльність цілого життя покійного Франка, піддаючи в сумнів його атеїзм. Так не роблять в ніякім правдивім громадянстві люде, котрі дійсно шанують пам'ять якогось діяча і шанують себе самих. Коли хтось голосив ціле своє життя якусь теорію чи гіпотезу в переконанню, що робить добре діло, — то не вільно ні перекичувати його гіпотези, ні піддавати її в сумнів у відношенню до нього, а тим самим не вільно писати, що «Франко, мовляв, був атеїст». Відколи Франко виступив як письменник, він голосив атеїзм. І хоч в часі його хвороби перед смертю були позначки, які вказують на те, що покійний бувби мабуть навернувся до віри в Бога, — то фактично се не наступило*). Скінчив життя без навернення і на предлошення, щоб висповідався перед смертю, відповів відмовно, кажучи: «А щож на те сказалаб молодь, якби я виспові-

*) Гл. про сю справу дуже інтересну розвідку В. Лукича (псевдонім одного відомого галицького публіциста) п. з. «Іван Франко, кілька спогадів і здогадів його сучасника і співробітника», 1927. З друкарні при Сирітським Домі, 832 N. 7-th Street, Philadelphia, Pa. З тої брошури довідається цікавий читач, що ту студію довголітнього знакомого покійного Франка могла видати в Америці тільки редакція «Епархіяльних Вістей», бо редакція иньшого органу, до котрого автор прислав ту працю, так була залежна від демагогії наших «лібералів», що боялася напечатати ту працю. Редакція «Еп. Вістей» слушно пише від себе у вступі до тої брошури: «Сей характеристичний факт, що свободне слово критики може знайти собі місце тільки в урядовім дієцезальнім органі католическої Церкви, говорить більше про страшний стан нашої суспільности, ніж найбільші описи...

дався, хоч ціле життя я вчив її чогось иньшого?» На се є живучі ще свідки. Непомирений з Церквою і з Богом скінчив Франко життя, не відкликавши переповіданих ним весь час атеїстичних гіпотез модних тоді західно-європейських »реформаторів«.

4. Вкінці п. Гамчикевич признається, що поучував представників Церкви про Христову науку. Виразніше кажучи: над учительським і судейським урядом католицької Церкви присвоював сам собі ще висший уряд, »висшу інстанцію« всупереч словам Спасителя, котрий якраз наказав Церкві судити тут на землі в крузі її ділання (»Що зважете на землі, буде звязане на небі«). Але се не перешкоджує п. Гамчикевичеві писати, що то правний Єпископ Церкви »викривлює« Христову науку, а він, п. Гамчикевич »рівно« її »напростовує«...

Напростувавши в той спосіб »викривлену« Христову науку, пише п. проф. Гамчикевич м. и. так:

...»Доходимо до висновку, що письма Франкові повинні бути чим скорійше спалені, а його ім'я прокляте... та даймо спокій, бо тут можна дійсно збожеволіти! Чи не паленіти нам з сорому, що на нашій власній, споконвічній землі хтось має ту сумну відвагу в той спосіб зневажати пам'ять одного з найкращих синів нашого народу? Франко був велитом ума, велитом праці і велитом посвяти для свого нещасного, поневоленого і всіми опущеного народу... Щож управління Владику до такого трактування імени Франкового? Деж є цей доробок Владики, на якого підставі Преосв. Владика хочайби лиш приблизно міг рівнятися з Франком?»

Отсі оклики штучного обурення взяті живцем з протиправної агітації на тлі »культу« Франка, яку управляють наші »ідеалісти« в Америці — ті самі, що безправно печатають Франкові твори, а його убогій родині не платять ні centa і не шанують навіть її права власности... Агітація та дійсно робить вражіння божевільної.

Найбільше впадає в очі те, що божевілля на тім тлі не підпали в Америці ні большевики, ні явні атеїсти-радикали, тільки т. зв. »національні патріоти«, котрі розпочали ширити культ Франка доперва тоді, коли виразно наказав се робити — большевицький уряд.

В Америці, як донесла свого часу преса, наш Ординаріят віднісся до того культу подібно як Ординаріят в Перемишлі.

І щож сталося? Большевицький орган »Укр. Щоденні Вісти« назвав се становище нашого Ордиаріату принципіаль-

ним і слухним. А орган Укр. Робітничого Союзу «Народна Воля» (соціалістично-радикального напрямку) по майстерськи виказав всю облуду тих, котрі хочуть буцімто «шанувати» пам'ять покійного Франка церковними відправами, коли Франко ні церковних відправ для себе не хотів, ні Церкви ніякої не визнавав.

Кількох духовних, котрі під терором «нац. патріотів» у своїх церквах далися наклонити до відправ, — зустрів осуд і большевицької і радикальної і католицької преси. Тільки оден націоналістичний орган «Свобода» місяцями писав так, як тепер пише п. Гамчикевич, поучаючи католицьку Церкву, що саме вона має робити з відправами. А вчили Церкву в тім органі люде екскомуніковані з Церкви...

До такого абсурду доводять «національні патріоти».

Як се пояснити, що в широкому світі, де опинилися наші інтелігенти, тільки т. зв. націоналісти не приглянулися тому, що нпр. в американських церквах витріщивби очі кожний, якби так хтось відправляв там Богослуження нпр. по Дрепері, котрий не вірив у Бога й уважав віру ворогом науки. Нікому про се й на думку не прийшлоб — таксамо, як у Франції від соток літ ще ніхто не лаявся ізза того, що не відправлено панахиди по Вольтері...

Се можна пояснити тільки крайною лінію наших національних «патріотів». Се ті самі люде, котрі нпр. кінчили університет у Відні, але за весь час своїх «студій» не читали крім «Діла» нічого більше й не були в ніякій німецькій організації і на ніякім німецькому вічу. Які виїхали з дому, такі й остали! Тупі, зловісні й недумаючі, а притім страшенно амбітні — без ніяких основ для здійснення своїх амбіцій.

Жаль, що п. проф. Гамчикевич взяв «аргументацію» якраз від таких наших «публіцистів» та не подумав хочби над питаннями:

Якаж зневага може бути в тім, коли Церква, котрої якийсь діяч не визнає й поборює її, та не святкує його пам'яті релігійними актами?

Чи можна Єпископа, котрий негативно оцінює негативне відношення якогось автора до віри, питати, що «управляє» його «до такого трактування імені» того автора або питати, де єсть «доробок» Єпископа розуміється на полі літератури, котрею Єпископ не займався і не мав обов'язку займатися, бо його обов'язок зовсім инший?

Таж на основі такої «льогіки» п. Гамчикевича «не вільно» булоби й Апостольській Столиці оцінювати творів красної літератури, бо вона не продукує ніяких повістей ні поезій. «Не вільно» булоб і театральним критикам оцінювати гри артистів, бо критики не грають на сцені і т. д. — без кінця.

Ба, але тоді на якій же основі п. проф. Гамчикевич займається церковними справами? Деж його «доробок» у творах теологічних? Якіж студії має п. проф. Гамчикевич з області теології або яку практику з області управи Церквою?

Демагогічні фрази про бідний, «нешасний, поневолений і всіми (! крім, розуміється, п. проф. Гамчикевича) опущений народ» — не дають іще ніякої легітимації, щоб «учити Церкву Христової науки».

Що до відношення нашої Церкви до Франка, то треба ствердити ось що: Ні духовенство наше ні Церква не осуджують ні наукової, ні літературної праці покійного. За свого життя Франко, хоч все був атеїст, мав дозвіл користати навіть з бібліотек по наших монастирях і знаходив поміч і прийняття у домах нашого духовенства. Зате ті мнимі його почитателі, котрі «мало не божеволіють» з обурення, коли Церква не хоче правити панахид за покійного, бо він сам того не хотів, — звичайно так «шанують» Франка, що не мають взагалі ніяких його творів у своїх бібліотеках, навіть таких, котрі є й у монастирських книгозбірнях, ба не мають взагалі жадних бібліотек і нічим не причиняються до підпирання української культури, а зате багато до її руйнування. Підчеркую слово звичайно, бо бібліотеки пана проф. Гамчикевича я не бачив і тому про неї не говорю. Додумуюся, що мусить бути богата в теологічні твори...

XIX. Дещо про приказ, який п. проф. Гамчикевич «має від самого Бога»..

Хоч п. Гамчикевич не має буквально ніякого «доробку» на жадній області Богословія, то з тим більшим запалом «поучає» дальше, як католики повинні поводитися, коли нпр. православні хочуть правити свої Богослуження в їх домах або інститутах.

Остро «вчить» п. проф. Гамчикевич, що тоді робити. І каже так: Коли гурток Українців православних звернеться в та-

кій спразі, то дозволити їм на таке їх домагання »це річ так самозрозуміла, що шкода слова тратити на оправдання«.

Але він сам не шкодує слів і то крепких слів обурення, бо каже:

»Це ж була би нікчемність! Якто? — пише — Рідний брат мене просить, щоби я йому дозволив у своїй хаті помолитися до Бога так як його вчила рідна мати, а я йому ізза догматичних ріжниць мавби замкнути двері перед носом?... Яби салю на православне богослуження дав цього не може мені зборонити ніяка власть світа, жаден священник, жаден єпископ, ані навіть свята Конгрегація, бо призвів на це а радше приказ я маю від самого Бога... І додає: »Це є голос етики християнської«.

Тимчасом це не єсть голос ніякої етики, тільки голос української інтелігентської анархії, висказаний з такою ароганцією, що подібну не легко можна знайти в якій небудь суспільности, достойній того імени.

Тому, Пане Професоре, що ви і Вам подібні не визнаєте в глибині душі ніякої Влади світа, ні світської ні духовної, і того самого своїм анархічним прикладом вчите народ, з котрого походите, якраз тому той народ такий »нещасний, поневолений і опущений.«

»Ein Volk gestaltet Geschichte, soweit es sich in Verfassung befindet« — вчить німецький мислитель. Се значить: »Нарід формує історію остільки, оскільки знаходиться в упорядкованім стані«.

А якже можна говорити про упорядкований стан, коли світська людина, абсолютно без ніяких студій і без жадних заслуг на полі своєї Церкви сміє в подібний спосіб диктувати своїй Церкві, що має бути її »етикою« і як та Церква має поводитися з членами иньших віроісповідань — та знаходить з тим своїм руїнництвом доступ до національної преси!....

Придивімся наперед з чисто світського становища тому, чи обурення п. Гамчикевича має хочби найменшу підставу.

* * *

Між Українцями є не тільки католики і православні, але є також цілий ряд иньших віроісповідань, як пресвітеріане, методисти, баптисти, штундисти, молокане, біблійники, суботники, живоцерковники, автокефальники, ба навіть магометане — і то не від тепер.

Визнавці кожного з тих віроісповідань можуть опинитися на еміграції, »у важкому горю«, про яке і в кругах ординаріятських і в кругах професорсько-ліберальних »ледви чи навіть теоритичне виображення мають«.

Визнавці кожного з тих віроісповідань можуть бути українськими націоналістами.

Коли визнавцям одного з тих віроісповідань дозволити правити »в своїй хаті« тому, що вони Українці, тоді рішучо нема ніякої причини, чомуб не дозволити всім иньшим »іzza національного братерства«.

І до чогож довелоб се, як не до повної анархії, в котрій уже ніхто не мігби визнатися, що й до чого воно? Чи се бувби »доказ українського патріотизму«?

Церква зі становища віруючої людини се свята інституція, призначена для точно означених цілей і під управу гієрархії, котра відповідає за ту управу. Тільки наскрізь анархічний ум не в силі зрозуміти, що гієрархія не може й не повинна слухати ніяких »кружків«, котрі хотілиб диктувати, як управляти церквою.

Але й зі становища чисто світського невказано викликати замішання в управі церковними справами. Бо наша Церква се останок нашої самоуправи і тим самим символ нашої влади. А не підлягає ніякому сумніву, що власне наша католицька Церква найсильніша зі всіх релігійних організацій, до яких признаються Українці. Вона і в національних справах найбільш відпорна і найменше податлива на чужі впливи.

Всяке дискредитування нашої церковної Гієрархії мусить дискредитувати й нашу Церкву, бож кожда Гієрархія се перша і головна часть Церкви як організації, — а не »кружки«.

Хто думає, що дискредитування особи Владики не єсть рівнозначне з підриванням поваги самої Церкви, той очевидно не знає історії Церкви і церковних сект, котрі все зачинали поборювання Церкви від крику, що воюють не проти Церкви, а проти буцімто »невідповідних« Гієрархів.

І щож подумати собі може про саму Церкву простий народ, колиб мав довіря до п. проф. Гамчикевича, котрий пише про Владику тої Церкви таке:

»Чиж не дивне це для Преосв. Владики, що навіть у так основній справі свого звання, якою є католицька етика, не визнається!«

Отже п. Гамчикевич »визнається«, а католицький Єпископ »не визнається« — в католицькій етиці!...

Чи не дивне це для п. Гамчикевича? І чи ще не дивніше, що Апостольська Столиця, про котру всі католицькі народи світа навіть не сумніваються, що Вона визнається в католицькій етиці, признає Єпископови повну слушність? Виходить, що й Апостольська Столиця разом з Святійшим Отцем «не визнаються» в католицькій етиці, — а нам небеса зіслали до Перемишля такого професора, що всіх їх у розумінню католицької етики «закасував» на ніщо...

Коли п. проф. Гамчикевич поважно дивиться на себе самого і на те, що написав й оповістив, а передовсім на свою заяву, що він, п. Гамчикевич «від самого Бога має приказ», — то він тим самим єсть новий пророк, хоть, що правда, некатолицький, бо католицька Церква не признає таких пророків, котрі живуть у подібних фантазіях і на «основі» таких фантазій виступають проти Церкви та ще в додатку так, як се робить п. проф. Гамчикевич.

XX. Коли виїмковий випадок не єсть виїмковим випадком?

Пан проф. Гамчикевич цитує «оречення», підписане деканом богословського виділу при гр. кат. семинарії у Львові (називаючи його деканом «факультету»). «Оречення» в дотичнім цитаті звучить:

«Управа Бурси ім. св. О. Николая в Перемишлі може себе вважати за оправдану в совісті, коли в виїмкових випадках відступила православним Українцям-емігрантам салю на їхнє богослуження».

Від себе додає п. Гамчикевич до сього «оречення» ще таке «оречення».

«Так отже звучить оречення Богословського Факультету, корпорації до оцінки справи найбільше а властиво одинокі (!) компетентної, оскільки розходиться о оцінку з становища католицької етики».

Пригляньмося сим двом «ореченням», бо вони дуже інтересні вже самі про себе, а ще більше тоді, коли їх порівняти з третім «ореченням» п. Гамчикевича в подібній справі, котре виглядає ось як:

«В часі світової війни — пише далі п. проф. Гамчикевич — коли Преосв. Владика був уже перемиським єпископом, на приказ австрійського уряду правились по наших катол. церквах для правосл. австр. жовнірів православні богослуження. Наколи (!) відступлення одної убікації в Інституті гімназійному на православне

богослуження для Українців емігрантів в очах Преосвященного Владика було оскверненням*) католицьких почувань, то чим же у порівнанні з тим була відправа правосл. богослуження у католицькій церкві? Правда, сталося це на приказ державного уряду, але протест з боку Ординаріату якнебудь може троха і ризиковний завсіди був допускаємий. Смію поспитати, чому Преосв. Владика не протестував тоді проти такого зарядження? Та воно безпечнійше (?) вносити доноси (!) чи там жалоби проти укр. бурси до польського державного уряду, чим наражатись на консеквенції такого протесту».

Зачнім »з кінця«, то є від льогіки сего третього »оречення« нашого »католика« п. проф. Гамчикевича:

1) Чому безпечнійше вносити що небудь в українських справах до польського уряду ніж було до австрійського? Виходить, що польський уряд лагідніше рішавби українські справи ніж рішав їх австрійський...

2) Коли саме Владика вносив »доноси« до польського уряду? Поки п. проф. Гамчикевич не подасть числа справи того »доносу«, треба про нього думати те, що думається про кожду людину, яка закидає такі річі й не подає доказів... Шкода, що п. проф. Гамчикевич не перечитав жалоби укр. патріотів інтелігентів з Перемишля, котрої він так боронить, хоч її не читав: у тій жалобі, в закидах VIII. і XIII., українські патріоти доносять на Владика, що Владика Коциловський дійшов у незгоді з польськими властями до тої міри, що не відповідає на письма Воевідства і не повідомляє польського правительства про річи, про які повинен те правительство повідомити... Ось як поділились ролями українські патріоти... І навіть оден про других не знає!... А коли п. Гамчикевич називає »доносом« до польського уряду (!) те, що Єпископ відноситься до української гімназії, то чогож сам »непримиримий« п. проф. Гамчикевич бере платню від польського уряду як професор? І »доносить« про кожде спізнення платні.

3) Відкіля п. Гамчикевич знає, що Владика не протестував в австр. уряді, коли треба було протестувати? Чи при своїх заняттях педагога мав п. проф. Гамчикевич ще на стільки часу, що запізнався не тільки »основно« з науками богословськими але і з таємними архівами старої Австрії? Булоб добре подати до публичного відома, як, де і коли

*) Річ ясна, що Владика ніде того не говорив і не написав. Таке підсування другому того, чого він не сказав, належить до тактики, яку ми тут описали в уступі VI. сеї брошури.

вспів п. проф. Гамчикевич здобутися ще й на таку велику працю, розуміється, »для добра всіми опущеного українського народу«. Такого »працьовника« вже давно у нас не було, а суспільність і не знала про се, поки не появилася брошура п. проф. Гамчикевича...

4) Чи п. Гамчикевич не розбирає того, що се зовсім иньші »виїмкові обставини«, коли щось діється в церкві в часі війни, коли панують виїмкові закони, а иньші, коли в гімназійнім Інституті, де є виключно діти, в часі мира?

5) Чи п. Гамчикевичови не ясно, що иньша річ дати притулок переходячому війську, а иньша людям живучим роками на місци, котрі мають уже звязки з місцевим населенням, через що сам факт такого полагодження, якого хоче п. Гамчикевич ділавби розкладово на кожду місцеву релігійну громаду.

6) Чи п. проф. Гамчикевич дійсно не розуміє ріжниці в тім, коли в церкві навіть дозволялося мати відправи упорядкованому, дійсно православному духовенству, котре признавало над собою якусь Гієрархію і якісь церковні канони, — а колиб дозволилося відправляти якимсь нео-сектантам, котрих буквально ніхто не уважає православними (і православні також не уважають їх православними!) і про котрих нікому не відомо, чи визнають вони взагалі якусь владу над собою?..

Так без застанови »працює« ум українського інтелігента »з висшою освітою«! А якже доперва з нисшою освітою....

* * *

Тепер киньмо оком на »оречення« п. Гамчикевича про »оречення« богословського »факультету« при львівським — семинари....

В Галичині маємо три духовні українські семинарі: в Перемишлі, у Львові і в Станіславові. Всі вони мають точноткий сам і той сам круг ділання, точно таку саму і ту саму компентенцію. Вже з того факту, відомого кождому інтелігентови, слідує, що нонсенсом єсть, називати одну зі згаданих трьох інституцій чи корпорацій »одинокю (!) компетентною«, як се робить п. проф. Гамчикевич в ариґаційно-розвальній цілі.

Ні одна з тих трьох корпорацій не має компетенції видавати обовязуючих »оречень« ні у справах катол. етики, ні

в справах управи Церквою. До сего другого рода справ належить справа відмови иньшому віроісповіданню уживати домів або иньших предметів, що стоять під наглядом католическої Церкви. І зле се свідчить про богословські й церковно-адміністративні студії п. проф. Гамчикевича, коли він не знає сього.

Як світська людина не уважаю себе в праві видавати свого осуду про те, що очевидно ще сумніше ніж про п. Гамчикевича свідчилоби про духовних, котрі присвоювали собі «право» видавати «рішення» в справах, які до їх компетенції не належать. Осуд про се не належить до світських людей, тільки до духовної влади.

Коли я тут взагалі спинився над сею справою, то уважав се можливим зробити тільки тому, що обговорюване тут «рішення» було оповіщене не тільки без дозволу духовної влади, котрої поведення воно критикувало, але навіть злобно використане пресою, котра дуже ворожо відноситься до нападеної влади. І проти такого використання не заперечував згаданий богословський виділ, хоч — як я дальше докажу — мав підставу виказати, що його «рішення» злобно використовують. Тимсамим згадане «рішення» перестало бути чисто теоретичне й підлягає не тільки освітленню, яке йому хотівби надати п. проф. Гамчикевич, але й інакшому.

Отже коли прийняти, що котрийсь з трьох згаданих виділів мавби право видавати такі оречення, то річ ясна, що про справи, які зайшли в області церковної управи перемиської дієцезії, мавби видавати «оречення» перемиський й Богословський Виділ, уже з тої причини, що він на місци очевидно лучше може знати «виїмкові випадки», ніж усякий иньший виділ, рівний йому по своїй суті і призначенню, але рівний тільки в своїм окрузі.

І так в данім випадку Богословський Виділ у Львові не знав про те, що мусів знати на місци перемиський Виділ, (коли знали про се навіть світські люде, що писали про ту справу, як прим. проф. Кухта), а саме:

1) Що група людей, котрі викликали всю ту хрію з православною відправою в католицькій Інституції для молоді, се в більшій часті наші ближні Москалі, але не «рідні брати Українці», як пише п. проф. Гамчикевич.

2) Що православний піп тої групи се галицький відступник і від католицької віри і від української нації,

котру він заперечує, називаючи себе «русским», хоч він і весь рід його з української землі, з Галичини.

3) Що той відступник не хотів правити Богослуження по українськи, ізза чого власне в його власній групі прийшло до фізичної боротьби в часі Богослуження, що цейже педагог п. проф. Гамчикевич повинен уважати не конче відповідною річею для демонстрування перед нашою молодю в Інституті та ще в часі Богослужень.

4) Що ті «православні» могли і можуть відправляти свої Богослуження в Перемишлі в православній каплиці та що коли вони не правили там, то або їх дійсні православні туди не уважали вказаним пускати, або вони хотіли нарочно робити якусь демонстрацію в нашім Інституті, — а в обидвох випадках катол. духовна Влада мала очевидну рацію, коли не годилася на те, щоб таких «православних» пускати між наших дітей.

Думаємо, що якби все те знав Богословський Виділ у Львові, то не вмішавсяб був у ту справу навіть тоді, якби мав компетенцію над перемиською дієцезією.

Що більше — думаємо, що навіть якби п. проф. Гамчикевич знав ті факти, то не писавби про рідних «братів», про «нікчемність», про «етику» і иньші більше або менше гарні речі. Але коли п. проф. Гамчикевич взявся писати свою працю в обороні «кружка», котрий вніс жалобу до Риму, не знаючи тої жалоби, то що се у нього значить написати кілька «мудрих» слів і про «православну» відправу в католицькій інституції та «повчити» все громадянство, що «нікчемністю» єсть не давати католицьких інституцій для агітації й акробації Бог знає кому!..

Річ очевидна, що виділ у Львові не тільки не мав права видавати ніякого «оречення» в даній справі і не тільки не знав фактів, потрібних до видання оречення, але не переслухав навіть обидвох сторін, до котрих малоб відноситися таке оречення, а саме не переслухав перемиського Ординаріату ні не попросив його о ніяке вияснення, заки видав своє славне «оречення»*).

*) Річ ясна, що неможливо поважно думати про «переслухування Ординаріату» богословським виділом, — але коли хтось уважає такий виділ компетентним для видавання «рішень» про поведення Ординаріатів, то повинен ту «верховну владу» над Ординаріатами (!) бодай запитати, чому вона видає «рішення» про зарядження Ординаріатів, не переслухавши їх! Один прояв української анархії тягне за собою цілий ключ таких проявів — аж поки не дійде до абсурду...

Римська Конгрегація мала точні вияснення від обидвох сторін на письмі, то єсть від «кружка», котрий з Перемишля вдосив жалобу до Риму і від Ординаріату в Перемишлі і ще від третих осіб, як се зазначено в ореченню Конгрегації. А якже лютує п. проф. Гамчикевич проти тоїж Конгрегації за те тільки, що ще раз не занялася підписаними під жалобою, котрих він чомусь називає «свідками», хоч се були вносячі жалобу, значить — обжаловуючі, а не свідки, бо обжаловуючі ще менше можуть бути свідками, ніж нпр. учителі германістики теологами, коли теології не вчилися й ні зуб не знають.

І якже «вчить» п. проф. Гамчикевич «Рим», що тепер маємо 20-те століття, то треба по два рази тих самих людей питати, що саме вони знають! Але Виділу, котрий ні разу не питав Ординаріату, чомусь не вчить п. проф. Гамчикевич, що минуло вже 19 століть від Рождества Христа, а ще ніхто не видав вироку без якого небудь переслухання обидвох сторін, все одно чи устного чи писемного.

Чому ж п. проф. Гамчикевич яко критик такий виїмково ласкавий для львівського богословського виділу? Очевидно dlatego, бо п. проф. Гамчикевичеви здається, що той Виділ «рішив» точно так як пану Гамчикевичеви треба... Ось де причина виїмкового поважання, яке п. проф. Гамчикевич у Перемишлі має і проявляє для богословського виділу у Львові. Але той виділ во істину не має чим тішитися: бо нехайби він тільки видав на оден волосочок інакше «рішення», ніж того бажав собі п. проф. Гамчикевич і йому подібні «католики», — то побачивби, якого «виїмкового поважання» зазнавби від них...

Тимчасом тут назбиралося тільки «виїмкових випадків», що і в тім своїм думанню про «рішення» львівського виділу п. проф. Гамчикевич виїмково смішно помиляється. А то з отсих причин (поминувши всякі інші):

І. Вже з цитату, який вспів вибрати з «рішення» Виділу п. проф. Гамчикевич, видно, що се «рішення» услівне або умовне. То значить, що воно видане тільки на той випадок, коли салю відступлено 1) православним, 2) Українцям, 3) емігрантам, 4) на Богослуження (а не на бійку й тим самим на очевидний скандал).

З тих чотирох умов («услівій») дві напевно не існують, а що до двох інших ще требаб на місці перевести дохо-

дження, — а тоді моглоб показатися, чи й вони існують. А саме:

Не існує услів'я, що саяла мала бути відступлена Українцям, бо в тій групі, котра домагалася салі, більшість мали Москалі і провідник тої групи, галицький відступник, уважає себе Москалем. А по друге — та група уряджує бійки на своїх релігійних відправах. Вже по складі її та по якості її провідника можна було очікувати якогось скандалу.

Питання також — і то велике, — чи ту групу бувших емігрантів можна ще тепер уважати бодай у більшості емігрантською, то значить, чи се вже не люде, котрі осіли на місци, акліматизувалися і навіть взяли горожанські папери тай пробують демонстративно поширити свою «православну віру». Все те требаб іще прослідити, а оскільки відомо, п. проф. Гамчикевич не зробив сього і навіть не має потрібної на те змоги, а сміло твердить, що це ще «емігранти». Ще більше питання заходить що до їх «православної віри». Тепер єсть багато «православних вір», а більша їх часть не має навіть найменшого канонічного права називати себе православними. Як відомо, дійсно православна Церква признає певні канони, признає апостольську переєємність Епископату, а не признає безправних «свячень» на «священиків». Якраз навпаки єсть у більшості сотворених недавно сект, котрі взагалі нічого не признають, крім безправства й руїни, яку роблять серед православ'я звичайно в цілях політичних або й особистих.

Уділення салі на «Богослуження» такій «православній» групі кожда людина, що вміє упорядковано думати, мусілаб уважати не актом пошани для православ'я, тільки знущанням над православ'єм в його найтяжшій часі. А є достаточні підстави сумніватися в те, чи п. проф. Гамчикевич розуміється також на православ'ю. Бо коли п. професор таксамо розуміється на православ'ю як на католицизмі, то можна сміло сказати, що він і про православ'є ніякого поняття не має.

Таким чином навіть «оречення» львівського богословського виділу зовсім не промовляє за тим, чого хотівби п. проф. Гамчикевич, бо часть услівій, під якими видано це оречення, напевно й виразно не існує, а друга часть услівій ніким не розсліджена і може також не існувати.

Так виглядають нетри нельогічності, в які вмотався український інтелігент, вступивши проти волі Церкви на церковний ґрунт, на якому не вміє ні стояти, ні ходити, а притім завзято »вчить« цілий нарід і називає »нікчемністю« противний йому погляд своєї власної Церкви!

Во істину — виїмковий се випадок, але між Українцями не виїмковий....

XXI. Типове мудрагельство.

До якого мудрагельства доходить полемізуючий з Церквою п. проф. Гамчикевич, свідчить отсей факт:

По висше описанім »виїмковім випадку« відбулися в Перемишлі загальні збори Товариства Бурси ім. св. о. Николая, на котрих гімназіяльний учитель п. Іван Кухта зовсім слушно запитав, яким правом без згоди Виділу п. Білинський, книговедець »Щадниці«, дав дозвіл на православне богослуження в гімназійнім Інституті. Згаданий учитель домагався, щоб запевнено католицьких родичів учеників, прийнятих на виховання до Інститута й Бурси того Товариства, що подібних випадків у льокалях тої Інституції більше не буде.

На те відповів п. Білинський, що він і на будуче буде дальше так робити на власну руку і без дозволу Виділу!

Присутні на зборах члени Виділу »Укр. Щадниці« майже всі були противні ухваленню жаданого запевнення. Супроти такого ворожого католицькій Церкві становища Еписк. Ординаріят відкликав свого відпоручника і всіх священників з Виділу »Щадниці« тай оповістив, що оглянеться за иншою українською інституцією, котра перейме фонди перемиської дієцезії (а зігноровані п. Білинським священники ще передтим виступили з Виділу гімназ. Інститута).

Про сей крок католицького Ординаріату »католик« пан проф. Гамчикевич видає у своїй брошурі таке »оречення«:

»Я прямо не пригадую собі, щоби де коли у житті стрінувся був з так безсенсовною нельогічністю. Прецінь Преосв. Владика повинно бути відомим, що яканебудь установа відповідає за енунаціяції свого виділу лиш тоді, коли на формально відбутому засіданні дотичного виділу запало дотичне рішення що найменше більшістю голосів. В ділі католицизму чи православія виділ Щадниці засідання ніколи не відбував, відколи Щадниця євствує (!)«...

Придивімся цій »безсенсовій нельогічності« Ординаріату і »сенсови«, який єсть в »ореченню« п. проф. Гамчикевича як »католика« і »патріота«.

Передовсім треба ствердити, що »виїмковий випадок« з уділенням салі в католицькій Інституті не некатолицьке богослуження з атамансько-диктаторською публичною заявою п. Білинського, котрій не спротивилася достаточна кількість осіб, перестає бути »виїмковим випадком« і входить у систем, особливо при заяві, що так буде і на будуче.

Дальше треба ствердити отсю дуже важну річ, котрої п. проф. Гамчикевич очевидно не знав, а котру знає кожний, хто хоч трохи займався справами економічних товариств. Адміністраційна влада має право розв'язати нпр. Спілку з обмеженою порукою, коли вона переступає круг свого ділання чи то через діяльність своїх органів, чи через ухвалу спільників.

Се відоме з практики на тій області вже не від тепер, а від яких 20 літ. Ту, як думав п. проф. Гамчикевич, »безсенсовну нелогічність«, що діла органів економічних організацій ставляє на рівні з ухвалами товариства, завели вже законодавство і тактика б. Австрії, будь що будь держави великої й як ми аж тепер це бачимо, не зле упорядкованої. І коли хто роздумає ту справу, то прийде до погляду, що хоч таке зрівняння відповідальности інституції за свої ухвали і за вчинки своїх органів може давати підставу до надужити адміністраційним владам, то таки иньшого виходу не було й нема. Бо якби того зрівняння відповідальности не було, тоді всі органи всіх економічних інституцій моглиб собі виправляти що хотілиб, лиш аби »на формально відбутому засіданню не запало рішення« панів виділових..

Сьогодні виділові »Щадниці« — »без ухвали« — виступають проти влади католицької Церкви в »Інституті«, завтра також »без ухвали« дадуть дозвіл на протицерковні збори в самій »Щадниці«, після завтра зроблять ще якусь лучшу штуку, також »без ухвали«, — а церква, котра своїми фондами причиняється до удержання і »Щадниці« і її органів має на те мовчати і далі їх піддержувати, бо панове зі »Щадниці« — не зробили »ухвали«!.. Льогіка першої кляси.

Але законодавство і практика мають трохи інакшу льогіку. Взагалі п. проф. Гамчикевич »не годиться« з багатьма річами, прийнятими в світі й думає, що се »безосновні нелогічності«, з якими він у життю ще не стрічався. Та се власне показує, яке то було життя, а не, що ті річі прийняті культурними людьми — »безсенсовні«.

Річ зовсім ясна, що коли законодавства і практика ставляють на рівні ухвали спільників економічних спілок з діяльністю їх органів, то роблять се на той випадок, коли ті органи виступають в характері органів, а не приватних осіб. Але про се, коли вони виступають в характері органів, рішають не вони, тільки рішає влада, а право такого рішення має влада для того, щоб могла берегти публичного добра.

Подібно й церковній владі годі відмовити права рішення про те, чи вона своїм грошем спомагає інституцію, урядовці якої ділають на пожиток чи на шкоду Церкви. І годі їй відмовити права, рішати про те, чи вона має своїми фондами далше помагати удержувати таких функціонерів інституцій, яких публичну діяльність вважає Церква шкідливою для себе. Колиб Церква признала, що такого права рішення про свої фонди вона не має, тоді в послідовности дійшлаб вона до того, що мусілаб держати свої гроші навіть у явно ворожих їй інституціях.

На оправдання п. проф. Гамчикевича годиться зазначити, що не він одинокий серед наших ліберальних інтелегентів має такі погляди, що все, чого він не розуміє або взагалі не знає, єсть «безсенсовне» і що треба ріжні інституції та організації «ратувати» перед безсенсовністю, бо «пропадуть» без їх «ратунку».

На тій основі «ратують» вони скрізь католицьку Церкву. На тій самій «основі» наші ліберальні дипломати й публіци довгі літа «толкували» Англії, що саме «лежить в її інтересі», бо сама англійська дипломатія, хоч яка стара, не в силі того зрозуміти, що саме «лежить в інтересі» Англії, аж наші мусіли її вчити... І так виблискує се типове мудрагельство в ріжних-преріжних справах і формах на всіх областях життя.

В данім випадку — перемиської «Щадниці», коли органи «Щадниці» займають протикатолицьке становище, то се певно не «лежить в інтересі» Щадниці, бо всяка Інституція, проти котрої виступалиб органи її банку, мусить з такого банку вицофати свої капітали. Людина, котра єсть органом якоїсь Інституції, мусить уважати в першій мірі на те, щоб не принести шкоди тій Інституції, з котрої живе і про котрої розвиток має дбати. Колиж орган забувається, то на те власне єсть Управа, щоб ухвалою привести свій орган до порядку. А коли в Управі про те не дбають, то се му-

ситуації відбитися на цілій Інституції, зовсім таксамо, як відбивається на цілій державі невідповідний виступ її міністра чи дипломата, хоч він той виступ зробив «без ухвали» і хоч «ціла держава невинна», бо не казала йому так робити.

Пора вже зрозуміти, що зле єсть уживати всіх і вся, від крамниці почавши на церкві скінчивши, до справ, які не належать до їх круга ділання.

Се перша й основна вимога порядку й розвитку кожної суспільности. Без того про розвиток нема що й думати і ніякий крик про «безсенсовну нелогічність» не допоможе.

Взагалі, Пане Професоре, сей зворот про «безсенсовну нелогічність» кепський, бо нема на світі «сенсовної нелогічності».

XXII. Справа «Українського Інститута для Дівчат» — або: Про помішання прінципу нації з прінципом партії.

Хоч які інтересні для оцінки страшно розложеного духа і логіки наших «ліберальних» інтелігентів були всі дотеперішні справи, — та мабуть найбільш интересна справа українського «Інститута для дівчат» у Перемишлі

Той дуже цінний Інститут, котрий виховував дівчат з цілої України (навіть закордонної), оснували наші Єпископи і священники. І не тільки оснували, але тревалими зусиллями довго збирали потрібні на те фонди й весь час опікувалися ним та зробили з нього гарну інституцію міліонової вартости.

Той Інститут буде в історії нашого катол. духовного стану одним з найкращих доказів його будівництва під протекторатом Владик.

Але що сталося! В осени 1924 р. зійшлися наші «ліберальні» інтелігенти, підбурили загал фразами про «поступ» і «демократію» тай одноголосно(!) ухвалили раз на все усунути з Інститута протекторат і всякий вплив Єпископату, змінивши в тім напрямі Статут...

Як «аргумент», чому так роблять, подали, що не знати(!), чи в будччині(!) Єпископ або його представник не знищить(!) майна... Отже ті, що зібрали те велике майно — то «не знати чи не знищать», але ті, що не збирали його, то «знати», що не(!) знищать... Дійсно — «ліберальна» логіка.

Але послухаймо, як клясично описує п. Гамчикевич ту трагедію! Бо що се скінчиться трагедією, як скінчилася справа захоплення більшовиками двох інших національних кам'яниць у Перемишлі, се річ очевидна, — як тільки не наступить вчас зміна в opinіi нашої суспільности.

Пан Гамчикевич пише:

«В статуті »Інститута для дівчат« було сказано, що покровителем тої установи є кождочасний єпископ, який з того привсду має у статуті застережені певні права. В осени 1924 Загальні Збори Інститута змінили статут в тому напрямі, що покровительство скасовано. Тямлю це дуже добре, бо на згаданих Загальних Зборах я був головою вибраним »ad hoc«. Причина скасування покровительства над Інститутом була дуже проста і дуже (!) розумна. Ми в націю демократичною і живемо в часах демократичних, а всяке покровительство з принципом (!) демократії не годиться. Покровительство це установа що найменче (!) зайва, а в певних обставинах навіть дуже небезпечна (!). Господь знає, хто у будуччині засяде на владичому престолі і що при помочи такого покровителя може статись з таким міліоновим маймом. Часи не дуже безпечні, тому покровительство скасовано одностайно, а я маю це вдоволення в душі, що до переведення того діла в дечому причинився...»

З позірною скромністю і з укритою гордістю кінчить опис того »геройського« діла п. проф. Гамчикевич. І немов відчуваючи в глибині душі непевність, чи дійсно се діло, яке зроблено на тих зборах, таке добре супроти Церкви, Інститута й нації, додає:

»Чим одначе скасування покровительства над Інститутом має бути кривдячим для Церкви, як це читаємо в ореченні Св. Конгрегації на ст. 48., того ніхто неупереджений не второпає«.

На отсе »оречення« п. проф. Гамчикевича, попереджене описом розброююче наївним (у значінню щирости) можна сказати осьщо:

Якби загинуло всяке українське печатане слово з сих часіх, уся преса, всі книжки і разом з ними навіть усякі устні передання й остав тільки сей одинокий опис »католика« п. проф. Гамчикевича, — то будучий історик ясно і певно відповість на питання, як могло дійти до того, що в найбільш сприятливих відносинах, коли упали нараз всі чужі держави, що посідали українські землі, наш нарід не міг укріпити своєї державности. Розуміється, що не міг, коли так виглядає ум і думка »католика«, отже правого (!) представника інтелігентної верстви, значить одної з провідних верств народу. Бо якже тоді могла виглядати думка лівих?..

Пригляньмося думці п. професора.

Він не може навіть »второпати«, чим скасування покровительства над Інститутом має бути кривдячим для Церкви!

Церква була матір'ю того Інститута, Церква той Інститут на світ привела. Церква той Інститут виплекала і випосажила. Сам п. проф. Гамчикевич ні словечка закидує й не робить за всі літа дотеперішньої праці й опіки над Інститутом. І за щож усунено всякий вплив Церкви на те її дитя, котре під опікою Церкви так гарно розвинулося?! За щож прилюдно і формально зроблено такий афронт Епископатови нашому? Чи за його довголітні заходи і старання? Чи за ті великі суми, які наш Епископат і наше духовенство вложили в той Інститут?!

А п. професор не може навіть »второпати« того, яка се кривда для Церкви... А які наслідки того, про те ще поговоримо, розібравши ту »причину«, ізза якої по думці п. професора треба було усунути всякий вплив Церкви з Інститута і скасувати всі всі, статутом застережені права Епископату...

Пан проф. Гамчикевич каже, що та причина була »дуже проста« і »дуже розумна...«

Тимчасом та причина, яку він подає, передовсім не »проста,« але навіть дуже помішана і помотана, бо п. проф. Гамчикевич змішав два зовсім різні поняття: принцип партійний з принципом національним.

Церква не виступає проти ніякого партійного принципу, коли той принцип не звернений засадничо проти заповідей Божих і церковних. З тої причини не виступає Церква і проти принципу демократії, хоч сама Церква в своїй організації має принцип авторитетний.

Само поняття демократичного принципу єсть поняттям партійним, то значить обмеженням все і скрізь на певну верству провідників і на час кожної нації й кожної епохи. Поняття демократії дійшло до нас з одного періоду історії одної частинки Греції, а саме з Атен. Ні в Спарті, ні в Тебах не було за весь час їх самостійного існування ніякої демократії. Не була вона також помітна у т. зв. »Великій Греції« (Magna Graecia), де були всякі форми правління, але переважала тиранія. Тай у самих Атенах демократія тривала тільки якийсь час і ніколи не розтягалася на все населення, лиш на малу його частину, бо велика кількість невольництва була в Атенах не в багато лучшій стані, ніж

гельоти в Спарті, а був час, що і в гіршім. Що більше! Навіть тоді, коли поняття демократії було вже дуже добре відоме й теоретично розроблене, фактично існувала диктатура, як пр. за Перікла в часі найбільшого розквіту Атен.

Вже з того одного прикладу Греції видно, що не можна про націю казати, що вона демократична, бо демократична може бути якась група, струя, партія, а нація має різні верстви і різні епохи в історії.

Подібно була і єсть з кожною нацією. Теперішні часи належали до недавна до демократичних а тепер належать до ядро недемократичних. В половині Європи править недемократичний большевизм. У всіх полудневих державах єсть тепер диктатура або явна або закрита (в Еспанії, Італії, Туреччині і и.). В Польщі, де тепер живемо, також диктатура. В Англії, у Франції та в цілій Америці панує закрита диктаторська влада плютократії (влада богачів). В Азії й Африці або недемократична колоніальна влада або хаос бунтів, серед котрого царить страшна, диктаторська отаманія, як у великім Китаю. В Австралії виразна плютократія.

Яким способом п. проф. Гамчикевич прийшов до погляду, що »живемо в демократичних часах,« — се річ не менше дивна, як та, що він уважає себе »католиком.«

І так помішавши великий принцип нації з малим принципом партії та живучи в омані, що клич його групи вже тепер »здійснений,« — збудував п. проф. Гамчикевич »погляд,« на підставі котрого прийшов на збори і в ім'я котрого причинився до знищення прав католицької Церкви в Інституті, котрий та Церква заложила і довела до розквіту...

Ось як виглядає та »дуже проста і дуже розумна причина« п. проф. Гамчикевича.

В дійсности ніяка нація на світі не єсть ні аристократична, ні демократична, ні анархістична. Така може бути тільки партія. А в нації є всякі змагання різних чинників. З хвилию, коли хто стає нм становищі, що його »нація« перенята тільки одним партійним принципом, він тим самим заперечує існування своєї нації.

Се належить до азбуки освіти, без знання котрої не то ніяким провідником а й рядовим діячем бути неможливо.

* * *

Рівно хибна єсть думка п. проф. Гамчикевича, немовби

покровительство не годилося з принципом демократії чи яким небудь іншим принципом. Якраз навпаки! Всякий принцип і всякий рух, від деспотичного почавши, на анархістичнім скінчивши, не тільки годиться з покровительством, але без нього ніде і ніколи не повстає і не обходиться і взагалі жити не може.

І так на наших очах повстав большевицький рух під покровительством Леніна і був під тим покровительством до його смерти тай ще після його смерти остає під покровительством його тіни, що затверджено всіма зїздами большевиків.

Анархістичний рух в Росії був і досі остає під покровительством Бакуніна й Крапоткіна.

Демократичний рух у перемиськім кружку взяв під своє духове покровительство якраз п. проф. Гамчикевич своєю брошурою, котру ми тут розбираємо. І той рух остане під покровительством п. проф. Гамчикевича, хочби п. проф. Гамчикевич не знати як виправся того, що обняв над ним покровительство.

Словом, — кождий без виїмку рух, котрий проявляє яку небудь організацію і то так рух суспільний і політичний, як релігійний має якесь покровительство. Чи те покровительство якраз тим словом називається, чи ні, се не становить ніякої ріжниці для думаючих людей.

Єсть тільки оден — одинокий рух без ніякого покровительства — анархічний (не анархістичний!). Се рух без ніякої керми і без ніякого проводу. Він дійсно не годиться з ніяким покровительством і всяке покровительство валить. Кождий рух — від аристократичного й демократичного почавши, на анархістичнім скінчивши дійде напевно до анархії, коли в нім появляться »діячі« без ніякого внутрішнього стриму, котрі для своєї амбіції безоглядно валять і руйнують усяке покровительство.

Помиляється п. проф. Гамчикевич, коли справді думає, що на зборах Інститута усунено »всьяке покровительство.« Так не сталося. Тоді тільки замінено покровительство Єпископату — покровительством п. проф. Гамчикевича і йому подібних. Що п. проф. Гамчикевич має з того »вдоволення в душі« — се річ зрозуміла і певна. Але вже не так певне те, чи Інститут на тій заміні вийде добре. Річ відома, що навіть дуже великі революціонери різних часів і народів все воліли й волять давати дочок на виховання

до інституцій, над котрими єсть якесь означене й постійне Покровительство, ніж до інституцій, що в них про виховання рішає віче, а на тім вічу рішає той хто найголосніше кричить і найгрімкіше вилається.

* * *

Останній «аргумент» п. проф. Гамчикевича в справі Інститута ще «кращий» і «глибший» від попередних. «Господь знає — каже — хто в будуччині (!) засяде на владичому престолі і що може статися з таким майном... часи небезпечні... Тому покровительство скасовано однодушно...»

Що подумавби п. проф. Гамчикевич, якби якийсь чоловік сказав йому: «Господь знає, що в будуччині може статися з моєю дитиною? Ануж вона буде злочинцем і принесе мені сором? Тому винесу її в ліс і там покину, нехай гине!»

Тут п. проф. Гамчикевич мимохіть стверджує, що не ізза теперішнього Владики «треба було» скасувати покровительство, тільки ізза якогось будучого, котрий може прийти, може бути «злий» і може віддати майно в «ворожі» руки. Бо часи — небезпечні...

Якеж се характеристичне, що на зборах не знайшлася ні одна душа, котра запротестувалаб проти таких нісенітниць! Котра сказалаб: — Нема часів «безпечних» для ніякої інституції. Навіть у найбільш мирних часах і навіть у своїй державі кожда без виїмку інституція може бути зруйнована, коли зруйнований демагогією дух суспільности. А що до Єпископа, чи сего, чи будучого, тож Він все таки більше мусить рахуватися з опінією хочби ізза Церкви, яку репрезентує та ізза свого стансвища, — ніж навіть найлучші віча та збори, котрі все і всюди здані на впливи агітаторів і амбітників, невідповідальних в дійсности перед ніким і перед нічим.

Ніхто нічого подібного не сказав на тих памятных зборах. І так на підставі «льогіки» п. проф. Гамчикевич, що колись «може» вступити на престол «недобрий» Владика, пустили велику Інституцію на непевні води «віч.» І зроблено се мимо того, що за весь час історії нашої Церкви не було ні одного Владики, котрий зрадивби свій нарід, — а зате кількож було таких вічевих «мовців» і агітаторів, що буцімто розпиналися «за народ», а зрадили його за наймарніший охляп від ворога, коли тільки ворог кивнув на них пальцем й обіцяв мисочку сочевички.

А кілька тепер таких «народолюбців» герцює на наших очах... Нема такої чужої влади, котра не малаб їх на своїм удержанню та не вживалаб до всяких річей, яких тільки захоче. До всього придумують такі панове як стій, зараз якийсь «принцип», «буцім то» «для добра народа» і для «ратування» України. Так єсть.

* * *

Дальшу долю Інститута в Перемишлі (тай усякої иньшої інституції, з котрої буде усунений вплив Церкви) — зовсім не трудно предвидіти. Якраз тому, що часи дуже безпечні для різних агітаторів, перед ніким невідповідальних, окрім своєї власної амбіції, котра як відомо дуже кепський суддя.

Де усунено вплив Церкви на основі мнимого «поступу», там мусять рішати щораз то більше «поступові» агітатори, то єсть такі, які все голосніше будуть кричати про «поступ» і «добро народа» та лаяти й підозрівати попередників. Не дуже довго потребає, як з кітла, колоченого «суверенними» агітаторами зачнуть усуватися що поважніші люде. Не довго видержить і п. проф. Гамчикевич на своїм становищі духового «протектора» тих, що усунули вплив Церкви з поставленого нею Інститута. Згодом — коли не поверне вплив Церкви — Інститут той мусить падати в руки що раз то гірших демагогів аж поки не перейме над ним «протекторату» відома зі св. Письма «мерзость запустінія».

Так мусить скінчитися те, ізза чого п. проф. Гамчикевич має «вдоволення в душі» і до чого, як сам каже, причинився.

А суспільність, — котрої збори однодушно (!) по найдурніших «аргументах» які вище «з'ясовано» приймають до відома і то однодушно початок очевидної руїни, — якраз дозріла до того, щоби з її Інститутами сталося те, що мусить статися. Бо сліпі нікого не провадять, але самі в рівпадуть.

«Справді незавидна роля» — і доля.

XXIII. Пісок закидів.

(Про планету нещасливу і щасливу. — Хто краще розуміється на церковних справах: 36 деканів, чи п. проф. Гамчикевич? — Про люблячого сина і психолога нашого народу. — Про рівнодушність Владика Йосафата і про ревність п. проф. Гамчикевича в ділах добрих. — Про герці приятеля католицизму і як на те дивиться Владика? — Короткий коментар до сімох «психологічних пунктів» одного дифтирамбу).

Коли досі в брошурі п. проф. Гамчикевича, хоч яка вона — скажимо: цікава — своєю «логікою», були все таки порушені якісь справи, — то кінець другої частини тої брошури і вся третя її частина складаються з якогось піску слів і фраз, таких пустих і так нічим не зв'язаних та навіть дотеперішого роду «аргументами» не аргументованих, що поважніше ні полемізувати ні дискутувати з тим уже таки неможливо.

Бо як же можна полемізувати чи дискутувати пр. з твердженням: «Преосвящений Владика має рішучо (!) нещасливу руку»...

На такий «аргумент» можна хіба відповісти, що се мабуть тому, що вродився «під нещасливою планетою» — зовсім інакше, ніж п. проф. Гамчикевич, котрий мусить мати дуже «щасливу руку», коли йому удалося довести загальні збори Інститута в Перемишлі до однодушності такими «аргументами», які він наводить у своїй брошурі...

Або таке твердження п. проф. Гамчикевича: — «Авторитету (Владика) дотепер не вмів собі виробити ніякого...»

Пан Гамчикевич говорить тут очевидно «за всіх.» Тимчасом на зборах, у яких взяло участь 36 деканів і з якими зсолідаризувався загал священства, ухвалено одностайно зложити заяву солідарності з Єпископом. Дотичні уступки ухвал звучать:

«Стверджуємо, що свідомий перед Богом і народом своєї задачі весь загал духовенства боліє над руйнівською роботою тих, які підривають Авторитет Церкви... З подивом дивимося на повну — серед так тяжких відносин — посвяти працю нашого Владика Кир Йосафата і висказуємо йому любов, прив'язання і вдячність...»

Чи так десь виступають в обороні свого провідника, котрий не виробив собі «ніякого Авторитету?»

Пану Гамчикевичеві повинна бути відома ця ухвала, бо

вона була оповіщена. Отже остає йому: 1) або признати, що написав неправду немовби Владика не вспів собі виробити ніякого авторитету, 2) або оповістити, що тих кількадесять посивілих у праці деканів і загал священства, котрий зсолідаризувався з ними, се люде зіпсуті, підхлібні — або нерозумні і для того не бачать зла, яке виправляє Владика, а зате він, п. проф. Гамчикевич всьо бачить і всьо добре оцінює і в церковних і в народних справах розбирається лучше ніж 36 деканів і загал духовних.

Інакшої альтернативи тут нема.

Дальше твердить п. Гамчикевич, що Владика має всякі можливі й неможливі блуди, котрих очевидно не має п. проф. Гамчикевич і для того як »добрий християнин« може кидати камінням і піском закидів на свого Владика. Весь той пісок, яким п. проф. Гамчикевич хоче засипати очи своему Владичі, трудно перепечатувати, вже тому, що неприємно. Зрештою кождий має нагоду перечитати ті »ізліяння люблячого сина« нашого народу й Церкви, бо він постарався о те, що його брошура була скрізь розреклімована й поширена.

Годі одначе поминути нпр. такий висказ, що у Владики єсть (!) »цілковите незнання душі людської« а зате, розуміється, п. прбф. Гамчикевич се прекрасний психолог. Не даром являється »представником громадянства« і не даром написав от таку брошуру, як отся.

Або: (У Владики) »рівнодушність для справ свого народа...«

Розуміється — як ті »справи народа« розуміє п. проф. Гамчикевич! А як він їх »розуміє,« се доволі обширно показав у своїй брошурі, а саме під »справою народа« розуміє п. проф. Гамчикевич ширення розвалу в церкві й абсолютно безпідставні напади на Владу тої Церкви аж до Апостольської Столиці включно... А що в таких »справах народа« Владика дійсно проявив рівнодушність у їх підпиранню, а зате ревність у їх поборюванню, отже п. проф. Гамчикевич у собі бачить »нерівнодушність« для справ народа, а у Владики »рівнодушність...«

Дальше таке твердження; (У Владики єсть) »нестримна жадаба відкривати усюди ворогів католицизму...«

Яка в тім твердженню »правда«, се доказує факт, що навіть по виданню такої брошури, яку написав п. проф. Гамчикевич і по якій він бувби осуджений в кожній церкві, — Владика ще не відкрив у нім ворога католицизму, але

дивиться на ті герці немолодого вже чоловіка з поблажливістю.

Дальше слідує у брошурі п. проф. Гамчикевича »прекрасний дифтирамб« про ідеал Владики, яким повиненби він бути в очах такого »доброго католика«, яким представляє себе п. проф. Гамчикевич. Ось дещо з того »дифтирамбу«:

... »А нам (!) під сю пору так дуже був потрібний на владичому престолі чоловік (1.) з глибоким серцем і (2.) отвертим умом, чоловік, якийби (3.) при усій енергії був (4.) уособленням тої правдивої християнської віри, (5.) опертої не так на скодифікованих у параграфах догмах, (6.) як радше на святій любові і (7.) на тій безмежній посвяті, що то споконвіку є і у віки будуть неоціненими вальорами (!) Христової віри«.

Сих 7 пунктів »дифтирамбу« п. проф. Гамчикевича аж просяться, щоб додати їм хоч коротенький коментар.

1. Про »глибоке серце«, — постійно пишуть такі агітатори, які того серця зовсім не мають. А закидають брак серця постійно тим, котрі мають серце і тому про серце власне не говорять.

2. Що до »отвертого ума«, та самже п. проф. Гамчикевич на ст. 18 своєї брошури пише: »Преосв. Владика Коциловський є чоловіком второпним і не сумніваюсь тому ані на хвилю, що усвідомивши собі це все, ситуацію оцінить як слід«. Вельми цікаво булоб довідатися від нашого психольога, як се властиво єсть у таких випадку, коли людина второпна але не має ума. Чимже вона »второпує« всякі справи і то до тої міри, що навіть острі і ворожо до неї настроєні полемісти признають їй второпність? Як відомо, психольогія се трудна наука про духове життя людини, про повстання й перебіг її свідомости та про надзвичайно складний і дуже ріжноманітний зміст тої свідомости з усякими суггестіями й автосуггестіями, котрі часто стають більше реальні ніж фізичні річи, — як се виразно видно з брошури п. проф. Гамчикевича, котрий — подібно як всі »ліберальствующі« полемісти свої власні видумки вважає дуже часто реально існуючими річами. Великих учених випродуковало людство на області науки психольогії, а ми Українці стоїмо тут, в обличчі брошури п. проф. Гамчикевича, при таємниці народин основного перевороту в науці психольогії та слави українського автора, який очевидно закасує всіх дотеперішних психольогів, котрі досі думали по глупому, що второпність має щось спільного з умом! Наївні були се люде — тай тільки!

3. Що до проблеми енергії, то свідчить про неї той дійсно шалений рух усяких »критиків«, що вона єсть, — бо проти діяча без енергії ніхто на світі взагалі не виступає.

4. Про що, як про що, а про уособлення »правдивої віри« чейже не п. Гамчикевичу судити.

5. На »скодифіковані догми« п. проф. Гамчикевич має особлившу злість, але сим разом не виступає проти них засадничо, бо пише лише, що »правдива віра має бути оперта не так на скодифікованих у параграфах догмах, як« і т. д. Се значить, що дозволяє, щоб віра була бодай троха оперта на скодифікованих догмах. Мимоходом кажучи, догм »у параграфах« не кодифікують і нескодифіковані догми доволі важко булоб собі уявити.

6. Що до »св. любови«, ізза браку котрої п. проф. Гамчикевич уважає себе покликаним судити свого Владику, — то по перше і до п. Гамчикевича і до Владики, котрого він так нападає, відноситься те, що висше сказано про »серце«. — По друге п. проф. Гамчикевич забув, що сам написав на ст. 7 своєї брошури, що »судити« людей се річ Бога. — Хіба, що п. проф. Гамчикевич одержав ще оден »приказ від самого Бога« (оден такий »приказ« вже описаний в XIX уступі, гл. висше). Але в такім випадку — на щож п. Гамчикевич скриває перед українським громадянством, котре він »репрезентує«, що одержав властиво два »прикази від самого Бога« — і признається тільки до одного? Сеж негарно, ну — і трохи несихольогічно. — По третє чи якби п. проф. Гамчикевич мав яку любов до свого народу, то робивби таку безпідставну колотнечу, як робить?

7. Що до »безмежної посвяти« — то во істину треба її мати у нас, щоб видержати на владичім престолі серед таких »католиків«, таких »сихольогів« і таких »учених« як п. проф. Гамчикевич, котрі в иньшій суспільности не відважилисяб уст отворити. А у нас сміють уважати себе ще »представниками громадянства« й ведуть те громадянство до очевидного розвалу. А вину за той розвал спихають на тих, котрих безпідставно цькують, закидаючи їм всякі виссані з пальця фантастичні примхи власної уяви.

Поставивши собі засаду, не поминати ніяких аргументів противника, ні навіть того, що противник уважає аргументом, мусіли ми розібрати й сей »дифтирамб« п. проф. Гамчикевича та спробувати його кваліфукати.

XXIV. Услівя згоди.

Які легкі услівя згоди. предкладає п. проф. Гамчикевич як добрий католик? — Чому їх Епископ не приймає? — Кому п. Гамчикевич застерігає найвисший нагляд над Церквою? — Про дивну вдачу п. професора і про те, чого він на основі тої вдачі жадає. — Що вільно робити Церкві лише в чотири очі? — Закиди про позбавлювання життя священників і присвоювання собі чужої власности. — Дещо про оберпрокурора Святійшого Синода. — Куди йти вчитися теології й управи Церквою?

Хто мав терпеливість уважно перечитати отсе все аж до сього місця, той мусів прийти до погляду, що з таким Владикою, як його представляє п. проф. Гамчикевич, рішучо неможливе ніяке порозуміння ні навіть співжиття так собі вже без порозуміння.

Тимчасом по тім всім відкритіє здивований читач твердження п. проф. Гамчикевича, що:

»Трівке поліпшення взаємного відношення між Преосв. Владикою а вірними його дієцезії в кожній хвилі (!) є можливим під ось якою зусім (!) приступною умовою, легкою до прийаття: Преосв. Владика постарається для Ординаріату — иньшого референта і буде точно глядів (!) на те, щоб зпід тогож (!) пера не появлялися в »Еп. Відомостях,« евентуально і деінде, комунікати і розпорядки, якіби (!) дразнили й обиджували національні почування українського населення«...

Читаєш раз і другий і очам не віриш.

Бо з того предложення п. »представника українського громадянства« (котрого ніхто представником не вибирав, тільки він сам себе ним іменував) виходить:

1) Що Владика »зусім« невинний чоловік, а »винен« хтось иньший, іменно дотеперішний референт котрого треба тільки змінити і — »буде мир і тишина, будуть блаженні всі люде і шаслива сторона.«

2) Ба! Що Владика сам — український патріот, котрому можна навіть поручити, щоб оцінював під національним оглядом все, що моглоби дразнити й обиджувати національні почування навіть так, як ті почування розуміє п. проф. Гамчикевич і ті, що з ним... Пан Гамчикевич признає, що Владика на тім усім розуміється і якіби лиш хотів, то може все те легко прийняти і виконати.

Господи! Якже близенько згода!

Бо справді! Чиж не можна «усунути» якогось там референта і дати иньшого тай уважати, аби непотрібно не дразнив він українську націю? Таж се таки зараз, сьогодні можна зробити — одним почерком пера в канцелярії Преосвященного, на звичайнім аркуші паперу!

Та хто думавби, що се дійсно поважне предложення згоди хочби тільки самого п. Гамчикевича, того скоро розчарує дальший зміст брошури «доброго католика» п. проф. Гамчикевича.

Поминаємо вже те, що «право» рішати про «доброту» або «кепськість» референта Ординаріату як також про те, чи Владика «добре» наглядавби над другим референтом чи «недобре» — уважає п. проф. Гамчикевич своїм «правом» і таких як він «добрих католиків.» Ніхтож йому не перешкодить у тім, щоб і другому референтови і третьому і десятому в усіх церковних і «національних» справах закинути недостачу висше наведених сімох прикмет, а Владиці робити закиди, що тих сімох прикмет «не викресав» з жадного референта, бо — як відомо — «має нещасливу руку.»

Таким способом п. проф. Гамчикевич «протекторат» над референтом, над Владикою і над дієцезією та її управою делікатно але недвозначно застерігає — собі, як «представникови громадянства,» ну й української нації. Коли п. проф. Гамчикевич відважився друком зробити самому Владиці тільки закидів, то чогож від нього може надіятися доперва нещасний референт, котрий би йому в чім небудь не сподобався!...

Але — сказано — поминім усе те і признаймо теоретично на хвилинку, що можнаби «спробувати» піддати управу дієцезії під накази, під оцінку та протекторат п. проф. Гамчикевича і тим, що з ним, — хоч се противне постановам і духови Католицької Церкви.

Ба, коли дальше слідують услів'я, яких уже навіть теоретично і навіть на спробу ніяким чином говорити католикам не можна, бо п. проф. Гамчикевич домагається ні менше ні більше, тільки того, щоб католицький Єпископ не слухав припоручень — Апостольської Столиці тай бунтувався проти Неї... Неймовірно але правдиве.

Ось чого хоче «католик» п. проф. Гамчикевич й аргументує се як слідує:

«Я є того певний, що письмо Св. Конгрегації наповнило серце Преосв. Владики радістю і гордістю. Цеж є загально-людська поява

— додає п. проф. Гамчикевич вже як психолог, — що усякий радіє признанням своєї зверхньої влади. Чомужби і Преосв. Владика не мав бути на тій точці вразливим? Я одначе.. маю цю подекуди може і дивовижну вдачу, що не люблю нікому гратулювати ізза його успіхів вгорі, а вже тим менче вважаю це річю вказаною, робити то у відношенні до достойника Церкви... Єпископ це після мене чоловік, який лише для ідеї працює і у тій ідеї знаходить заплату за свою працю, а прилюдних похвал з боку (!) свого начальства не потребує. Якщо впрочім власть начальна того конче собі бажає, то може Єпископові висказати похвалу в чотири очі.»

В чім тут річ?

Річ у тім, що Апостольська Нунціятура прислала Владиці Коциловському лист Кардинала Люїджі Сінчера, секретаря Конгрегації для Східної Церкви в Римі з дати 28. V. 1927. в вирішенні жалоби «кружка» перемиських інтелігентів. В тім листі було отсе припоручення (котре Владика, — як кожний примірний католик зробивби, — виконав):

«Радію сердечно з признання похвали і довіря, яке Апостольська Столиця уділяє Вам достойним листом вище згаданого Емінінції Кардинала, котрий оголосите в спосіб, який уважати будете найбільше вказаним...» З вимовами глибокої пошани — підписано: Л. Кардинал Ляврі, Апостольський Пронунцій.

З того ясно, що перемиський Владика одержав виразне припоручення, оповістити вирішення справи згаданої жалоби. Припоручення се зовсім льогічне, бож у згаданій жалобі повиписувані були такі закиди, як те, що Єпископ своїм «брутальним поведенням» спричинив — смерть (!) кількох священиків; між ними навіть одного «мужа великої науки», — що Єпископ присвоює собі чужу (!) власність (гл. закид IX. відомої «жалоби»), що Єпископ проявляє таку «впертість», що коли в справі того «присвоювання» чужої (!) власности донесли на Владика до польського Воевідства і Воевідство зажадало від Єпископа вияснення, то Єпископ відважився навіть (!) не відповісти польському Воевідству... — що Єпископ посунувся навіть до «провокаторської інсинуації» (гл. закид X.) і т. и. Правда? Відважно пишуть українські інтелігенти «ліберального» толку, коли знають згори, що в разі недоказання того, що закидають, не будуть потягнені перед суд...

Коли до Риму наспіло таке писання від кружка наших перемиських інтелігентів, мусіло воно викликати не аби яке вражіння, коли сам Папа Пій XI. наказав з найбільшою увагою і пильністю розслідити всі закиди що до одного,

які тільки були в скарзі. А треба знати, що в тій скарзі перемиський «кружок» нарахував аж 28 закидів, але математик того «кружка» помилився, бо в скарзі єсть тих закидів близько 40 (сорок) і оден лучший від другого...*)

І щож показалося?

По найдокладнішім слідстві, яке Рим уміє робити на підставі своєї двотисячелітньої практики й досвіду, показалося, що буквально ні оден з тих закидів — не мав основи!

Хоч як «обмалювали» наші панове інтелігенти свого невинного Владику і хоч як його покривдили тим «обмалюванням», — то все таки не припускаю, щоб підписані під тим «українським малюнком» зробили се в злій вірі, знаючи, що все те безпідставне. Я радше припускаю, що хтось укритий, хтось дуже хитрий і безоглядний повідумував і сконструував ті «закиди» в своїх особистих цілях. Кружок людей в довірю — до того, чи тих, що їм залежало на поваленню Владики і знищенню його в опінії його влади, — підписав ті закиди, зовсім їх не розслідивши і не переконавшись, чи є в них правда. Дехто з тих, що підписували, міг знати, що все те неправда. Але щоби всі ті люде знали се, — річ рішучо неправдоподібна.

Та коли ті «закиди» про убивання священників, присвоєння чужої власности, провокації й саботування заряджень державної влади хтось повиписував і на письмі вислав до Риму, — то не без того, щоб він їх не розсівав також у дієцезії в ціли викликання крайного недовіря до Епископа й обурення проти нього. І тому зовсім льогічним являється припоручення Апостольської Столиці, дане Епископови, — оповістити вирішення справи.

Але п. проф. Гамчикевич каже, що «не любить» того, щоб нападений в мабуть небувалий спосіб Владика (котрий довго стояв під тягарем таких закидів, заки скінчилося слідство його влади!) — смів боронитися в публичній опінії хочби тільки оповіщенням висліду слідства... І не тільки не любить, щоб боронився хтось, кого він хоче бити, але не любить також, — що ще важніше, — щоб виконував припоручення влади.

*) Хто хоче спожити всю солодість і радість з полеміки українського «ліберального» інтелігента, той не повинен до кінця забувати, що п. проф. Гамчикевич взявся боронити «кружок» інтелігентів, підписаних під тою жалобою, не знаючи змісту того, що вони підписали...

Маю вже, каже, таку може (!) і дивовижну вдачу, що не люблю того... Ту дійсно дивовижну »вдачу« п. проф. Гамчикевича можна зрозуміти тільки на тлі його всего світогляду, не тільки перемиського. А суть світогляду п. проф. Гамчикевича, виглядає так:

»Я, професор Гамчикевич, єсьм представником громадянства й україн. нації. А що я признаю суверенність громадянству й нації в усіх справах, навіть етичних і церковних, — оскільки громадянство й нація будуть мене слухати, — отже властивим сувереном і нації і Церкви та товмачем усіх Божих і людських законів єсьм я. А як суверен можу мати навіть дуже дивовижну вдачу тай можу приписати »Римови«, щоб боронив Епископа, коли вже хоче, »в чотири очі«, а Епископови, щоб ніяких признань ні рішень Риму не оголошував«.

Нічим царський Оберпрокурор »Святійшово Синода«, без дозволу і підпису котрого не могла навіть найвисша інстанція прарославної Церкви видати ніякого рішення, хоч оберпрокурор був зовсім світською людиною.

Ось »ідеал« п. проф. Гамчикевича.

Та хоч яке се було страхіття в російським царським православію, що царський генерал або перший ліпший офіцір від кавалерії мав право диктувати найвисшій інстанції Церкви, що вона повиння робити і чого не сміла робити, — то треба признати, що те страхіття було все таки менше нерозумне, ніж »ідеал« п. проф. Гамчикевича. Вже тому, що як не як, а царі таки соромилися накидати синодови таких оберпрокурорів, котрі не малиб поняття про церковні справи або визначалисяб очевидним браком всякої льогіки, йдучим звичайно в парі з найвисшою зухвалістю.

І все таки була перед кимось якась одвічальність тих оберпрокурорів. А перед ким у церковних справах почувається одвічальним п. проф. Гамчикевич, котрий має — по своему власному признанню — »дивовижну та чудну вдачу«?

Він відповідає й на се питання.

»Крім верхів — пише — єствує і »низ«... нарід бідний, опущений, полишений самому собі... Народ цей — зусім не є гіршим від інших народів »шляхотних« і »історичних«, він лише є від них без порівняння нещасливішим, може подекуди і з власної вини«...

Ось куди йти вчитись теольогії й управи Церквою! Скликати »бідний, опущений нарід«, нещасливий »може і з вла-

«сної вини», на віче і п. проф. Гамчикевич як його «представник», котрий не опускає зі своєї опіки того «опущеного народу», скаже, бо знає, «чого нарід хоче»... Тай так буде за кожним разом: як тільки вирине який «спір» між п. проф. Гамчикевичом або цілим «кружком» і Церквою, скликається «опущений нарід», а він «вирішить» усю теологію, догми, засади віри й адміністрації Церкви.

Бо «Варшава далеко, Рим ще дальше, а свій нарід близько» — каже п. проф. Гамчикевич.

Такою демагогією оперує у нас не тільки оден, чи другий інтелігент, полемізуючий проти Церкви, як одиниця. Такі «погляди» мають цілі кружки й організації людей, які очевидно навіть не завдають собі труда, щоби зрозуміти, що таке католицизм, хоч називають себе «католиками», «вірними синами катол. Церкви» і навіть «практикуючими»...

Розібравши погляди п. проф. Гамчикевича, знаємо вже, що він (і ті, що таксамо думають як він) хоче — просто кажучи — управляти катол. Церквою і диктувати катол. Владиці, чи і котре припоручення Риму має він сповнити...

Чи бачив хто щось подібне і де?

XXV. Чим грозить п. проф. Гамчикевич.

Найльогічніше місце. — Які булиб і є безглузні наслідки безглузної боротьби? — Ще оден крок — і почуємо пропаганду многоженства «на злість Римови!» — Який дійсний звязок між латинізацією й польонізацією? Чи можна мати надію на опам'ятання української ліберальної інтелігенції та її органів? — Що робити?

»Тим шляхом справи далі йти не можуть, бо инакше у недалекий майбутности розгорів у колишній Східній Галичині безглузна, страшна, домашня боротьба релігійна, яка народові шкоди принесе необчислимі, — на якій одначе і Церква не тільки нічого не зисає, але ще дуже багато стратить. Інтелігенція українська не упідлється«... І т. д.

Се місце в цілій праці п. Гамчикевича мабуть найльогічніше.

Висказавши вже передтим, чого хоче, — тут заявляє, що коли Владика й далі не піддасть Церкви під диктатуру «української інтелігенції», то «розгоріє безглузна і страшна релігійна боротьба», — значить: тоді інтелігенція «пуститься» на безглузну боротьбу — *ut figura docet* (як показує приклад).

Льогіка в тій погрозі п. проф. Гамчикевича виїмково сильна.

Дійсно — кожда безглузна боротьба се боротьба страшна і нема страшнійшої боротьби ніж безглузна.

Льогічно предвижує п. проф. Гамчикевич у своїй погрозі також наслідки такої боротьби, а саме і для українського народу і для Церкви. Вислів, що така боротьба принесяб українському народови необчислимі шкоди, — рівнослухний, як вислів, що Церква в такій боротьбі дуже багато страшилаб. То значить чисельно: відпалиб від неї вже явно всі атеїсти й усякого рода інтелігентські раціоналісти, котрі в нутрі Церкви становлять тепер її боляк. Се булаби з тої безглузної боротьби проти Церкви властиво хосенна частина наслідків. А дальше йшлиб уже безглузні наслідки безглузної боротьби відривання від Церкви неусвідомлених частей народних мас і колочення тими масами во імя безглузної «критики» всяких занархізованих інтелігентів, котрі літаи товклиб тому народови «в тямку», що вони «ліпше» розуміють, як треба правити Церквою, ніж Епископи.

Увага й енергія народних мас булаб тоді такими інтелігентами відвернена від праці економічної, культурної й політичної, а звернена на релігійний роздор. Викликати такі безглузні наслідки релігійної боротьби в нутрі українського народу — се якраз ціль і мета польських націоналістів, людей точно подібних своєю поганською психікою до наших націоналістів, котрі католицизм у себе уважають виключно за средство до політичних цілей. Але єсть одна ріжниця між польськими націоналістами — «католиками» й українськими: польські націоналісти настільки розумніші від українських, наскільки в цілім їх письменстві не було й нема таких нелогічних брошур, як у нас п. проф. Гамчикевича «В імя правди», Д-ра Андрія Чайковського «Жонате священство»*), Ю. Стечишина «Ловці душ» і т.

*) Особливо прикро читати останні статті й брошури старого за служення письменника нашого А. Чайковського, в котрих він свою Церкву прозиває «гнилою кладкою» і т. п. А в згаданій брошурі «аргументує» свою ворожнечу до celibату навіть таким аргументом, що старозавітні патріярхи мали й по кілька жінок рівнчасно, а патріярхами були!... Ще оден крск тої самої льогіки і ревности, а доживемо того, що почуємо пропаганду многоженства і то «на основі св. Письма» (!) — розуміється «на злість Римови», а на повне осмішення себе самих перед цілим світом, навіть турецьким (де якраз тепер законом знесено многоженство, хоч воно дозволене кораном).

Настільки розумніші, наскільки в цілій їх пресі нема і не було ні одної статті, в котрій хтось з них «доказувавби», що їх єпископи «не вміють» правити костелом, а зате «вміють правити» світські «представники» польського націоналізму.

Одначе ця ріжниця, хоч яка впадаюча в очі, не робить їх засадничо ріжними від наших націоналістів у їх почуваннях. Як колись Німці потайки в замльомбованих вагонах перевезли до Росії большевицьких представників, щоб заціпити російському народови бациль большевицького розкладу, — таксамо польські націоналісти заціплюють потайки бациль розкладу в наш український нарід*).

Найсильніше скристалізовані наші народні маси під оглядом національним на тій території, на котрій вкорінився в українстві католицизм.

Ствердженням сього очевидного факту не хочемо діткнути наших православних братів. Навпаки! Ми розуміємо їх важке становище під національним оглядом. Важке воно якраз тим, що на Великій Україні православіє лучить наш народ з московським і затирає ріжниці між ними. Ніяка «наука», ні штука, котра відріжнялаб наш народ від Москви, не доходить там в народні маси й — ніколи не дійде: бо всяка «наука і штука», котра займається усвідомлюванням окремої психіки, виростає якраз на окремішности релігійної форми. Вона наслідок а не причина і жерело.

Доказує се католицизм, котрий шанує і плекає скрізь окремішність форм: бо се релігія не «інтернаціональна», як звичайно пишуть плиткі агітатори, тільки універсальна. А се велика ріжниця. Навпаки православіє русского коріння: воно таксамо асиміляційне як цареславіє й «народность» русского толка.

Як відомо католицизм Чехів зовсім не зробив їх Німцями, ні католицизм Словаків та Хорватів не зробив їх Мадярами за тисячу літ спільного «пожиття» тих народів. Таксамо католицизм галицьких Українців не зробив їх Поляками і ніколи не зробить: одна з найдурніших байок, яку

*) Вельми поучаюча річ, що ті самі Німці, котрі заціпили большевизм Росії, у себе винищили його фізично, пр. у Саксонії й Баварії. Подібно Жида, котрі постійно продукують єсякі лібералізми для гоїв, у себе такого ліберала як Спіноца виєлімінували з суспільности. Се розумні народи. Подібно польські націоналісти захвалюють нам православія як «віру батькіє».

бездушно повторяють у нас різні агітатори, се те, що буцімто «унія» се «кладка» до латинізації й польонізації».

Вже само получення понять «латинізації» (яку мають у своїх церквах крім Італійців ще Пуртугальці, Еспанці, Ірландці, Французи, Німці, Мадяри, Поляки, Словаки, Хорвати і т. д.) — і «польонізації» показує повноту безсенсовності дурних закидів проти унії. «Латинізація» й «польонізація» се два такі різні й далекі собі по суті поняття, як пр. зелізо й кукурудза.

Але єсть інакший і то дуже сильний зв'язок між латинізацією й польонізацією: за кожною агітацією наших демагогів, котра відбувається під кличем мнимої «оборони» нашої Церкви перед мнимою її латинізацією — наступає розбиття й хаос, серед котрого багато наших людей зневірюється взагалі в можливість існування у нас ладу й порядку. І для того переходять на латинство та згодом польонізуються, чехізуються, словаччаться і т. д. Який маленький сковацький народець, а й до нього пристали десятки тисяч наших людей так у старім краю, як і в Америці.

Але «найкращий», просто клясичний образ дає нам наша Холмщина. Туди в 60-тих і 70-тих рр. їхало багато Галичан «чистити» наш обряд від латинства. І довели до того, що Холмське населення «вернуло до віри батьків». Але як тільки в 1905 р. появилася царський толеранційний указ, то в однім році 100.000 нашого народу перейшло з т. зв. «віри батьків» до латинського костела і тим самим спольонізувалося. І се сталося з тим народом, котрий кровю своєю боронив унію, поки її не «обчистили». Але як її «обчистили», то такої антипатії набрав до «очищеної віри батьків», що волів масово перейти на латинство і спольщитися.

Ось де дійсний, очевидний і дуже сильний зв'язок між латинізацією й польонізацією, чи радше асиміляцією, винародовленням. І треба бути сліпим, щоб сего не бачити.

Все те добре розуміють польські язичники (націоналісти), котрі з католицизму хотілиби зробити політичний інтерес. А не розуміють того українські націоналісти. І для того дуже дивуються, коли бачать, що польська націоналістична політика волить (і все воліла) бачити між Українцями не католицизм, тільки православ'є — всякого рода православ'є, аби тільки на католицизм!

Се явище зовсім природне: бо хто має на цілі знищити

другого, той не буде йому бажати порядку і сили, тільки хаосу і слабости.

Зате зовсім неприродне явище, що українські націоналісти роблять власне те, чого собі бажають польські націоналісти і розбивають український народ в його розмірно найсильнішим фундаменті, в його релігії й церкві. Річ певна, що вони «не відають, що творять» і не знають, як тим чином допомагають націоналістам польським, московським, румунським і всяким иньшим ворогам свого народу. На те, щоб розуміти се, українські націоналісти мають за мало політичної культури і вироблення.

Доказує се, як краще не мож, якраз брошура п. проф. Гамчикевича. І для того ми вибрали її як чорну таблицю для освітлення українського хаосу, мов на фільмовім екрані.

Легко єсть робити хаос. І для того погрози п. проф. Гамчикевича можуть здійснитися. Ба, вони вже здійснюються:

В «Słowo i Polski» з 22 грудня 1927 ч. 359. появилася була отся депеша:

Warszawa, 20 grudnia (PAT). Delegacje kilkudziesięciu wsi małopolskich, reprezentujące ponad 20.000 ludności ruskiej, powróciwszy na łono cerkwi prawosławnej, składają na ręce Najdostojniejszego Pana Prezydenta Rzeczypospolitej oraz Prezesa Rady Ministrów Pana Marszałka Piłsudskiego wyrazy swej lojalności dla Rzeczypospolitej.

Що пробивається в отсій вістці? Не цікавий тут тріумф польського націоналіста, що укладав отсю депешу, тріумф ізза утрати 20.000 людей, яку понесла наша катол. церква. Бо подібні або й гірші втрати має й польський костел на річ усяких своїх маріявітів і иньших напів сумашедших сект. А ті втрати у Поляків тим гірші, що католицизм у Поляків вкорінений уже від тисячки літ і розпоряджає великими засобами й дорібком під кожним оглядом. Тому й тріюмфувати Полякам нема ізза чого, хоч їх націоналісти дуже й радіб тріюмфувати. Цікавіший тут вислів, що мовляв — 20.000 «ruskiej ludności powróciło (!) na łono cerkwi prawosławnej».

Ім добре відомо, що в часі, коли Володимир Великий приймав християнську віру зі всім народом нашим, ніякої окремої православної церкви не було, бо ще між західним і східним християнством не наступив був роздор. Ще була єдність. Але польські націоналісти волять уживати висловів,

придуманих агітаторами в пізніших часах й укріплених царськими агентами, щоб тільки вмовляти в нашу католицьку суспільність, що зрада й розбивання католицизму се добрі »ідеї«, бо се буцімто »поворот« до віри батьків...

Коли ходить о розбиття нашої католицької Церкви, тоді польські націоналісти радо признають не тільки те, що ми Українці взагалі мали батьків, але навіть дають нам до зрозуміння, що ті наші батьки, »chociaż Rusini, ale byli porządni ludzie i nawet mieli odpowiednią wiarę« — тай заохочують нас до »повороту« до тої »віару«.

Якраз в тім самім місяці того самого року американський орган »Свобода«, одинокий наш дневник на свободі, опанований українськими націоналістами, проголосив — як донесло »Діло« з 25 грудня 1927 ч. 288, — що наші світські націоналісти інтелігенти скликають в Америці другий »Церковний Конгрес«, котрий має »остаточно« вирішити наше становище супроти католицької Церкви. »Діло« слушно замітило від себе, що легко додуматися, яке буде те »остаточне вирішення« та яку руїну воно з собою принесе.

З першого ніби »Церковного Конгресу«, скликаного в Америці тими самими людьми, знаємо вже основно, чого вони домагаються: того самого, чого домагається і п. проф. Гамчикевич, а саме, щоб і наша католицька гієрархія й Апостольська Столиця слухали їх, бо інакше »бідний нарід буде вертати«... А всьо то для »добра« бідного народу й України, котрі »опущені всіми« (окрім тих демагогів, що заохочують бідний нарід, аби »вертав«)...

Рівночасно »Укр. Голос« з Перемишля, в котрім пишуть п. проф. Гамчикевич і його приятелі, хвалить тих людей, що в Америці явно пропагують і роблять хаос на релігійнім полі. Се ті самі люде, що під фірмою »Обєднання« викликають крайне розєднання. Коли »Нова Зоря« дуже оглядно зазначила, що католицькі священики о. Вол. Сполітакевич і о. Лев Левицький недобре зробили, що взяли участь у тім розєднанню во імя націоналізму, та ще й поруч відступника Гундяка, — »Укр. Голос« відповів на те в ч. 52 з 25 грудня 1927, що якби ми так мали державу, то за таке »діло« на внесок гр. кат. Митрополита іменованоби того о. Сполітакевича шамбеляном, а о. Гундяка православний Митрополит заіменувавби — чимсь таким, що автори того письма навіть не знають чим...

Ось розуміння католицизму й «патріотизму» наших інтелігентів-націоналістів.

Марні всякі надії на можливість якого небудь утихомирення їх: вони хочуть після свого розуміння диктувати й Єпископам і Митрополитови і Папі римському, як «треба» управляти церквою. А як ні, — то грозять, що «українська інтелігенція не упідлється». Під тим «неупідлєнням» розуміють — викликування бунтів і взивання народу, «щоб вертав»...

Засліплення їх таке, що нема надії, щоб вони побачили, до якого розбиття пхають свій власний нарід. Але хоч така агітація може бути дійсно грізна навіть для сильніше зорганізованого народу, ніж наш, — то уступити перед їх домаганнями річ неможлива, бо тоді требаби згодитися на те, що кінчиться всяка церковна власть і переходить на кожного, хто вміє кричати на вічу або має охоту і роздобуде грошей на видання брошури проти Церкви і її гієрархії.

Ніяка згода з тими людьми неможлива. На мою думку їх треба в опінії народу побити сильною організацією і пресою. Іншої ради нема. А хто думає про яку небудь згоду з того рода «борцями за нарід», той очевидно живе в самодурстві, про що колись сам переконується. Коли стоячі при нашій Церкві люде не знайдуть у собі настільки сили, щоби зломити вплив релігійного лібералізму в народі, то той лібералізм під фірмою націоналізму розібе Церкву. Про се не може бути ніякого сумніву. Бо катол. Церква хоч вічна як інституція, але ніде нема написано, що вона мусить бути вічна в Галичині.

Не хочу, щоб мене хтось зле зрозумів: українська ліберальна інтелігенція як верства з певною ідеологією зовсім не гірша від кожної іншої ліберальної інтелігенції (хіба менше образована й менше розумна). Опам'ятання між її одиницями зовсім можливе. Але ні вона як верства, ні її органи, поки існує ліберальна ідеологія, з Церквою не погодяться. Можливі тільки продишки в боротьбі, але сама боротьба ніяким «миром» закінчитися не може, бо на світі нема нічого більше непримиримого як люде і верстви, захоплені різними ідеологіями.

XXVI. Справа суспензій.

Про знання історії світа на тлі питання про суспензії. — Чому у нас нема ні одного Владики, котрого не лаяли ліберальні інтелігенти? — Що значить: *ex informata conscientia*? — Дещо про депеші з Риму і про кривду п. Гамчикевича від своєї суспільности. — Що таке *упідлення*? — Погляди на старість у різних народів і племен. — Про милосердних Самарян у Перемишлі і про відношення *»ширих«* Українців до влади.

До *»гріхів«* перемиського Владики, — щоб не опустити вже ніякого, — зачисляє п. проф. Гамчикевич ще суспензії деяких священників. А властиво не так самі суспензії, як те, що Владика не дозволявся наперед у групи п. Гамчикевича, чи вільно йому суспендувати, — ні потому не *»оправдався«* перед п. проф. Гамчикевичем й *»усіми вірними«*, про котрих п. проф. Гамчикевич *»знає«*, що вони проявили з того приводу *»превелике обурення«*.

Дослівно пише про се п. проф. Гамчикевич ось як:

»Внедовзі (!) по своєму вступленні на владичий престіл зазначив Преосв. Владика своє «я» доволі дивним способом, не практикованим дотепер по інших дієцезіях світа: ось на превелике обурення усіх вірних засуспензував дня 2 липня 1918 ex informata conscientia бл. п. архіпрезвитера Карла Волошинського ab ordine et officio так, що небіщик сімдесятькількалітний старик, не мав у церкві приступу до престола і міг лише в лавці (як жалко!) молитись, як кождий вірний. Та коли небіщик віднісся з жалобою до Риму, Преосв. Владика мусів на телеграфічне поручення зняти з нього цю суспензу... за тим актом пішли другі... Причина? Хтож це може знати?...«

По всім, що пише п. проф. Гамчикевич, можна не тільки догадатися, що в тім: *»Хтож це може знати?«* криється головне джерело його обурення, котре він уважає обуренням *»усіх вірних«*, бо сам себе уважає *»представником громадянства«*, як виразно пише.

А що таких *»представників«*, котрі dokonче хотілиби знати, чому Влада робить се або те, єсть далеко більше, а дотого кождий з них мусить в чімсь різнитися *»в поглядах«* на кожду справу, бо інакше не бувби *»ширим«* Українцем, — отже вдоволити тих *»представників«* річ абсолютно неможлива. Воно неможливо навіть тоді, якби знайшовся такий Владика, котрий хотівби радитися і дозволя-

тися у тих »представників«, чи має когось суспендувати або що небудь иньшого робити.

І се власне єсть причиною, ізза котрої нема у нас ні одного Владики, на которого не написалиб українські ліберальні інтелігенти-націоналісти цілих томів лайок, закидів і підбурювань — навіть в орґанах польських і жидівських (гл. нпр. »Nowy Głos Przemyski« з 7 листопада, 1926 р.) Хто знає, як чужі орґани в нашім краю не займаються ніякими студіями наших справ, тому ясно, що »інформації« про нас в тих чужих орґанах походять таки від наших людей. А від якого сорта людей, сего також булоб легко додуматися навіть тоді, якби чужинці не оповідали з презирством про тих, що се роблять. »Sami Rusini przecież to robią. I czegoż chcecie od nas?«

Справедливість вимагає підчеркнути, що п. проф. Гамчикевич підносить свої »закиди« в українськім орґані та що робить се, як на українського націоналіста, навіть досить чемно, коли не порахувати йому таких висловів, як: »Цеж булаби нікчемність« (не дозволяти иньшому віроісповіданню правити в своїй інституції).

Але тасаму справедливість вимагає також, розібрати закиди п. проф. Гамчикевича, щоб виробити собі погляд на їх вартість.

Отже — пише п. проф. Гамчикевич: »Хтож це може знати?« — Можеб п. проф. Гамчикевич, котрий висказує своє »превелике обурення«, навів так на основі свого знання богословських наук і церковних приписів — котрий саме церковний канон наказує Владиці повідомляти поодинокі особи або кружки про причини суспензії священика *ex informata conscientia*?

Во істину трудно поважно говорити про полеміста, який сміло пише, що »сей спосіб непрактикований дотепер по инших дієцезіях світа«, — коли річ мається якраз навпаки: сей спосіб власне практикований по всіх дієцезіях світа, що кождий інтелігентний чоловік досконало знає і що стверджують уже слова »*ex confirmata conscientia*«. Ті латинські слова означають виразно засаду (котру катол. Церква від віків практикує, а котру щойно за наших часів прийняли також всі модерні світські законодавства), що суддя може й повинен рішати свобідно, то значить, не придержуючись невольничо »формальних доказів«. А се значить, що судді серед певних обставин вільно не дати віри

більшості свідків і навіть всім свідкам, тільки рішати після своєї совісти. Що се постанова розумна, про те нема що й говорити. Але п. проф. Гамчикевич каже, що сей спосіб неприпрактикований »нігде на світі«... Остає хіба погратувати п. Професорові, що знайшов час і силу, потрібну для такого дійсно гігантського діла, як перестудіювання актів усіх дієцезій світа (!) і ствердження, що в них практикується і дотепер практикувалося, а що ніколи не практикувалося і тепер не практикується. І як можуть бути на світі такі люде, котрі закидають пр. лінивство українським інтелігентам! Ану, нехайби хтось з німецьких учених написав, що »знає«, що практикується у всіх дієцезіях світа! А наш учений проф. скромно признався до опанування такого матеріялу... І навіть його »ювілею« не відсвяткувала наша суспільність, рахуючи початок його студій на тім незмірнім полі! От тобі суспільність! І представником її п. проф. Гамчикевич »щитається«, а вона його не пошанувала...

Ні Владика йому не каже, що і чому робить, ні суспільність не шанує. Хоч сядь тай плач!

Не дивота, що по такій кривді пан професор очевидно навязав якісь таємні звязки з чужим телеграфічним урядом, себто з італійським або з польським, бо »знає«, що коли суспендований священник »віднісся« до Риму, то Владика »мусів на телеграфічне поручення« — зняти з нього суспензу. Виходить таке, що до сего пункту справи п. проф. Гамчикевич ставиться доволі ласкаво до Риму: бо як не як, а стоячи на становищі »національним«, повинен був пан проф. Гамчикевич дати »Римови научку«, щоб українського Епископа не компромітував, — бодай на телеграфічним шляху! Таки сказати по народньому: насеред дороги!

Шкода тільки, що п. проф. Гамчикевич не пише, чи та депеша прийшла бодай шифрами написана, чи таки »просто з моста, казали зняти суспензу й кінець!« А коли шифрами, то в якій порі свого життя знайшов п. проф. Гамчикевич час, аби ще й таємних шифрів вивчитися »для добра українського громадянства« — при всіх иньших необсяжних студіях п. професора.

Difficillime est satyram non scribere! Або по нашому: Навіть коли в нашім краю буває дуже сумно: то часом не годен здержатися від сміху. Відкіляж п. проф. Гамчикевич »знає« про римські депеші? Відкіля »знає«, чи — коли

якісь депеші в справі о. Волошиновського були, то — не прийшли вони якраз на просьбу Єпископа, котрий узнав справу за дозрілу до полагоди? Відкіля п. проф. Гамчикевич «знає», що з того приводу панувало обурення і то «превелике» між усіма (!) вірними, значить, не лише в кружку перемиським, але й по селах Бойківщини та Лемківщини, у глибоких горах Бескида? Колиж п. проф. Гамчикевич обїздив ті простори й коли «вияснював» нашим селянам, що повинні мати «превелике обурення» ізза суспензій *ex informata conscientia*?...

Хоч не всі наші села належать до освічених (таксамо як не всі інтелігенти, котрі пишуть і «вчать» «весь нарід», знають що-небудь про тему, про котру пишуть), але до сеї пори ще ні в однім навіть освіченим селі не було віча, котре на внесок «ліберального» інтелігента займалося справою суспензій *ex informata conscientia*, — хоч при наших відносинах можемо дожити і такого дива, дійсно невідомого нам в ніякій дієцезії світа. Та фактом єсть, що досі ще у нас такого не було.

Отже фактом єсть, що — скажім делікатно: — грубо переборщене єсть твердження п. проф. Гамчикевича, немовби яка небудь суспензія викликала «превелике обурення усіх (!) вірних». А правдою єсть, що «усі вірні» ніде й ніколи не займалися тим. І можна сміло припустити, що якби такі питання належали до вірних, то й тоді всі думаючи вірні, оскільки приписи Церкви дозволялиб вияснити їм причини завішення й відкликання суспензій, сказалиб, що й одно і друге було в свій час чимсь узасаднене, бо інакше не могло бути.

Пан проф. Гамчикевич пише, що українські інтелігенти «не упідляться» коли церковна Влада не буде їх слухати, або — як він делікатно каже: — не прийме «зусім приступної умови, легкої до прийняття». Коли мова про «упідлення», то можеб п. проф. Гамчикевич відповів сам собі на питання:

1. Чи єсть у публичнім та ще до того церковнім життю більше самоупідлення для інтелігентної людини як братися до «навчання народа» в справі, котра до неї не належить і на котрій вона не розуміється?

2. Чи єсть більше самоупідлення, як викликати «превелике обурення», пишучи, що те превелике обурення вже

єсть і то між усіма вірними, хоч се очевидно не відповідає дійсності?

Якже віддалилаб наших інтелігентів від усякого упіднення щира застанова над собою! Якже скріпивби їх, а з ними всю нашу суспільність глибокий жаль над руїною, котру вони своїм глупим воюванням, проти Церкви вже не відтепер творять!

Остає ще відповісти на мнимий аргумент п. проф. Гамчикевича, котрий він уважає особливо обтяжуючим рішення Владики у справах суспензій, бо залюбки той «аргумент» підносить ще й далі, — а саме: старість суспендованих.

Як відомо, чим нище стоїть якась суспільність, тим менше цінить досвід старости. І се власне головна причина слабости слабих суспільностей. Дикі племена до тої міри не цінять досвіду старих людей, що просто фізично убивають їх. Не менше страшно у своїх наслідках єсть моральне убивання старих, досвідчених людей в опінії, яке проявляється в говоренню, що «старий має дитинячий розум» та в усуванні їх з публичного життя на основі тої пустої фрази про дитинячий розум, яку звичайно проповідують люди, котрі взагалі ніякого розуму не мають. Але ще хитрійше — хоч во істину не розумніше представляється усування старих людей з публичного життя делікатнішим і якраз тому небезпечнішим способом: зменьшуванням їх відповідальности на підставі буцімто зменьшення сили їх ума, що міряють звичайно зменьшенням сили їх гортанки.

Одначе старість се індивідуальна річ. Один буде знемощений уже в 40-вім році життя, знемощений тілом і умом, огірчений і знеохочений. Другий буде бадьорий, енергійний і в повні сили розуму ще в 70-тім і 80-тім році життя тай навіть вище.

Сей факт можна запримітити — в далеко більшій мірі ніж здається — рівно в народі, на селах, як і в кругах вищих аж до правлячих включно. Навіть до сильно напруженої діяльности, котра вимагає великої сили й уваги ума та накладає величезну відповідальність, уживається у найкультурніших народів дуже старих людей, як се ми всі бачили, пр. в командах величезних армій в часі світової війни: по обидвох сторонах команду мали й виконували старики (Фош і Гінденбург). Всякі закиди підношено проти них, але — якеж се характеристичне для дійсно культурного спо-

собу думання — ніхто не старався зменшувати їх здібності до відповідальності ізза старости. А про закид, який в менше культурних суспільностях так часто можна почути, що, мовляв, хтось ізза старости «зійшов» або «сходить на дитячий розум» — навіть говорити нема що.

З того всего не витягаємо ще висновку, немовби й молодших людей не треба допускати до відповідальної праці. Коли вони проявляють відповідні моральні й умові дані, то співпраця їх зі старшими безперечно пожадана. Але проявом хаотичного думання єсть «погляд», що старість рівнозначна зі зменшенням відповідальності а молодість має «правити», замість учитися.

Якраз старість являється рівнозначна зі збільшеною відповідальністю у кожній культурній суспільності. І якраз отсю засаду здорового думання хоче ослабити п. професор Гамчикевич, вміняючи в якусь особлившу «вину» Єпископи суспендовання старих священників, хоч сам підчеркує, що не знає, за що їх суспендовано. Хто не знає чогось, то про те, чого не знає, не повинен говорити, а тим менше видавати свій осуд, обуренням і ще других до того обурення підбунтовувати.

Коли так робить дитина або молодець без життєвого досвіду, то се можна і зрозуміти й оправдати. Але коли се робить людина в такім віці, як п. проф. Гамчикевич, то на се витолкування: охота нападати на Владу за всяку ціну, зовсім таксамо, як се робить відома жалоба «кружка» перемиських світських інтелігентів. Там у закладі V. написано пр. так:

«Канонічну візитацію катедр. церкви, капітули й парохії переводив новоіменований Єпископ з надмірною строгістю».

Хто з тих панів розуміється на переводженню канонічних візитацій? Хто з них має яку небудь практику в канонічних візитаціях й управі церквою взагалі?

Річ зовсім певна, що колиб Єпископ робив менше докладні візитації, то на нього посипалисяб закиди «браку енергії», «нездарности», «лінивства» і т. п.

Та найдивніше світло кидає на перемиських милосердних Самарян, котрі так тепер боронять «сімдесятькількалітнього старика» о. Волошиновського факт, що ті самі повні милосердя Самаряне без уговку нарікали й виговорювали на тогож самого старика, коли він управляв дієцезією.

В Перемишлі те тільки й чути було за весь час влади о. Волошиновського.

Бідна та українська Влада! Вистарчить, щоби хтось коло неї став, а вже напевно посипляться на нього безнастанні закиди. І на кожного оборонця її також. Вистарчить, щоб Українець вступився від влади, чи то в церкви, чи в світським життю і зараз знайде признання й оборонців.

Така суспільність очевидно не може мати ніякої сили, ніякого поступу, ніякого розвитку: її мусить задусити демагогія, коли вона не буде в силі зломати й задусити демагогію.

Кінець кінців — у справі суспензій священників ось що певне і виходить таки з брошури п. проф. Гамчикевича:

1) що п. професор буквально ніякого, навіть найменшого поняття про причини суспензій не має, 2) що з тої власне причини він має превелике обурення на перемиського Владика, 3) що для скріплення значіння свого особистого превеликого обурення п. проф. Гамчикевич пише неправду, що також »усіх вірних« захопило таксамо як його »превелике обурення« ізза суспензій *ex informata conscientia*: сміло можна сказати 999 на 1000 вірних взагалі не знає про суспензії — не тільки у нас, але й у далеко культурніших суспільностях, що більше цікавляться своєю церквою. Приблизно такий же % не знає того ще й тепер, по оповіщенню брошури п. проф. Гамчикевича і не буде знати по оповіщенню також і сеї праці.

XXVII. Справа целібату.

Зміст: Чого »поступовий« інтелігент не може »дарувати« Церкві? — Чого п. професореви соромно, або найвищий акорд його твору. — Дещо з історії целібату. — Факти з сучасного життя. — Головна причина організаційної сили римокатоликів й нашої слабости. — Що кажуть цифри й економічні відносини? — Що каже про той проблем сучасна наука?

Коли між читачами поглядів п. проф. Гамчикевича були й любителі куріозів і сильних »ощущень«, то мали вже до сеї пори доволі емоцій. Бо Шан. Автор і сам подбав за те ! мимоволі давав гарні джерела »ощущень«.

Але найсильніших »ощущень« і сам п. професор зазнає

і своїм читачам додає при справі celibату, коло котрого властиво і крутиться вся зненависть українського ліберального інтелігента до катол. Церкви і катол. Владик.

»Jako głuszec, co tokuje —

Nic nie widzi, nic nie czuje...«

Таке діється і з українським «поступовим» інтелігентом, коли він у своїй «критиці» Церкви доходить до справи celibату. Він готов заявити і написати, що все тій Церкві «вибачить» і «дарує», але одного не може — celibату!

Тут ніякі аргументи ліберальному інтелігентови нічого не вдіють. »Nic nie widzi, nic nie czuje«. Робітника*) переконаєте, жінку — переконаєте, а «поступового й ліберального» інтелігента не переконаєте! Шкода вашого труду і заходу, бо марне пропаде. І коли я пишу «отсю працю, то пишу для всякої иньшої людини від ретрограда-назадника почавени, на безбожнім большевику скінчивши, — тільки не для «ліберального» інтелігента. Не пишу для нього нічого, а вже про celibат ані мови нема, щоб писати.

Про безнадійність в головах ліберальних інтелігентів говорю зовсім поважно і на основі практики. А тут як оден з доказів того, які я мігби навести, наводжу слідуючий цитат з твору п. проф. Гамчикевича:

»У згаданому письмі св. Конгрегації“, висказується надію, що весь клир і весь нарід згортується сердешно і вірно довкола Епископа. Скажу на це по латині Vana spes! (-пуста надія! переклад п. проф. Гамчикевича). Щоб це досягнути, мусівби Преосв. Владика цілковито зірвати з дотеперішню своєю системою і розпочати зусім (!) нову еру у житті дієцезії та й цілком нову добу у своїому власному житті. А це мабуть не станеться ніколи. Бо щоби на такий геройський «крок спромогтись, треба позбутись тої (котрої?) поганої жадоби

*) Сегодня робітник і т. зв. «простий» хлоп се дуже часто чоловік бувалий в світі, котрий автовпсїї знає далекі чужі краї й економічні, політичні, культурні й віроісповідні відносини навіть в Америці. На вулицях запалих галицьких місточок і по селах можна вже зустріти поворотців, котрі говорять по англійськи й по німецьки тай не одного т. зв. «інтелігента», котрий dokonче хоче «вчити нарід» (хоч забув навіть те, чого вчать у галицькій школі) мігби за пояс заткнути. Сей факт, розуміється, не перечить тому, що в народі єсть і темнота, на котрій жирують усякого рода демагоги, — але не перечить і тому, що сегодня найбільше жалка у своїм духовім «розвитку» істота, а притім страшенно зарозуміла й уперта се пересічний інтелігент: він ніде не був, нічого не бачив, все забув, нічого не навчився, — але нікого над собою не признає і кождий себе самого уважає «авторитетом» у всім.

власти, себто непереможного нахилу до автократії (а що автократія п. проф. сягає на цілу кулю земну й над Апост. Столицю, — того він не бачить і не чує... — О. Н.), а передусього треба любити правду*). А у якому відношенні Преосв. Владика до правди, доказом цього хай буде отце місце з письма св. Конгрегації, де говориться про те, «що питомці, що хочуть без жадного примусу, свобідно і з власної волі лишаючися в целібаті, приготувитися до священства й отримати св. Тайну Священства в безженному стані, моглиб одержати виховання, відповідне їх аспірації і т. д.». Як можна було таку річ без загикнення пустити у світ!...»

П. проф. Гамчикевич ще кільканацять стрічок далі обурюється в той сам спосіб і гірший («кілько то ложі в тих словах!...») і заявивши, що тільки питомці 3 і 4 роки «одержали ще право женитись», а з 1 і 2 року видалено їх по тій причині і прийнято аж по підписанню «целібатського сертифікату», — кінчить сей свій вилив «превеликого обурення» так:

«Мені стидно робиться, коли це місце читаю».

Се останний і найвисший акорд полеміки п. професора, бо далі поміщені вже тільки свого рода «висновки» зі всієї праці його ума і серця, з котрих і ми при кінці поробимо якісь висновки.

А тут пригляньмося тому, ізза чого п. професору «зробилося стидно».

Се справа целібату і поставлення тої справи катол. Церквою. Не нова се справа, бо боротьба ізза неї на заході і на сході тягнеться вже багато сот літ. І длятого є вже на чім оперти думку при оцінці сеї для організації Церкви основної і найважнішої з основних справ.

При свяченнях східна православна Церква уважає піддіяконат за оден зі степенів нищого чину священства, а західна — вищого. І мимо того в орієнтальних канонах сказано виразно, що хто був нежонатий при одержуванні піддіяконату, той ніколи не може жинитися і все життя мусить остати безженим. А колиб оженився, то не тільки

*) Тут слід звернути увагу на те, що п. проф. не вчить «любити правду» тих ліберальних інтелігентів, котрі підписали письмо, в яким єсть кількадесят закидів, видуманих на свого Епископа, хоч з тих закидів не устоявся ні оден. Але «вчить» Епископа і Рим!... Словом — прекрасний професор, східно галицький Сократ а передовсім «добрий католик». Бо чиж може десь бути «ліпший католик, як той, котрому залежить, «аби Рим був правдивий» а зате вже він сам і його знакомі можуть мати в тій справі «свобіднішу руку» і «ширше сумління»...

його подружжя неважне, але він підлягає ще тяжким церковним карам.

Вже з отсих канонічних постанов Східної Церкви видно, що на Сході були часи, коли ще острійше підпирали целібат ніж на Заході, коли навіть нищий степень свячень, прийнятий у безженнім стані, обсолютно й на завше виключали від женячки — очевидно в ім'я добра Церкви і її висших цілей та змагань.

Доволі докладні відомости про боротьбу в справі целібату маємо вже від початку 4-го століття, отже від около півтора тисячки літ.

Західна Церква на еспанським синоді в Ельвірі (р. 304) ясно й виразно постановила в каноні 33, що всі висші степені свячень, від субдіякона почавши, мають бути безженні. В 10 літ опісля на синоді в Анкірі в р. 314 канонем 10-тим ослаблено постанову 33-того канону ельвірського синоду остільки, що дозволено Єпископам виїмково давати дозвіл на подружжя тим діяконам, котрі перед свяченнями сказали свому Єпископови, що хочуть опісля оженитися. Одначе та виїмкова пільга вдержалася двіста літ на сході, бо вже з законодавства візантійського цісаря Юстиніана I. відомо, що Єпископ, котрий висвяченому в целібаті діякону дозволив опісля женитися, тратив за такий дозвіл свій єпископський уряд. Се доказ, що й на сході брали ту справу остро.

Щойно з кінцем 7-го століття, а саме в р. 692 на трулянським Соборі прийнято постанови, які доси становлять основу східного законодавства в справі женячки клеру. Той собор вперве занявся справою подружжя єпископів і двома канонами заборонив їм женитися а вже жонатим наказав розійтися з жінками. Але єпископи на сході ще в 12-тім століттю не дуже багато робили собі з церковних канонів і жили з жінками. Щойно по 12-тім століттю нема вже таких випадків*).

Значить — східна Церква потребувала пів тисячки літ, щоб у справі целібату перевести скрізь у життя пошану для власних канонів навіть між своїми Єпископами. Але кінець кінців — перевела.

Що до духовних на те не заноситься на незєдиненім Сході.

*) Гл. K. Lübeck: »Die Priesterehe in der griechischen Kirche«. Ex Oriente. Religiöse und philosophische Probleme des Ostens und des Westens. 1927.

Навпаки — тепер видно там під тим оглядом неймовірні рішення, як у справі грецького священника-ортодокса о. Модінаса: він висвятився в целібаті і по 11. літах священства «надумався» тай — оженився. Тоді суд царгородського патріархату видав такий вирок: подружжя о. Модінаса зноситися, а його деградується на ляка. Тим самим бувший о. Модінас як ляк одержав право вже сим разом важно — оженитися з другою жінкою. Иньших священників найвищий суд тоїж церкви потрактував за таке саме ще лагідніше і поприймав їх знов як священників*).

Не дивота, що бачучи таку юдикатуру, клер незєдинених східних Церков зачав буритися й домагатися загального дозволу на друге подружжя по смерті першої жінки. Справа пішла на льокальні синоди, але два східні патріярхи, єрусалимський і сербський відповіли царгородському, що ту справу мігби важно рішити тільки загальний Собор (єкуменічний). А що такого собора від 1150 літ на сході не вдалося зтягнути і згідно відбути, отже мала надія, щоб тепер, коли там намножилося ще більше автокефальних церков, могло удатися таке діло.

Значить — хаос у тім питанню (як і в иньших) паує на незєдиненім сході просто ідеальний. Такі найновіщі висліди.

Вони безперечно і цікаві і важні. Але для суспільного діяча і «представника громадянства», за якого себе так часто представляє п. проф. Гамчикевич, повинні бути не меньш важні і цікаві чисто практичні висновки в справі целібату, практичні для того «народа», котрий йому не сходить ні з уст, ні з пера. Отже про се можу дещо сказати, бо приглядався я тій справі не тільки в нашім народі в Галичині, на Закарпаттю, на Буковині, на Волині, на Великій Україні, на еміграції в Канаді і Злучених Державах Північної Америки, — але також для порівняння і багатом чужим народам і їх духовенству. Що я дійсно приглядався тій справі, може п. проф. переконатися м. й. з моїх численних описів, печатаних в американській і канадській пресі та в календари амер. «Провидіння» п. з. «У церквах чужих народів».

Короткі висліди моїх довголітних помічень на тій області на обидвох півкулях, між своїми й чужими — отсі:

*) Гл. Lübeck, op. cit.

I. Справа целібату духовенства під організаційним оглядом се перша й найголовніша справа кожної Церкви й кожного народу. А чим який нарід більше убогий і більше пригноблений, тим справа заведення целібату для нього більше пекуча.

II. Всі католицькі народи так уже зжилися з нежонатим духовенством, котре для них положило великанські заслуги під кожним оглядом, що просто не можуть собі уявити жонатого катола. духовенства. Коли їм пояснювати, що у нас є й жонате катола. духовенство, то по найдовшім пояснюванню навіть інтелігентні люде наївно кажуть:

— »Ось диво! А маєте ви й сестер різних Чинів?

— »Маємо жіночий Чин св. Василя Великого«.

— »То у вас певно й Сестри замужні?«

Такі питання зовсім не глумливі. Зустрічаються з ними в Америці наші Сестри й безпосередно, як мені про се говорила Ігуменя нашого Чина СВВ. в Америці. На отсім яскравім тлі опінії католиків зрозуміє читач і дальші яскраві ріжниці, викликані целібатом чи браком целібату в практичнім життїю.

III. Вистарчить переїхатися по Новім Світі, по Америці й Канаді, щоб побачити ріжницю між народами, котрі лають духовенство не жонате а жонате. Чому якраз по Новім Світі? Бо там держава не підпомагає фінансово ніякого духовенства, ніякої Церкви — і тому там найлучше видно, до чого спосібне одно і друге духовенство. Отже — до чого?

Від Нью-Йорку й Вашингтону аж до Сан-Франціска й Лос-Енджелос пишаються величаві школи й костели тих католицьких народів*), котрі мають нежонате духовенство, прекрасні шпиталі як палати, міліонової вартости, де все своє, почавши від лікарів і Сестер, скінчивши на останній послугачці, ба навіть тут і там величні університети. А в Канаді такий Монреаль засіяний р.-католицькими інституціями так густо, що тільки оден Рим в Європі перевисшає його. А над водопадом Нягари по канадійським боці високо на горі підноситься до неба чудовий як мрія жіночий монастир р.-кат. — неоцінимої вартости. І так здовж — поки сягає р.-катола. кольонізація.

*) Римо-католики всіх народів будують там по наказу своїх Епископів звичайно наперед школу, в котрій відправляють і Богослуження, а щойно коли громада скріпиться, тоді кладе окремії костел У нас все — навпаки і все зле.

А Поляки! Вони там доказали чудес організації. Підчеркую тричі, що пишу се без пересади і навіть з болем серця, бож я волівби написати, що то наші доказали таких чудес. В однім Шікагу є 50 і кілька польських костелів! При кождім школа — декуди цілі комплекси сильних будівель з граніту, що виглядають як кріпости. А в тій самій серії будинків, де знаходиться наша церква св. Николая, пишається шпиталь польських Сестер. Так, дійсно пишається: він займає цілий бльок, оточений чотирма вулицями. Вже здалека видніють його бетонові балькони й галерії для хорих. А заїзд до нього такий як до цісарського »Бургу« у Відні... Ні, кращий, бо оточений квітама й зеленю... В середині лад і порядок і скрізь лунає польська мова. Я заходив туди, бо там ідуть в тяжкій хоробі і наші робітники...

Всіх тих діл доконало безженне духовенство, бо могло посвятити все своє життя публичній справі своєї Церкви і свого народу.

А якже там виглядають наші? Ось як: Церкви в довгах, шкіл — опріч вечірних дяків — буквально ніяких. Скрізь гризня, процеси, бійки й ненависть та повно сект, котрі сваряться між собою за те, котра з них більше »народна« і котра »Україну побудує«. Духовенство — з малими виїмками — ледви має на життя. Залежність його від гумору »мітінгів« (»народних« віч) страшна й упокорююча. Подекуди несовісні дяки коверзують над священниками і на основі свого кумівства та демагогії одержують від громади більше на життя ніж священник, котрим помітують. Розуміється, не говорю сего про загал дяків, котрий чесно сповняє свої тяжкі обовязки при розбитих »поступом« церквах і бідних вечірних школах, звичайно в нездорових підваллях церков...

А більшість нашої преси за морем до крайности така пуста, демагогічна, руїниницька і клеветнича, що пари їй там абсолютно нема: можна цілими літами читати яку небудь чужу пресу й не знайти за весь час навіть десятої пайки тільки погані та грязі, що в однім числі українського органу. Без пересади.

Тут нема що балакати про те, що наша еміграція молодша і менша від иньших. Чому? Бо деж хоть пропорціонально менші й менше численні цілоденні школи, шпиталі й католицькі органи тої нашої еміграції? Спроби були, але всі вони завалилися. Щойно в осени 1927 р. поставлено перший катол. тижневичок на 2 карточки головно

коштом Преосвященного Константина Богачевського в Філадельфії. Там же і тим самим коштом основана перша цілодення українська школа з кваліфікованими силами. Але проти неї так агітують руїтники, що можна сумніватися, чи вона вдержиться. Що буде з органом, також ще не знати...

Хтож відповідальний за такий стан народу? Таж там повна свобода! Вже не можна там нарікати ні на Польщу ні на Москву.

Відповідальне по часті духовенство. Як? Чи воно поносить вину? Ті одиниці, котрих там називають »попики-радикали« і котрі від початку аж до сьогодні ведуть явну або тайну агітацію під кличем »Los von Rom!« (Проч з Римом), очевидно поносять вину розбиття. Але загал духовенства рішучо не винен: він сам несе там найтяжший хрест упокорення й горя.

Всему тому винна головна система, або ясно сказавши: основна причина торо страшного стану в тім, що наше духовенство жонате. Чому? Бо при тій парохії, де у нас ледви виживає оден священник з жінкою й дітьми, виживає у р.-катол, кілька священників і сестер. Вони можуть розложити собі працю, пильнувати церкви й уряди, ходити по хорих, подбати за школу й економічну інституцію. А наш оден священник роздертися не годен. До того коли жінка чи діти хорують, він мусить сам бігати до лікарів і по аптиках, бо служба дуже дорога. Робітник, котрий прийде на парохію за метрикою чи иньшим ділом, часто не застає священника — і походивши пару раз, знеохочується та йде до польського чи словацького (коли він з Закарпаття) костела. В кождім місті асимілюються наші люде — не до Американців — а до старокраєвих чужих груп, навіть до таких малих як Словаки. Таких пропавших родин безліч і ніхто їм рахунку не знає. Є там вже й польські священники та польські монахині з наших. А нема там польських старостів, котрі перетягалиб »на польське«.

І не треба думати, що фінансові тягарі парохіян при польських костелах в Америці менші ніж при наших церквах. Ні! Вони значно більші у Поляків. Чомуж туди йде наш народ? Бо кождий радо поносить тягарі, коли бачить, що за те має й упорядковану церкву без сварки й прекрасну школу й шпиталь і лікаря і сестру вдома, коли його дитина чи жінка захорує, і касу, в котрій запомо-

жеться в потребі й поміч для дитини, котра йде до висшої школи...

Всіх тих правдивих дібр прецінь не заступить навіть найдуша «патріотична» лайка на Ляхів і кацапів та вічна брехня, що «Рим хоче нас латиншити» і дурний крик, що «всьому винен Папа римський», — з котрим наші атеїсти хочуть мати «рівноправність в церкві».

Треба ще згадати «найсильніший» аргумент ворогів целібату: мовляв, целебси ширять згіршення між народом, а жонате духовенство дає добрий приклад родинного життя. Одначе сей «аргумент» якраз найслабший зі всіх, які підносять проти целібату. Бо фактом єсть, що промахи лучаються у нежонатих, але й у жонатих. А котріж тоді гірше ділають на народ?

Є примірні подружжа священників, але є й непримірні, як у кождім стані. Сеж відомі річі. До того ще слід додати, що єсть доволі священничих синів захоплених не тільки радикалізмом але й большевизмом. Вони знаходяться навіть на начальних становищах атеїстичних органів, як от пр. редактор большевицького дневника в Нью-Йорку. На все те народ дивиться, бо має очі.

Словом — все життя пре до того, щоб абсолютно признати більшу справність і можливість діяльності нежонатого духовенства. Суспільність, котра сего признати не схоче, мусить дивитись на що раз то більший занепад своєї Церкви, бо економічні відносини не знають жарту: вони поломлять усе, що не може або не хоче приноровитися до що раз то висших вимог суперництва так там, за морем, як і тут, у старім краю, як взагалі в цілім світі.

І якуж кривду робить нам Рим чи такий Епископ, який узнає те, що сильніше в боротьбі — за дійсно сильніше і коли стараються впливати в тім напрямі? Во істину — за се належить їм вдячність цілої нашої суспільности.

Що далі, то більше видно, що священничий стан може удержатися на висоті й сповнити своє дуже високе завдання тільки в целібаті. Інтелігенції продукує вже й у нас доволі сам народ і світські стани. Хіба хто не хоче бачити, той не бачить, що й та світська інтелігенція, котра єсть, не все може знайти працю й тиняється без праці й часто також без жінок, бо не має їх з чого удержати. Навіть державні народи не в силі тепер дати хліба всій своїй інтелігенції й вона йде в світ за очі або голодує й попо-

вняє самовбийства, котрі ростуть з року на рік*). Словом — безліч фактів аж кричить за послідовним переведенням целібату.

П. проф. Гамчикевич особливо обурюється мабуть не так на сам целібат, як на те, коли його «наші» не приймають «добровільно». А хтож їх силує йти на теольогію? Чи була колись на те «примусова рекрутація»? І чи прийшло коли п. проф. Г-ви до голови, обурюватися на оден з багатьох урядів Європи, котрі в різних краях постановляють, що не вільно женитися офіцерам або виходити заміж учителькам... Хто dokonче хоче женитися або виходити заміж, того ніхто не приневолює йти на офіцера чи на учительку. Літ тому 300 ніде таких постанов не було, а потому, як треба було, то завели.

Остає оглянути ще оден, мовляв, «науковий аргумент» ворогів целібату. Мовляв — незаспокоювання природних полових потреб шкідливо ділає на тіло і духа людей, доводить навіть до розстрою і власне викликає нахил до розпусти...

Хоч я й був записаний якийсь час на медицину тай навіть ходив на виклади, але думаю, що розуміюся на ній менше-більше так, як п. проф. Гамчикевич на теольогії й управі Церквою. Для того ні словечка не скажу в тій справі «від себе», тільки наведу найновіший висновок науки в тійже справі, а саме зміст реферату професора університету Д-ра Альбрехта von Notthafft'a, виголошеного сего (1928).

*) Самовбийства се тепер дійсно страшна язва народів. Найновіша статистика виказує десятки тисяч самовбийників в різних державах Європи — головно з нужди і браку праці, розуміється — між віруючими людьми самовбийства дуже рідкі. Самовбийства з любови вже геть переводяться. Пошесть самоубийств така страшна, що кожної 5-тої минути єсть одно самовбийство в Європі. Найбільше самовбийств (процентою) в Чехословаччині, далі слідує у такім порядку: Угорщина, Німеччина, Австрія, Франція, Естонія, Швеція й Данія (рівне число!), Фінляндія, Англія, Італія, Голляндія, Норвегія й найменше їх — в Іспанії, хоч населення її має горячу кров. Деякі держави, як Угорщина, будують окремі заведення для вратованих самовбийників і законом карають арештом оповіщування імен самовбийників тай описів їх самоубийства, бо се впливає потрясаючо на нервозних людей (Гл. про се в катол. органі «Das Neue Reich» з 19-мая 1928 р.). Статистики самовбийств Українців нема, бо вони попадають у рубрики чужих нам держав, котрі до того не оповіщують таких виказів. Велику бібліографію самовбийства (Фоліо ст. XVI + 383) дав недавно Д-р Ганс Рост (ціна 40 нім. марок).

року на з'їзді катол. академиків п. з.: »Про звязки половой здержливости з половою розпустою і психопатією«.

I. Передовсім — каже проф. Нотгафт — треба пам'ятати, що половий гін даний для фізичного продовження роду і тому власне заспокоювання його получене з приємністю. Кождий випадок, в котрім хочеться уникнути дитини, єсть тим самим протиприродний. Отже не можна доказувати, що полова здержливість неприродна — а рівночасно поручати очевидно неприродне заспокоювання полового гону.

II. Сила полового гону є всяляка. Вона залежить від оточення й виховання, від праці й лінивства, від уміркованости й уживання наркотиків як також від нагоди або її недостатчі. Але річ ясна, що коли можливо місяцями здержуватися від полових зносин, що кождий знає, то можливо й завше, — оскільки самі себе не підхочуємо до шукання нагод.

III. Річ понад усякий сумнів доказана, що якраз через брак половой здержливости пропадали не тільки одиниці але й цілі народи. Чим чистіші позаподружні зносини, тим більший упадок пошани у мужчин перед жінкою й родиною та розповсюднуються страшні полові хвороби.

IV. Злого впливу здержливости на довготу віку або здоровля не можна доказати. Ні блідниця, ні т. зв. угри (висипки) на обличчу не мають нічого спільного з половою здержливістю. Все те — байки. Нема також ніякої хвороби властивої т. зв. »старим паннам«. Нервозність їх, оскільки показується, має ту саму причину, що нервозність бездітних але полово заспокоєних жінок. То значить — вони нервозні, оскільки не знайдуть собі ціли в життю. Іншими словами: причина їх нервозности психічна не фізична.

V. Зв'язок між нервовим системом і половим очевидно єсть, але який? Якраз ті, що вже мають предиспозицію (розположення, нахил) до ріжного рода божевілля, можуть терпіти від здержливости і тоді вони реагують на свій біль його образами в уяві. Але чи в інтересі суспільности тай таки тих хорих одиниць лежить, щоб вони мали дітей, рівно хорих, і дивилися на їх муку?... Здержливість може викликати вражіння неспокою, незадоволення, страху й навіть певні симптоми серцеві, — але все те річі переходові й ніколи вони на тім тлі не стають тяжкі. Навіть у пси-

хопатів здержливість не викликає ні властивих хоріб ума ні хоріб званих »сатиріязіс« і »німфоманія«.

VI. Існують поодинокі психоаналітики між лікарями, котрі кажуть, що здержливість може викликати перверзію, імпотенцію і т. п. Все те показалося видумками, а то на тій основі, що-як стверджено — ніоден иньший рід лікарів не підлягає в такій сильній мірі впливам своїх власних хорих, як психоаналітики. Потому вони конструують собі вже самі різні теорії про розвиток даної хвороби і в свою чергу з вірою, що так дійсно єсть, — вмовляють у своїх хорих, що так і так »буде виглядати« або »виглядає« дана хвороба. І психопати, вже з природи річі дуже чуткі, твердо вірять в те і знов у свою чергу репродукують фантазії своїх лікарів як дійсну правду, яка буцімто на них і в них виступає...

Так повстають безконечні байки на тлі мнимої »шкідливости« половой повдержливости!...

VII. Живі й дуже численні приклади живучих у чистоті мужчин і жінок доказують, що можна зовсім добре видержувати полову здержливість без ніякої шкоди на тілі і на дусі. Навпаки! Ніякому сумніву не підлягає, що полова здержливість скріпляє людей так фізично як духово, умово. Значне фізичне скріплення як наслідок половой здержливости можна ствердити також у звіриннім світі. На всякий випадок різні прояви розпусти се наслідки психопатії, а не її причини. Погоня за половим уживанням очевидно викликає неврози. Але та погоня проявляється у людей вже ненормальних. Неврози в свою чергу дальше зменшують здібність опору проти полових покус. І так повстає *circulus vitiosus*, блудне колесо.

VIII. В теперішних часах дійшло до того, що полові справи розглядається прилюдно. Се викликає нездорову полову атмосферу, котра мусить »виховувати« полових неврастеніків. Уряди держав у своїй короткозорости ще й помагають розвивати т. зв. »штуку«, »науку« і ніби »освідомлення«, які зло тільки скріпляють. Коли в тих справах не наступить основна зміна, то без ратунку пропадуть і такі держави, які се допускають і народи разом з тисячлітною культурою.

Так каже сучасний учений про полову здержливість і зв'язані з нею проблеми (питання).

Ще довго можнаб наводити стійні аргументи й факти за

целібатом, але нема стійних аргументів проти целібату. Кінець кінців по всім, що видно, можна зробити такий висновок:

Коли наша суспільність не підіпре своєю opinією щиротих Владик, котрі мають цивільну відвагу переводити целібат, — то на наших землях по якімсь часі таки побідить безженне духовенство, але буде воно напевно — латинське.

XXVIII. Знов пісок і ринь і каміння...

Так дійшли ми крізь ліяни безладних думок українського «ліберального» інтелігента, повних соку ненависти й обурення, до його кінцевих застережень і закидів. Дійшли й опинилися знов на типовім піску й колючій рині його слів без щирости і думок без логіки.

Ось доказ:

»Пускаючи отсю книжочку у світ, застерігаюсь проти цього, немовби вона була навіяна якоюсь нехітю до католицької Церкви».

Деж там! І хтоб таке смів перечитавши ту «світову» книжочку та до своєї голови припустити! Ні через мікроскоп ні через далековид ніяка людина не узрить тут нічого такого, що скидалосяб на «нехіть до катол. Церкви», — особливож, коли возьме під увару пр. такий синівський вислів п. проф. Гамчикевич про свою Церкву:

... »Я навпаки — з усею рішучістю обстоюю полишення (?) у нас української Церкви католицької — себто vulgo!*) нашої греко-кат. Церкви — у повному спокою і то так з боку цивільних вірних як і з боку високої гієрархії церковної»...

Прекрасний се камінчик, котрим кидає п. проф. на свою Церкву! Се можна лиш образowo скоментувати: Йде збиточник у чужий йому сад і кидає камінням на грушки тай

*) Словечка »vulgo« годі як слід перекласти на українське та ще до того в такім звязку як тут! Воно в сім звязку пригадує тільки одно славне у нас слово, ужите Д-ром К. Трильовським у розмові з одним з австрійських міністрів зараз з початку війни. »Батько« Трильовський хотів тоді переконати австр. уряд, що його »Січи« без пана, без попа і без Бога »здобудуть Україну« і, представивши в рожевім світлі силу тих »Січей«, додав: »А я — каже — есьм quasi-Kriegsminister від тої сили. Розуміється, поява такого »quasi-Kriegsministr'a так подіلالа на правдивого австр. Kriegsministr'a, що той дав дозвіл — творити лиш оден баталіон УСС. Si non e vero, e bon trovato...

каже: »Я за тим, щоб полишили сад у спокою і збиточники і його господарі та садівники...«

Такий висказ можна при добрій волі уважати дотепом, коли такий »дотеп« робить дитина або й підросток. Але коли на такі »дотепи« пускається старий збиточник, тоді се вже не дотеп, тільки — щось иньше. А що саме, того не важко додуматися, коли подумати над усім напрямом чи радше хаосом, який царствує в »демократичній« душі старого збиточника.

Сю серію камінчиків, киданих у Церкву, закінчує п. проф. Гамчикевич ось якою каменюкою, взятою зі старого арсеналу вольтер'янців і всяких иньших атеїстів:

»Я — пише — зусім не виступаю проти катол. Церкви, лише проти самоволі гіврарха церковного...«

Отсей спосіб хитрого воювання можна як слід схарактеризувати зновже тільки образowo: Йде собі вовк зі своєю вовчою вдачею й шукає добичи, щоб розшарпати її. Зирк, а в опарканенім огороді, під лісом пасеться ягня. Розуміється, вовк уже випкірив зуби й до скоку через паркан наставився. А тут господиня як не закричить! А вовк — хитрий політик, — обернувся тай каже:

— »От і нападсть на гладкій дорозі! Через бабине ягня навіть в огород подивитися не вільно! Чи я проти неї виступаю? Ні в думці, ні в мисли не маю... А навпаки! Я — каже — хосен і пожиток всему господарству принести бажая: он бідні щепи ягня погризти може, бо зубки має. Застерігаюся, каже, немовби я був навіяний якоюсь нехіттю до гарної хозяйки, бо я приятель їй — каже, — а вони мене за ворога мають!...«

Річ ясна, що п. проф. Гамчикевич не являється автором тої вовчої політики супроти Церкви, бо та політика дуже стара. Він тільки переняв її — і тому його особисто не можемо характеризувати як вовка, хоч прийнятий ним метод очевидно вовчий. Того методу залюбки вживають всі без виїмку вороги Церкви і віри. На нашім галицькім ґрунті вони вспіли вже навіть спопуляризувати той вовчий метод мнимими »народними« приповідками:

»Кульбака не кінь,

Піп не віра« —

або:

»Капраль не шаржа,

Піп не віра« і т. п.

Такі й подібні «кличі» рівно вульгарні як глупо уложені нашими ліберальними інтелігентами на основі писань чужих руйників, перенятих атеїстичним духом.

Глупа така »фільософія« передовсім тому, що ніхто не твердить, немовби кульбака була — конем а священик — вірою. Але правдою єсть, що на щось та кульбака потрібна й пожиточна, бо інакше її не вживалиб. А капраль се шаржа і то дуже важна шаржа, котра часто-густо держить силу війська. А духовенство для Церкви й культивування віри як основи Церкви й суспільности очевидно необхідне. Що до гієрархії, то вона головна основа Церкви в найширшім того слова значінню, а в стислім значінню гієрархія власне становить Церкву. І ддятого нонсенсом єсть думати, що можна »не виступати« проти Церкви, виступаючи проти її гієрархії.

Се не значить, що поодинокого гієрарха — опріч розуміється — найвисшого в катол. Церкві — треба уважати непомильним і мовчати на все, що він зарядить, бо інакше кождий виступ проти нього се виступ проти Церкви. Зовсім ні! Алеж над Епископом єсть також Влада. І до тої Влади прислугує католикам право звертатися, розуміється, з відповідною пошаною для гієрарха, навіть коли його зарядження вважається невідповідними — і з відповідними доказами та аргументами проти них. Колиж хто виступає з пустими »закидами: проти свого Епископа, а потому, не устоявшись, »апелює« ще пустійшими брошурами чи статтями »до мас«, котрі вже з природи річи не можуть ні знати ні судити ніяких гієрархів, або хто боронить таких виступів проти гієрархії, той очевидно руйнує Церкву і вносить замішання в народ.

»Українство« під впливом такого власне поведення своєї ліберальної інтелігенції шораз то більше попадає в хаос — не тільки на еміграції (де в хаосі маємо безперечне першенство між усіма народами світа), але — що далеко гірше — також у краю, в своїй Батьківщині. Наслідок того — коли хаос не припиниться — мусить бути такий, що в розмірно короткім часі »виросте нове покоління, для якого українство буде пустим звуком«, щоб навести слова п. Гамчикевича — з тим, що він предсказує се на випадок, коли українська суспільність не буде його слухати, а ми кажемо, що се наступить, колиб та суспільність слухала таких панів, як п. Гамчикевич і далася втягнути в нерозумну боротьбу проти катол. Церкви.

При самім кінці своєї полеміки проти перемиського Епископа впадає п. проф. Гамчикевич таки в чорну розпач: А іменно твердить, немовби »розкладова течія, виходячи з єпископської палати в Перемишлі (от раз дивна палата! — О. Н.) через сільське духовенство мала вдертися до сільських хат« — в цілі »знищення нашої національної свідомости і нашого народнього дорібку«...

Чи не страшні річі відкрив Колюмб української протицерковної полеміки в палаті перемиського Владика?...

І проти того власне — пише п. проф. Гамчикевич — »хочу тут (то є у своїй брошурі) запротестувати і візвати весь український загаль, щоб (1) схаменувся, і (2) глянув тій небезпеці в очі, а (3) зміркувавши її грозу, (4) заняв супроти неї відповідне становище поки ще час«.

В чотири »пункти« — як каже наш народ — убрав пан проф. Гамчикевич свої розпачливі висновки й вимоги, які він має до »всього загалу«. А колиб той загаль і то »весь« не послухав п. проф. Гамчикевича (що легко може наступити, бо загаль готов піти за прикладом Конгрегації, котра також не слухає п. професора!), — на той випадок п. професор грозить ось чим:

»Інакше — пише — станеться таке, що чого не здавили століття неволі, це за десяток літ (!) або і раньше (!!) щезне від ревної опіки Архипастиря«.

Во істину — чого як чого, а такої сили, щоб до 10 літ або скорше стерти з лиця землі українське плем'я, перемиський Владика певно в собі не припускає. Тай ледви чи ще хто припускає, опріч — очевидно — самого п. професора.

Кінцеве речення полемічного твору п. професора Гамчикевича має всі прикмети цілої його праці, розвинені до совершенства. Для того й наводимо те речення в цілості:

»Так як справа тепер стоїть, то ми вмовляємо в себе великий національний розмах, а в сути річі підчиняючись без протесту (!) команді Ординаріату, ми на великій арені народів світа сходимо до ролі карликів-сміховиків, яких ніхто не бере серйозно, бо вони самі себе серйозно брати не в силі«.

На тім і кінчиться критично-полемічний твір п. професора, котрого — мимо найлучшої волі й мимо горячого бажання ВП. Автора мабуть ніодна серйозна людина серйозно не возьме. Бо й якже можна »серйозно брати« таку людину, яка думає, що треба тільки »не підчинятись« без про-

тесту «команді» Ординаріату, а на великій арені народів світа перестанемо бути карликами і блазнами... Чи ще мало протестів вносили панове інтелігенти в Перемишлі й поза Перемишлем проти наших Ординаріатів?! Чи останній протест панів з Перемишля дійсно ратує їх перед ролею, перед якою хоче нас «ратувати» пан професор?...

XXIX. Оправдання п. проф. Гамчикевича.

»Не осуджуймо нерозважно!... Марно втомлюється людина, судячи иньших, а до того ще й часто помиляється та легко грішить... Тяжко кидати давне призвичаєння...«

Отсі глибокі думки Томи Кемпійського відношу не тільки до п. проф. Гамчикевича, котрого працю розібрав я тут докладно. Відношу ті вказівки й до себе самого, замикаючи розбір праці згаданого українського полеміста. Відношу їх до себе тим більше, що на вступі сеї праці навів я суттєві вимоги, обов'язуючі католицького критика.

Я старався по своїм силам і найлучшій волі сповнити ті вимоги. То значить: розібрав я, як умів, всі аргументи противника і сказав про них те, що думаю, не входячи в ніякі гнилі компроміси з противною думкою, хочби та противна мені думка мала популярність.

Чи сповнив я вимогу універсальности кат. критики, не моя річ оцінювати.

А вимогу відповідного відношення до противника, чи може й напору переступств, яких я у своїй остроті міг допуститися тут, хочу в сім уступі по часті сповнити, по часті спробувати доконати.

Щоб виконати се не легке завдання, треба собі наперед усвідомити, з ким я в сій праці мав і маю до діла.

Йду »по пунктам«:

1. Річ ясна, що п. проф. Гамчикевич дійсно являється »представником громадянства«. Але не всего, тільки його інтелігентської частини: а саме т. зв. ліберальної інтелігенції й півінтелігенції. Притім титули не грають очевидно ніякої ролі; бо є дійсні інтелігенти без дипломів і півінтелігенти з дипломами тай навіть чвертьінтелігенти на видних місцях. Се тасам верства, котра сотворила соціалізм, бо лібералізм середньої верстви у приміненню до нездійснених мрій бідноти се ніщо иньше як соціалізм. Предста-

вником того лібералізму являється п. проф. Гамчикевич не з вибору, тільки з созвучности духа і бажання, думок тай ідеалів. Притім одна часть його ідеалу, а саме негативна (руїниницька) може бути здійснена, як се прекрасно доказує большевизм, — а друга часть його ідеалу лібералізму («Щаслива суспільність і держава без пана, попа і Бога») не може бути здійснена, як се рівнож доказує тойсам большевизм.

2. Виступає той лібералізм не «В ім'я правди», тільки в ім'я хаосу. Причём ті ліберальні діячі, котрі мали й мають здібність глибокого вгляду в суть справ, знають, що боряться в ім'я хаосу, то значить, щоб колотити, — а ті, котрі тої здібности не мають, не знають того і вірять, що вони боряться «В ім'я правди». Ті останні ізза своєї віри ще більше небезпечні ніж ті перші. І до тих останніх належить безперечно п. Гамчикевич,

3. Ціль п. проф. Гамчикевича тільки в малій части свідомо, (як зрештою майже у всіх дійсних представників кожного руху): та ціль його се парадкування в характері оборонця «бідного народу», «бідної Церкви» і навіть «бідного католицизму», — ведених буцімто «на загладу»... правдивою Владою Церкви і тим самим суспільного життя.

4. Причини, — які п. проф. подає як мотиви свого виступу, — поголовно неправдиві й безпідставні.

5. Способи, — якими, п. проф. Гамчикевич і йому подібні змагають до висше підчеркненої цілі, — демагогічні й хаотичні, без логіки, навіть чисто раціоналістичної, й без послідовности.

Я переконаний, що все те яскраво ілюструє полемічна праця п. Гамчикевича і що я численними цитатами з неї виказав се.

Але все те не увільняє мене від розсліду й оцінки факту, що п. проф. Гамчикевич очевидно вірить в те, що пише і вірить, що він «боронить» якоїсь доброї справи (хоч рівно очевидно сам не знає, якої). Відки та віра у нього? Де її жерела? Оскільки вона зменьшує його важку вину руйнування Церкви і тим самим суспільного життя?

Щоб відповісти на ці важні питання, треба сягнути оком в різні області загально-європейської культури і нашої зокрема. Хочу тут зробити се по можности коротко, бо вже й так надсподівано розрослася моя праця.

Майже ціле 19-е століття стояла вся Європа під сильним впливом не так німецької державности, як німецького духа.

Були в тім впливі річи добрі, але були й погубні. І так німецький філософ Гегель, властивий учитель Леніна*), вчив, що кождий спосіб думання правдивий але тільки для свого часу. Тим учив двох неправд, бо заперечував абсолютну моральну науку Церкви, правдиву для всіх часів і давав добру марку всяким, навіть найбільш погубним, особистим видумкам і фантазіям людей. Гегель оперся на субєктивізм Канта. А за ними прийшов уже такий ряд »філософів«, який на тім тлі довів до повного упадку світську філософію, оперту на субєктивізм (особистім, фантастичнім способі думання). Вкінці дійшло до такого абсурду, що таку реальну справу як релігію приписав субєктивізм, розуміється, чисто субєктивним почуванням. А що такі твердження все таки треба було на чімсь оперти, отож знайшлися й такі »мислителі«, котрі »дали народови до пізнання«, що — мовляв — таксамо як думки залежні від розвитку мозкових звоїв, так і релігійні почування залежні від — певних металів у людськїм тілі... Мовляв, маєш такі метали, то маєш релігію, а не маєш таких металів, то й релігії не маєш...

На такім мнимім »натуралізмі«, котрий захопив усю ліберальну інтелігенцію, мусіла та інтелігенція утратити всяку віру в Бога. Але що та віра таки держалася в масах, отже ліберальна інтелігенція зачала уважати релігію й церкву тільки одним зі способів до своєї політики. Се весь час робила ліберальна інтелігенція всіх народів на всіх щаблях суспільної драбини — від монархів особливо т. зв. освіченої епохи почавши, на редакторах ліберальних газет і сільських учителях скінчивши.

Такий погляд на релігію й Церкву захопив і частину духовенства, котре з природи річи також належить до

*) Гл. цікаву статтю Josefa Leon'a Seifert'a про російську історію й політику та описи подорожей по сучасній Росії. Він пише: »Характеристична річ, що Ленін знаходив слова признання тільки для Гегля (ізда його діалектичної методи), коли для всіх иньших »буржуазних« філософів мав він тільки глум і наругу. Так соціалістична боротьба за »свободу совісти« скінчилась — декретуванням матеріалізму як офіційного світогляду пролетаріату« (Гл. Literarischer Nachweiser, річник 64, випуск 8 за май 1927 — 8, ст. 575). Зате трудно погодитися з заміткою того опитного рецензента багатьох творів про Росію, немовби »останні заслони для оцінки большевизму падали аж тоді, коли той рух порівнюється з рухами Гуситів і т. зв. Богомилів, трьома великими словянськими бунтами проти духа заходу«...

інтелігентської верстви. На тім тлі можна зрозуміти нпр. крайно руїнницький клич »Los von Rom« видвиганий деякими нашими (і також польськими) священиками в Америці, в цілях особистої популярності. Одначе як тільки Церква скріплялася, тоді такі »погляди« між духовенством або зовсім ховалися, або прибирали иньші форми, признаючи формально авторитет Церкви і її основної науки. Зате світська ліберальна інтелігенція могла з природи річи дозволити собі на більшу »свободу« й отвертість.

Пан проф. Гамчикевич належить до тих інтелігентів, котрі також формально признають авторитет Церкви — але тільки до хвилі, коли між ними й Церквою не наступить ріжниця в поглядах на якуб то не було справу. Тоді він справді далі говорить і пише, що він »католик«, але рівночасно заперечує навіть слушність рішень Апостольської Столиці і починає травестувати св. Письмо. Точно так-само поступає й українська ліберельна інтелігенція, котра провадить боротьбу проти Церкви в Америці. Зате краще поступила та українська радикально-ліберальна інтелігенція в Канаді і Бразилії, котра отверто зірвала з Церквою. До сеї лучшої частини ліберальної інтелігенції належить безперечно й інтелігенція большевицька, бо вона заняла отверто вороже становище до всякої релігії.

Річ зовсім певна й ніякому сумніву не підлягаюча, що наслідки роботи того рода причаєних во ім'я націоналізму ворогів Церкви, що п. проф. Гамчикевич, булиб рівні нулі, — якби їх робота не мала явної піддержки одиниць з духовенства. І тут головно треба шукати жерела, причини й основи тої віри в »доброту« своєї боротьби проти Церкви, — віри, яку з найгіршої частини ліберальної інтелігенції мають її найлучші одиниці. Бо і якже се не має їм надавати у власних думках певного відблиску віри в доброту такої боротьби факт, що їх роботу посередно або й безпосередно підпирають також деякі духовні, котрі стоять у звязку катол. Церкви.

Щоб не бути голословним, наведу на те докази, які зрештою всі від літ бачать. Я не буду входити в мотиви таких духовних осіб, які так поступають, бо се не річ світської людини. Але факти вільно навести і світській людині і — треба їх навести. Ось вони:

В »Ниві«, місячнику присвяченім церковним і суспільним справам, в чч. 11—12 за 1926 р. на ст. 431—2 напечатано:

»Зле діється в епархії еп. Богачевського в Злуч. Державах. Дня 29.XII. 1926 мав (?) відбутися в Філадельфії церковний¹⁾ конгрес всіх 2) парохій проти еп. Богачевського. Розкол між духовенством, 3) народом і Єпископом застрашаючий. Як доносять американські часописи 4), на протязі року 18 церков 5) відпало від катол. Церкви. Грошеві збірки на добродійні цілі майже устали 6) Не лише світські маси, але й більша часть духовенства (»всі старші«, як нам пишуть^{*)}), поставилися проти єпископа. Опозицією проводить мітрат Д-р Й. Жук 7). Якіж причини сього гострого конфлікту? Їх багато. Для ілюстрації наведемо хочби (?) одну. Єпископ рішив оснувати велику (Чи так »нам пишуть«, чи в газетах таке було, не сказано — О. Н.) духовну семинарію, але більша часть духовенства і вірних висказалася (де?) проти сього з тих рацій, що старий край дасть їм скільки треба священиків (алеж для покоління там уродженого треба безумовно тамошних священиків! — О. Н.), а семинарія булаби великим тягарем для вірних (А щож єсть без тягару? — О. Н.), бож вірні в Америці мусять оплачувати всіх і вся в церкві (Таж се в Америці роблять і найменші племена та секти! — О. Н.). Єпископ не уступає і опозиція не уступає (Незабаром »опозиція« уступила, тільки треба було трохи ред. »Ниви« зачекати на ту вістку. — О. Н.). Опозиція має свій орган »Свобода« (!), а єпископ має свій орган »Америка« (І — Зовсім не відповідає правді. — О. Н.), які безнастанно воюють зі собою. Пишуть нам: »Фатально дуже вийшло для еп. Богач., що за редактора »Америки« взяв (?) Д-ра Назарука і йому каже (?) писати й пуцувати (?) духовенство...« (Ще покійний Єпископ Ортинський продав »Америку« за-помоговому Товариству разом з друкарнею, мене на редактора приняв виділ того товариства, в своїй рішайучій більшості ворожий Єпископови і скоалізований зі »Свободою«, Єпископ ніколи не казав мені »пуцувати« духовенства і я того ні в Америці, ні в Канаді ніколи не робив. Про моє поведення за морем гл. у книжці священика о. П. Божи́ка п. з. »Церков

*) Підчеркнення в цілій брошурі мої — О. Н.

Українців в Канаді», котру сам о. Костельник поручає в «Ниви». — О. Н.). При всім тім доходить до немилих курйозів. Так пр. рідний брат єпископа, Володимир Богачевський виступив у «Свободі» з 8.XII. 1926 проти єпископа«...

Слідує цитат з письма брата, котрий на тлі особисто-родиннім погнівався на Єпископа, причім Єпископ мав повну рацію, що з подробицями мусіли знати й інформатори ред. «Ниви», бо знала се вся укр. суспільність в Америці. Просто прикро дальше цитувати те, що наводить «Нива». Тай мабуть досить і того, щоб доказати, яким способом в органі, присвяченім церковним справам, підривається повагу гієрархії Церкви. А кінчиться та ельокубрація зовсім так як у славнім письмі «кружка» перемиських інтелігентів. »Треба поважно побоюватися, що наша Церква в Злуч. Державах попаде в руїну, якщо обставини (!) негайно (!) не зміняться«...

Що се значить, хіба не тяжко додуматися. Значить: усунути Єпископа, бо того хочуть бунтівники, котрі оперують абсолютно й наскрізь неправдивими закидами точно так-само як оперували ними проти покійного Єпископа Сотера.

А тепер пару пояснень до сеї безпримірної агітації проти примірного катол. Єпископа, котрий в багатій Америці працює в неотопленій кімнаті й живе ощадно як монах, а кождий цент щадить для сиріт нашого народу й на виховання будучих священиків для нашого племені за морем.

1. Ніякого «церковного» конгресу ні того дня, ні жадного иньшого в Америці не було, а було вороже Церкві світське віче, підготовлюване місяцями в «Свободі», статтями й очевидно в оден гуж писаними »дописами«.

2. На тім вічу не були заступлені не то »всі« парохії, але ні одна парохія не була там заступлена правно вибраними делегатами, бо се були переважно представники збаламучених частин деяких парохій; в кождій парохії на світі можна знайти частину незадоволених чимсь людей. Тай між ними деякі, побачивши, що на тім вічу діялося, отверто запротестували проти руїни й опустили віче.

3. На тім вічу були всего 2 (два) і то суспендовані, бувші священики.

4. »Американські часописи«, на яких оперте очевидно редакційне писання »Ниви« (»пишуть нам«) — се »Сво-

бода», котра там одинока (розуміється, не рахуючи органів верожиж Церкви сект) вже від довгого часу пускала в народ усякі вісти для підкопання поваги гр.-катол. Єпископа і Церкви,

5. Ніяких »18 церков« не відпало там від нашої Церкви ні »на протязі року,« ні на протязі кількох літ. Якби так було, то »Свобода« булаб імена тих »відпавших Церков« уже сто разів у списку подала до публичного відома, коли використовувала навіть родинні справи Єпископа для підірвання його в опінії.... Писання про »18 Церков« се той сам спосіб, якого вживає п. Гамчикевич, пишучи про »всіх вірних дієцезії«, що буцімто переняті обуренням проти Єпископа.

6. Що грошеві збірки на добродійні ціли не устали, можна перекопатися, переглядаючи списки жертводавців у пресі з того часу (Інша річ, що збірки можуть устати і то зовсім, коли ворожій Церкві пресі вдалосяб розпроцесувати скрізь наш нарід, бо адвокати і процеси коштують там грубі тисячі долярів).

7. Одинока правдива стрічка в цілім тім писанню се те, що опозицією дійсно »проводив« о. мітрат Д-р Й. Жук. Але він робив се потайки і на згадане протицерковне віче не прийшов, а потому в »Католицькім Проводі« признав до вини отсими словами:

... »Відкликаю всі мої противні католицькій карности і для згіршення вірних дані виступи чи то — я сам їх довершив чи в спілці з иншими... Щиро визнаю, що я участь взяв у нагани гідному русі і тому відкликаю кожде моє діло в тім бунті... Що більше, я обіцяю отсим заховати заєдно послух, що його приписують святі канони і який я колись присягою обов'язався був заховати. Прирікаю виявляти пошану та уяглисть мому Єпископови. Наконєць обіцяю, що після всіх моїх сил так тепер як і в майбутности старатисьму направити те згіршення і тоту кривду, що я їх заподіяв через мій незаконний учинок«.

Редактор »Ниви« о. Гавриіл Костельник належить до людей з природи здібних. Се треба признати на основі його писань, хоч з їх змістом трудно погодитися. Такий здібний чоловік як о. Костельник очевидно мусить розуміти, що й він взяв посередню участь у тім ділі, котре провідник того діла о. Д-р Жук сам прилюдно в пресі назвав

«Опісля нагани гідним згіршенням і кривою для Церкви. А взяв о. Костельник участь у тім ділі в той спосіб, що в пресі як редактор «Ниви» поширив вістку про той нагани гідний бунт і представив той бунт у добрім світлі, як оправданий, що видно з висше зацитованої нотатки з «Ниви» а Єпископа своєї гр.-катол. Церкви представив як «виновника», котрого треба змінити і то скоро.

Тепер о. Костельник винен прилюдно дати відповідь, також у пресі, чому він до сеї пори не старався направити того, що зробив, хоч всі виновники того бунту і розвалу Церкви прилюдно зробили се.

Совісний світський публіцист, котрий посередно чи безпосередно взявби участь у такім ділі, яке опісля осудилиб його власні ініціатори і провідники, уважавби напевно своїм обов'язком, занотувати опісля в пресі, який кінець мало те діло. Тим більше тяжить такий обов'язок на редакторі священику, котрий уже з обов'язку свого священичого звання має давати приклад світським редакторам і публіцистам.

Колиж о. Костельник не зробив сего, що повинен був уже давно зробити, то має обов'язок подати причини, чому не сповнив того публіцистичного обов'язку. І я тут як публіцист, описуючи кирию, робленими світськими, навіть якби хотів, не можу поминути мовчки сего випадку, котрий подаю лишень як факт, бо се оден з фактів основних для зрозуміння всего, що в нас діється. Підчеркую, що не беруся кваліфікувати того факту. Але зазначую, що булоб річю рішучо несправедливою, поборювати п. Гамчикевича чи п. Луку Мишугу за їх зрештою очевидне руйнування Церкви, а навіть не згадувати про факти поведення духовних, котрі становлять найсильніші точки опору для світських руйників.

Я розпитував людей, котрі уважно займаються церковними справами, чи не пробував о. Костельник направити свого підпирання бунту й руїни Церкви, побоюючись, чи не перечив я чого. Надармо.

А може се тільки одно занедбання о. Костельника?

Детам! Я поминаю тут справу видавання «оречення» проти перемиського Владики, бо висше представив я ту справу. Поминаю також спосіб, яким трактувала ред. «Ниви» сецесію питомців станиславівського й перемишського семінарів тоді, коли оба Ординаріяти уважали вказаним вихо-

увати в своїх семінарах тільки тих питомців, що бажають стати безженними священиками. Не хочу також докладніше розбирати статті о. Костельника з поетичним титулом «На ясні зорі, на тихі води», бо думаю, що се річ священиків розправлятися з такими статтями. Мене як світського обсерватора сеї теми й публіциста інтересують передовсім такі способи, як публіцистичні методи о. Костельника в підпиранню таких протицерковних полемістів як п. проф. Гамчикевич тут, або мишугісти в Америці.

Конкретно: В «Ниві» за март 1928 р. на 117 єсть одна редакційна новинка (пригадую, що о. Костельник підписує «Ниву» як редактор своїм іменем, значить — відповідає за непідписані нотатки як за редакційні) п. з. «Метода шкалювання». В тій новинці пише о. Костельник про п. Гамчикевича і про мене. Думаю, що хтонебудь, чи се бувби католик, чи православний, чи протестант, оскільки знавби наші справи з останніх літ, кинувши оком на ту новинку й побачивши імена п. Гамчикевича й моє тай заголовок новинки, подумавби:

— «Певно о. Костельник як католицький священик поучує п. Гамчикевича, що недобре зробив, взявши в оборону письмо кружка перемиських інтелігентів, де в дійсно страшний спосіб ошкарлювано гр.-катол. Єпископа закидами присвоювання собі чужої власности, зігнання зі світа кількох священиків і т. и...»

Тимчасом о. Г. Костельник «метод шкалювання» відносить — до мене й робить мені закид, що я кпю собі «з поважних людей як пр. — з проф. Гамчикевича...!»

Я цікавий бувби, почути від когось, чи бачив хто або чув коли про такого катол. священика, який в такий спосіб бравби в оборону автора подібної брошури як «В ім'я правди», з котрого кпить собі кожда сторінка його власного «полемічного» твору.

Що до «методи шкалювання», то о. Костельник не подає ніякої дефініції того поняття. Отож неможливо з ним полемізувати на ту тему. Скажу тільки загально, що коли нпр. наводження цитатів з твору противника і фактів з його поведіння можна уважати «шкалюванням», то такої методи відколи істнує письменство держаться всі люде, всі автори актів і документів. Держуся і я такої методи, чого доказ складаю також в отсій брошурі.

Зате інакше поступає о. Костельник як оборонець пана Гамчикевича. І так пише о. Костельник у «Ниві», немовби

я колинебудь осуджував свою «американську» методу і додає: ... »бодай так люде говорили«: Що за люде? Які люде? Де говорили? Коли говорили? І хто взагалі так пише, що десь »люде говорили?«... Таж так зачинаються власне всякі шкалювання, котрі навіть простий народ викпиває, кажучи: »Говорили-верзли«.

Мої полемічні статті, писані в »Америці« вийшли окремими брошурами під моім іменем і є в бібліотеках у Львові тай кожний може переконатися, якої методи я уживав в них. Вже по моім виїзді за мою працю в Америці оповістив мені призначення в пресі наш тамошній Епископ, чейже компетентна особа для катол. священника.

Та найлучше на кінци: о. Костельник про непідписані статті і замітки в »Новій Зорі« твердить, що то я їх автор, хоч я не підписую »Н. Зорі« і хоч як світська людина не рішаю й ніколи не беруся рішати навіть про поміщення готових статей на церковні і звязані з церквою теми і хоч в »Новій Зорі« зазначено, що редагує її комітет і хоч не тільки »люде говорили«, але я виразно зі своїм підписом писав уже в Америці, що в катол. органі не повинна рішати ніяка світська людина про справи звязані з церквою, бо таке рішання і змагання до нього се метода протестанська.

На основі тих фактів можу сміло сказати, що якби так о. Костельник звернувся навіть до большевицького комісаріату освіти з запитом, як назвати такого чоловіка, котрий зовсім не в наукових цілях »відкриває«*) авторів непідписаних статей, — то одержавби у відповідь назву, якої не напечатавби ні він в »Ниві«, ні жаден инший редактор. І в тім випадку большевицький вирок бувби згідний з ви роком усякої иншої колегії публіцистів аж до найправіших включно, бо є на світі річі, що до яких згідні всі люде навіть

*) Як того й можна було очікувати — за прикладом о. Костельника в »Ниві« пішли і в »Українськім Голосі« різні принагідні кореспонденти та взялися »відкривати« авторів статей у »Новій Зорі« та »називати їх — »всупереч усім правилам журналістичної етики і товариської приличности — по імені і то з правила фальшиво« (як подає »Нова Зоря« з 17.VI. 1928). Редакція »Укр. Голосу«, бодай до сеї пори, коли се пишу, не поступала супроти мене нельояльно. Для того не в замірі »вколоти« її, але з річевих причин звертаю увагу, що допускати в органі такі »відкривання« авторів не ялося, і що таких річей не допускається навіть тоді, коли дотичні »пророки« заявили, що перестають бути співробітниками.

що до «оригіналів», котрі боронять руїнника власної Церкви, з якої живуть...

Якого рода замішання викликає Всч. о. Костельник, серед Української суспільности, щоби бодай позірно досягнути «перевагу» в полеміці, нехай прикладово послужать отсі дослівні виписки з його найновіших „аргументацій“:

„Ніякий нарід так соромио не покинув катол. Церкви, як англійський за Генрика VIII. і Єлисавети. А прецінь саме від тоді сей нарід ставав щораз щасливішим і могучійшим: поборов він католицьку Іспанію на морі (буря йому помогла) і нині є першою державою, якої ще не було на світі. Чомуж він не спопелів?!” і т. д.*)

На основі читання писань о. Костельника можна набрати переконання про його природні здібности, але не можна набрати переконання про глибоку освіту у нього. Та все таки аж на стільки необразований він не може бути, щоб не знав, що наслідки виховання народів проявляються нераз по довгих століттях і що до хвилі покинення католицизму населенням Англії під натиском світської влади — народ її тисячу літ виховувався в католицькім дусі. Для оцінки ролі, яку відіграв протестантизм в історії Англії, очевидно ніяка навіть середно освічена людина не возьме моменту того покинення, тільки мусить взяти під увагу ряд дальших століть. На ту оцінку ще й тепер не наспів час, хоч уже зачинають проявлятися наслідки англійської «реформи віри й Церкви». Свідчить про се страшне розпорошення англосаських суспільностей на яких 1.500 сект, котрі ще дальше розпадаються і дробляться. Свідчать про се рік-річні численні переходи Англіїців на католицизм. Свідчать про се безнастанні нарікання англіканського (протестантського) духовенства в пресі на те, що англійська освічена молодь цурається духовного стану і не вступає до нього, мимо богацтва англіканської церкви. Свідчать про се такі факти як перехід на магометанізм і буддизм деяких високих родів Англії. Словом — на наших очах вже ярко виступають позначки розвалу як наслідки повалення перед століттями Авторитету центра християнства — Апостольської Столиці. І хоч релігійність англійського народу в його масах ще настільки сильна, що навіть провідники їх соціалістичної партії, як пр. Макдональд, прилюдно моляться в церквах і явно ісповідують христову

*) Див. „Нива“ ч. 6. з 1928 р. ст. 235-6

віру,¹ — то на верхах англійської суспільности відбувається вже страшний розклад, котрий очевидно що раз то більше заражувати-ме й маси, оскільки вони знов не повернуть до католицизму. Такі річі діються в Англії, а прецінь від часу покинення нею католицької Церкви до тепер минуло небагато століть.

І розклад віри та церкви поступає там в дуже подібний спосіб, як на сході Європи.

Все те очевидно мусить знати й о. Костельник. Але для гарного ефекту в полеміці не вагається кинути в суспільність погляд, що якраз від хвилі покинення Англійцями католицизму стають вони щораз то »щавливішим« і »могучішим« народом...

Як такі »погляди« мусять ділати на інтелігенцію, в котру вони скорше чи пізніше просякають а через неї і в народ — тимбільше, що ширить їх священник, котрий належить до звязку катол. Церкви і то в духовнім органі, — сего хіба не трудно додуматися. Серед наших і без такої »науки« дуже хоробливих відносин чейже мало хто зверне увагу на додаток о. К-а до тих міркувань, що »нема такої догми ні в евангелію ні в традиції, що за правдиву віру належиться людям від Бога панування й сила; зате є: в терпінню спасайте ваші душі«.

Такий додаток може бути вигідний на випадок обжалування о. Костельника як священника за ширення хаотичних поглядів, але — тільки в тім випадку. Між читачами остане тільки те, що — мовляв — англійський нарід став щасливішим і могутнішим якраз від того моменту, коли покинув Католицьку Церкву і проголосив свою, національну й автокефальну, Отже... чого ще надумуватися? Таж Англіїці вже не тільки над тим думали, але і спрактикували тай прекрасно на тім вийшли: мають першу державу, якої ще не було на світі.

Ті свої ельокубрації, що доводять до таких послідовностей, кінчить о. Костельник для »убиття« свого противника »Обсерватора« таким окликом:

»Такого божевілля ми ніде не нашли в католицьких авторів, се нове — »галицьке«!...

Ти рекл еси — можна на те сказати словами св. Письма з тим, що о. Костельникови як не Галичанинови мабуть не випадає викпивати те, що галицьке, навіть якби воно було дійсно галицьким і дійсно не дуже мудрим, а не загально в катол. світі прийнятим поглядом. Бо чейже і в країні, з ко-

трої прийшов до нас о. Костельник, не всі мають все рацію але часом помиляються.

Я мігби ще довго описувати подвиги о. Костельника, котрого далеко загнало приязне відношення до таких »поважних людей, як п. проф. Гамчикевич«. Але думаю, що й сього досить, щоб — 90% вини зняти з »поважного п. проф. Гамчикевича« як протицерковного полеміста й перевантажити її поважно на о. Гавриїла Костельника, гр.-кат. священика і редактора у Львові*).

Во істину требаб іще розглянути славне письмо перемиського »кружка«... Чому? Бо хоч які »красоти« пишуться в полемічнім творі п. проф. Гамчикевича, то всі вони такі малі в порівнанню з »красотами« згаданого письма перемиського »кружка«, як нпр. наші безперечно гарні Карпати в порівнанню з американськими Корділерами. Вони — як відомо — тягнуться страшенно довгим ланцюхом здовж західного побережжя всієї Америки й через Алеути лучаться попід воду з системами гір Азії. Точно так єсть і тут...**)

*) Годі не згадати ще одного характеристичного факту: В одній статті у »Ниві« о. Костельник (з повним підписом) заявив, що стаття »Рим і Византия«, яку »Нова Зоря« перепечатала з »Католицького Проводу«, єсть »кольо сальне богохульство«. Орган »Катол. Провід« фінансує гр.-катол. Єпископ у Филадельфії, Преосв. Константин, той сам, на котрого передтим так нападав о. Костельник в »Ниві« (гляди висше). Що Єпископ фінансує той орган, видно з оповісток його значних жертв на той орган. Виходить таке, що ні гр.-катол. Єпископ не розуміється на тім, що його орган ширить богохульство, ні редактор того органу, о. Єпіфаній Теодорович ЧСВВ. (котрий довгі літа редагував »Місіонаря« й релігійні календарі), але розуміється на »богохульстві« о. Костельник, ну й оповіщує про се »народови« та »всій Україні«. Коли таке дійсно безпримірне диво стверджено в »Новій Зорі«, о. Костельник обурювався, що — мовляв — »вирвано« речення з його писання. Але я гадаю, що супроти фактів, які свідчать, що о. Костельник систематично довгі літа »критикує« гієрархію своєї власної Церкви, ледви чи поза групою таких як він знайдеться хтось, що переглянувши ту справу, не сказавби: »Ну, сего чейже трохи забагато!«

**) Підчеркую, що я далекий від того, щоб кидати підозріння на людей, з котрими полемізую, що вони свідомо стоять у звязку з якимись чужими нам і ворожими силами. Але я певний того, бо є докази на те, що ті ворожі сили вже використовують розбивання нашої останньої кріпости — Церкви. Коли внутрішнє розбивання нашої гр.-кат. Церкви не устане, те використання його буде ставати що раз то більш очевидне і може довести до катастрофи. Мені тільки дивно, що того не бачать люди, котрі думають і пишуть, що »борються« проти гієрархії (»гієрарха«) »в ім'я добра« українського народу, нації, будучої української держави і т. п.

Але — якже розчовпати те все? І що відповісти пр. на таке питання:

»І чого ти хочеш від світських інтелігентів, котрі підривають повагу гр.-катол. гієрархії, коли на очах всіх священик, котрий літами видає орган для гр.-катол. духовенства, бере в оборону автора безпримірної протицерковної брошури«.

Признаюся щиро й отверто, що я на таке питання не знавби що відповісти ні п. проф. Гамчикевичови, ні «кружкови» перемиських інтелігентів, ні радикалам на вічах, ні православним, ні протестантам, ні автокефалам — словом: ніякому членови ніякої організації, бо в жадній організації нічого подібного нема. Сеж факт.

По однім питанню насувається друге, «ще твердше»: І якже може встояти Церква, котру підривають не тільки світські інтелігенти, але й деякі духовні, обороняючи тих, котрі підкопують повагу гієрархії? Сеж неможлива річ, щоб така Церква могла встояти.

Відповідаю: Се не тільки можлива річ, але се факт.

Якже пояснити таке диво? Хіба прикладом.

А ось він: В часах т. зв. «відродження» загальне зіпсуття дійшло так далеко, що захопило було навіть найвисші круги катол. Церкви. Отож єсть оповідання з тих часів, котре каже, що оден визначний Жид в Парижі хотів тоді перейти на християнську віру і звівся з тим перед своїм приятелем. А той зачав йому оповідати про страшне зіпсуття, яке захопило навіть катол. Церкву й так закінчив:

— «Не буду тебе відмовляти від твого заміру, але раджу тобі заки вихрестишся поїхати до Риму й придивитися, що там діється. А я певний, що в тебе щезне по тім охота переходити на християнство«.

Той так зробив. Поїхав до Риму, посидів там довший час, придивився всему докладно й вернув до дому, до Парижа, тай прийшов до свого приятеля. А той питає:

— «Ну? Що ти там бачив?»

— «Все те, що ти оповідав, то марниці в порівнянню з тим зіпсуттям, яке я там бачив«.

— «Но, отже певно відійшла тобі охота переходити на Христову віру!...«

— «Нічого подібного», каже той, «я вже прийняв Христову віру, таки в Римі!»

— «Якто?» питає здивований приятель. «Та чому?»

— «Я переконався наочно, що то дійсно Божа Церква, бо якби то була людська інституція, то вона очевидно не видержалаб того, що в ній робиться».

Отсим характеристичним оповіданням з давних часів історії Церкви кінчу свої вражіння, придивившись багатьом річам, які діються в нашій Церкві за морем, у Канаді та в Злучених Державах Північної Америки, як також тут у краю. І переходжу до короткої згадки про себе, а саме ізза того, чому я написав отсю працю.

XXX. Закінчення: Про те, чому я написав отсю працю.

»Was Euch das Innerste zerstört, dürft
Ihr nicht leiden«.
Goethe.

Товаришам моєї молодости, ліберальним інтелігентам в континентально-європейським розумінню того слова (бо пр. англо-саське розуміння «лібералізму» зовсім інакше), членам Української Радикальної Партії, з котрими разом я колись виступав проти віри і Церкви, — винен я бодай загальне пояснення, чому я її покинув і чому я написав отсю працю.

Я винен їм таке пояснення тим більше, що покоління, до котрого разом з ними належу, серіозно відносилося в практиці життя до того, що думало в теорії, то єсть до своїх поглядів і переконань, як зовсім слушно заявив оден з моїх учеників, тепер радикальний посол до сойму, котрий недавно справив мені приємність своїми відвіданами і при тій нагоді чесно бо отверто заповів мені боротьбу.

Так. Наше покоління дійсно серіозно трактувало в життю свої погляди, а доказує се між иньшим і та руїна нашої державности та землі, до якої наше покоління мусіло довести, бо руїну мало в душі.

Я відповів згаданому вище гостеві, що коли він і дальше не перестане серіозно відноситися до своїх обсервацій, переживань і думок, — то правдоподібно й він дійде колись до такої або подібної зміни поглядів, до якої дійшов я у зрірім віці своїм.

Гадаю, що не треба тратити багато слів на те, щоби звернути увагу думаючих людей на факт, що зміна поглядів, а в слід за тим і поступовання в життю, се річ дуже

тяжка. На зміні поглядів і пристосуванню їх у життю по-
 лягає ні менше ні більше тільки весь поступ одиниці, на-
 родів і всего людства — без виїмку.

Річ певна, що далеко лекше ніколи не змінити своїх
 поглядів. Коли хтось, маючи літ 16—18, перечитав пару
 недоварених брошурок, в котрих знайшов такі »гасла«, як:
 »Бога нема а чоловік від малпи походить« »Не треба нам
 ніякої влади«, »Ми гайдамаки, ми всі однакі«, »Всьому ви-
 нен Папа римський« і т. п. — тай повторяє ті »гасла« при-
 близно до 60 року свого життя, — то мусить у переваж-
 ної кількості людей викликати вражіння, що »має твердий
 характер«, »бо не змінився ні на волос«... І мусить діжда-
 тися порекла »патріярха революції« й т. п. почесних ти-
 тулів. А хто сумнів в існування Бога приложить і до
 твердження, що »Бога нема« тай запитає сам себе: Відки
 така певність у тих, що таке кричать і відки вони се зна-
 ють? — Хто зачне сумніватися в те, що »не треба нам«
 ладу і влади та в те, що »ми гайдамаки, ми всі однакі« і
 в те, що »всьому винен Папа римський« — і хто такі сум-
 ніви вискаже, або й прийде до позитивних висновків, — о,
 той очевидно не може сподіватися приязної opinii ні тих,
 котрі далі мають »твердий характер« (себто абсолютну
 заскоружливість), ні (часто і) в другім таборі.

Така вже людська вдача: людина любить крик про по-
 ступ, але в дійсности ніякого поступу не терпить. Дока-
 зує се факт, що багато працівників поступу як мораль-
 ного так матерьяльного побито або й убито з ненависти до
 них, якої жерело тільки в тім, що вони »заколотили спо-
 кій« у думках людей, котрі привикли до своїх думок, якіб
 ті думки не були. І тому люде не терплять усього, що їх
 приневолює до якого небудь зусилля в думках, до зміни їх.

Гадаю, що 90% нашої української інтелігенції основно
 привикло до погляду, що »Бога нема« і що всяка віра в
 Бога та пошана Церкви се прояви »темноти« т. зв. »чорної
 хмари« (як залюбки 40 літ писав »батько Трильовський«)
 або щонайменше »некритичности«, коли не »єхидного фа-
 рисейства«. Знаю се, бо й я мав такі погляди. А такі по-
 гляди дійсно вигідні, бо хто їх має, той згодом затрачує
 внутрішню контролю свого поведення: роби, що хочеш, все
 тобі вільно робити!

З тої самої причини дуже вигідний також »світогляд«,
 який все оправдує, що людина зробить. Той »світогляд«

опертий на запереченню науки Церкви про вольну волю людини. Тут на мою думку головна точка, тут починається розпуття, тут роздоріжжа, що доводить до зовсім різних висновків у життєвій практиці в залежності від того, чи прийняти, що людина має вольну волю, чи не має.

Коли має, то вона відповідальна за все, що робить. Коли не має, тоді очевидно невідповідальна і може все робити, що їй видається вигідним або єсть вигідним, без ніяких скрупулів...

Треба признати, що існують позірні аргументи за тим, що людина не має вольної волі. Таких аргументів багато. Згадаю дещо. І так:

Дідичність, спадковість, уроджені прикмети. Вже на зовнішнім світі бачимо важкий закон спадковости, який у своїй суті не дається змінити. Нпр. верба від «уродження» й до самої смерти буде вербою, дуб—дубом, явір—явором, кропива—кропивою і т. д.

Річ ясна, що досі нема такої сили, ні такої штуки, яка змінилаб вербу на дуба або навпаки. Се предистиновано, «призначено» — якимсь нам незрозумілим і невідомим законом, правилом. Зі щура не можна зробити льва, ні навпаки — ніяким способом.

Чи не подібно мається річ з людьми? Так, подібно, але не зовсім подібно.

Вже на прикладах дерев, квітів і звірят бачимо, що відповідним плеканням можна в їх породах викликати або властиво виплекати великі зміни. Ті зміни робляться тільки при помочи 1) зусиль, 2) значного часу, 3) витревалости, 4) болю (щіплення), згідно певного обмеження при доборі, отже певного зв'язання їх свободи і найважливіше 5) при помочи висшої сили.

Річ ясна, що пр. дика яблінка сама себе не годна націпити, щоб була благородніша, ні дикий кінь сам себе не годен «виховати» на арабського коня, доброго до перегонів, або меклембургського, котрий годен потягнути величезний тягар.

Для dokonання таких змін треба було праці людини — незмірно висшої від ростини і звірини своїм розумом. І то треба було праці не якої будь людини, тільки такої, котра вже здобула собі певними зусиллями ума і волі якусь практику й науку в тім напрямі.

Віки минали, заки незлічими покоління людського роду

дійшли до удосконалення способів підняття тих нисших від себе сотворінь на вищі (в своїм роді) ества. Се виматало великанських, дуже довгих і безнастанних жертв і праці.

Як тільки перериваються ті жертви і догляд людства над тими нисшими сотворіннями піднесеними до висшої і делікатнішої (своїм призначінням) степені, — скоро наступає їх упадок: вони знов дичіють. Але й при найвисших зусиллях на тій області люде не можуть збагнути таємниць того всего, що самі dokonують.

Славний німецький суспільний економіст Рошер, пишучи спомини зі свого довгого життя, каже, що прийшов до такого відчуття: Як корчик дикої рози ніколи сам не мігби себе нащипити й виплекати на благородну розу, якби не постійна праця над ним людини, таксамо й людський рід ніколи не вспівби сам з себе дійти до такого розвитку, якби не було над ним опіки незмірно вищої сили — Провидіння, котре постійно опікується тим людським родом.

А та постійна опіка настільки більше для нас зрозуміла, наскільки ми висші від плеканого звіряти під людською опікою (котре також відчуває опіку, від пташка почавши, на бику скінчивши) й оскільки ми маємо в собі та своїм зусиллям розвиваємо подібність до тої незмірно вищої сили, що над нами.

А те, що ми »не розуміємо« багато справ, звязаних з тою дивною справою, рішучо нічого не доказує. Бо що ми властиво »розуміємо«?... Буквально нема ніякої появи, яку люде розумілиб до самого ядра. Адже не розуміємо суті появи ні води, ні воздуха, ні землі, ні вогню, ні органічного життя. Словом — нічого основно не розуміємо.

І тут власне доходимо до того, що Гете називає »Das Innerste«, найбільш внутрішнє, суттєве.

Се найвище і найглибше в нас. А щож се? Се віра, без котрої очевидно мусить бути знищене все. Хто відкидає її, той мусить послідовно узнати глупими й »забобонними« найвищі уми людства, котрі вірили в Бога, хоч зовсім не належали до »чорної хмари«: від мислителів такої величини як Арістотель почавши, на винахідниках такої величини як Вольта скінчивши. А хтож становить противагу тим умам? Чи ті друго-і-третьорядні агітатори, котрі кажуть, що »напевно (!) знають«, що »Бога нема«?...

Як вони всі кінчать і до чого все доводять? Руїна і тіль-

ки руїна все була наслідком безвірства, а будова була, єсть і буде наслідком віри.

А чи в поганстві не було віри?

Була релігія, відповідна до тодішнього стану людей. І була лучша від безвірства, оскільки підносила людей до Вищої Сили Провидіння. І жертва в тій релігії була. А що та жертва нераз вироджувалася, сего ніхто не перечить. Але чи ізза виродження пшениці треба перестати зовсім їсти хліб, котрий нас кормить?

Без віри в Бога нема ніякої відповідальності. Бо перед ким? Відповідальність «перед собою» можлива тільки тоді, коли наше «я» має в собі якийсь завязок висшого рода, якийсь ідеал досконалости, яким прецінь не може бути ніщо иньше, тільки те, що проповідує релігія: — Бог. Без того наше «я» мусить бути розбите й нема перед ким і перед чим «відповідати». Бо перед чим тоді властиво «відповідати» і — чому? Таж тоді кожда одиниця мусить дійти до тої мнимої «чесности з собою», яку проповідують герої романів Саніна і його наслідувачів. Роблять все, що їм хвилює приємне, заспокоюють кожде своє бажання без виїмку і всякими способами. І перед ким та перед чим тут «відповідати»? Перед своїми власними пожаданнями? І щож мене тоді обходить якась «суспільність»? І чому я їй маю тоді «служити», коли не узнаю ніякого внутрішнього стриму й ніякого наказу, бо я «вповні свободний»... І що мене тоді взагалі обходить доля других, коли я або сильніший або спритніший від них? Тоді вони не рівня мені і — начхати на них!

Тоді я трус, коли не використаю всего, що проти других і проти всієї суспільности можу використати. Се хіба ясне, що коли нема внутрішнього стриму, тоді «чесність з собою» се пусті слова, хіба що зміст їх полягає на абсолютній «безшабашности» супроти всіх і всего. На основі такої «ідеології» мусить повстати тільки тип повного розбишаки, якого лиш одна поліція може держати в руках. Але коли той тип увійде і в поліцію (а він мусить увійти, коли стане загальним), тоді очевидно кінчиться всяка суспільність і наступає конечний поворот до здичіння — т. є. стану гіршого ніж дикість, стану упадку, потовчення й розтовчення та занархізованого розпорошення під оглядом наперед моральним, опісля інтелектуальним і вкінці матеріальним.

До того мусить довести й доводить покинення релігійної віри в вільну волю людини і прийняття ще менше доказаної віри, пропагованої різними пів-і-чвертьученими про те, що людина не має вільної волі в огорожі Божих заповідей.

Не підлягає мабуть ніякому сумніву, що наш дух («інтелект») подібно як наше тіло се в першій мірі матеріал, який виробили попередні покоління, котрі чим ближчі до нас, тим сильніше на нас впливали й¹ оставляли нам, як одиницям, більший спадок як добрий так недобрий, — хоч лучаються проломи, атакізми в тім правилі, котрих причина невідома нікій науці: лучається чесна і здорова дитина в нечесних і хорих родичів тай навпаки. Одначе на загал такі випадки не змінюють правила дідичности, сили і впливу його.

Але й найкращі чи найпоганіші попередники, предки людини, оставляють тій одиниці, котра від них походить, якийсь «круг свободи», в котрім може рішати власне та одиниця.

Той «круг свободи» її ділання також підлягає впливам оточення, т. зв. вихованню родичів, учителів, суспільности, менше або більше добрим чи недобрим. Одначе сей вплив уже не такий сильний, як міць дідичности: в крузі сего впливу воля одиниці пробивається дуже скоро, далеко скорше ніж думала стара педагогія. І зачинає сама себе формувати з того матерялу, який їй дала дідичність, відкидаючи або приймаючи ті форми й напрями думання та поступовання, які їй дає виховання другими людьми. Зачинає впливати власний досвід і дальше оточення, т. зв. дух суспільности, в котрій живеться.

Всі ті дуже різні складники впливу на одиницю і ті, що були перед нами і ті, що існують разом з нами — можуть всіяко відбитися на одиниці, так несвідомо, як і свідомо. Всі вони становлять ґрунт і підбудову, на котрій твориться воля одиниці. Дальше впливають на неї мотиви її поступовання, між котрими одначе наше «я» може очевидно вибирати, хоч одного рода мотиви натискають сильніше, щоб їх вибрати, другі слабше, залежно від сили попередно згаданих чинників і від невідомих нам сил.

Д-р І. Кюг в однім зі своїх знаменитих творів («Lebensbeherrschung und Lebensdienst, Ein Buch von der sittlichen Reife der Einzelpersönlichkeit und des Volkes», Padeborn, 1922.

І. 250—253) так представляє ділання людської волі в конкретнім випадку:

»Він« (все одно, хто той »він«) одної шаленої ночі попав у картяні довги. Такі довги уважається »гоноровими«. А що він не міг їх вирівнати, отже не бачив иньшого виходу як револьвер. Але хто молодий і здоров та до кого усміхається життя, тому не легко умирати. Всю ніч писав він листи і притім пив алкоголь. Склянку по склянці, бо може тоді легше вмирати, коли між ним і світом буде заслона півсвідомости. А як засвітав ранок, той молодий чоловік підняв останню склянку алькоголю до вікна, в котрім світила червень сходячого сонця. Він бачив, як із глибини його склянки піднимались піністі перли і зникали на поверхні. І на своє власне життя, котре постановив кинути, дивився як на чашу вина, котру держав у руці. І спомини за споминами зачали вставати немов з дна тої склянки та підходити до нього різні постаті і сили. Якась темна і тяжка грижа підступила до нього, така сама, яку бачив у своєї матери, коли вона, як він ще був дитиною, подібно йшла на смерть (перший складник: одідичений нахил). А зараз потім став перед ним його батько, таксамо як тоді, коли він мусів перед ним признатися до якогось »маленого вчинку«. І пригадалися йому слова, які батько сказав тоді до нього: »Тільки трус стріляє себе!« (Другий складник: Вплив виховання)... А потому иньші постаті зачали тиснутися до нього. Товариші, котрі були багаті й веселі як блиски маєвого сонця... Молода дівчина, котра сказала йому, що не опустить його ніколи й піде з ним навіть на край світа... І стала перед ним фарма на далекій прерії Канади, потому плянтація в горячій країні... І здавалося йому, що на тих картинах лежить світло і щастя тай вяжуть його сотками ниток з життям. (Третій складник: Життєвий досвід). А потому погляд його задержався на родиннім знаку (гербі), що висів над його бюрком. І пригадав собі, що всі члени його старого роду вмирали або чесною християнською смертю, або доброю смертю воїнів на полях бою за Рідний Край... Тільки самоубийство його матери було наслідком тяжкої хвороби й викликаного нею духового помішання... Значить, тільки він, він оден зі свого чесного роду мавби скінчити як свідомий самоубийник! І тільки про нього в його родинній хроніці булоб написано: »Застрілився ізза картяних довгів!« І щось противилося в нім

проти того темного приви́ду (четвертий складник: Впливи оточення). Щож він зробив? Не знаю. Якби се можна знати наперед, тоді можнаб обчислювати заздалегідь усякі рішення подібно як удар вистрілу при помочи рівняння: «Рішення = коріневи зі складника X, поборюваному складником Y». Річ ясна, що складники грають велику роль в рішеннях люської волі. Вони се те коріння, з котрого виростають мотиви. Але в своїй свідомості стоїть цариця воля, що подружиться з тим мотивом, котрого вона власне «хоче». І в тім якраз її суверенність, що вона віддається тому мотивови, котрого хоче.

Коли я перебувши велику війну й революцію на Україні, опинився в Канаді, де міг спокійно застановитись над усім, що я досі пережив і робив, — знайшовся я в положенню представленого тут чоловіка.

Довгий побут серед зовсім інакших обставин і людей, у великих, життям кипучих містах і віддих на спокійних фармах, на преріях Нового Світа, дав мені змогу стравити все пережите й застановитися над тим і над собою самим. Чотирма етапами дійшов я знов до віри і Церкви, в котрій уродився:

I. Зовнішними обсерваціями життєвих подій і проявів.

II. Внутрішними, надзвичайно важкими переживаннями.

III. Студіями.

IV. Тим, що раціоналісти називають «ірраціональним чинником», а що віруюча людина називає інакше.

Річ ясна, що в однім уступі сеї брошури неможливо дати докладніший опис внутрішньої болючої товквітні духа по тих чотирох великих областях, з тої простої причини, що той уступ мусівби кілька разів перерости цілу брошуру. Сподіваюся зробити се колись окремо.

Тут зазначу тільки деякі моменти, що були для мене зразу дуже дивними «полумінними стовпами» серед туманів мряки, у якій я бродив.

І так передовсім релігійна атмосфера наймогутніщої, державно-творчої, англо-саської раси, серед якої я опинився в Новім Світі. З початку разило мене, мов дотик горячого приску, св Письмо, яке я зустрічав у кожній кімнаті кожного готелю в Новім Світі. «Що за гіпокрити!» думав я, оглядаючи ті книги, нераз ланцюшками приковані до нічних столиків у готелях. «І на що вони се роблять?»

Але помалу, під впливом обсервації тих скрізь присутних

книг, звернув я увагу й на другу дивну для мене появу, а саме на те, що церкви в Новім Світі стоять виключно на своїх власних силах, без найменшої допомоги держави. І то стоять не »буржуазією«, як про се клепчуть без уговку раціоналісти, тільки якраз народом! Стоять і в таких околицях, де нарід ніякої »буржуазії« не бачив. Стоять як одинока підвалина людського духа й культури. Там є ще околиці, в котрих так і видно, що не будь церкви, то повне здичіння скоро обхопилоб людей. Воно й обхоплює їх дійсно скрізь там, де вони відчахнуться від церкви, — особливо скоро власне в великих містах, де й родиться найчорніший підклад злочину в найяскравішій світлі електрики.

І так є в усім, що відчахнеться від релігії, церкви і Бога, як їх підмету. Воно стає відразу мертве мимо позірного вигляду життя, а потім розкладається. Нпр. найгладше виполіровані твори штуки, творені безбожним поколінням мнимо культурних артистів, се річи, від яких аж бе їх пуста і безцільність, навіть коли їх порівняти зі страшенно дикими подобами індіанських божищ у Скалистих Горах, бо ті божища й ідоли все таки мають у собі якусь ідею.

Там, у Новім Світі, мав я також нагоду побачити висість католицької церкви над усіми иньшими релігійними товариствами людськими, тої Церкви, котра в кождім своїм слові має зміст, почавши від слів: »любов Бога«, в котрі вкладає зміст: послух заповідям Його:

Так помалу і з опором доходив я до зрозуміння ваги релігії й Церкви. А тоді зрозумів я і всю безодню шкоди, яка повстає з поборювання тих дійсно найвисших дібр одиниці й людства.

Я зовсім не хочу »ратувати« Церкву, бо її вже »ратують« буквально всі її вороги та всякі, ще гірші від язних ворогів, непокликані рефрматори. Я тільки висказую свої помічення, як світський чоловік, готов кожної хвилі відкликати те, що правна церковна Влада уважалаб недобрим у церковних справах. І не на своє бажання взявся я писати сю працю. Мене попросили написати лиш рецензію на брошуру п. проф. Гамчикевича, а що та рецензія розрослася, в тім очевидно вина моя і моїх професорів (що не навчили мене коротше писати).

Замикаючи отсю свою працю, котра мала бути газетною рецензією, а стала полемічною брошурою, дозволю собі в

сих часах патетичних деклямацій про націоналізм, який, вироджуючись у поганство, стає одним з головних ворогів християнської Церкви, — оповісти на закінчення оден короткий народний анекдот:

Молодий Гуцул з околиць Косова, що служив як жовнір у Коломиї, вертаючи з короткого урльопу назад до Коломиї, так прашався на виїзді:

— »Пращайте родичі, прашайте знакомі, прашай Рідна Земле!«...

Той молодий легінь все мені нагадується, коли читаю патетичні оклики наших націялістів, котрі думають, що їх Батьківщина виключно — коло їх Косова.

*Скінчено писати в Карлових Варах,
в літі, 1928 р.*

ДОДАТОК.

Для закруглення образу нападів на гр.-катол. Єпископа Преосвященного Йосафата і того хаосу, який в наших часах захопив усю територію України, подаю тут ще дві статті, які принесла «Нова Зоря» з 16. вересня 1928. ч. 71 (173) і з 27. вересня 1928. ч. 74 (176).

I.

Самбірська справа

її фактичний стан і засаднича оцінка.

I.

В Самборі, в одній з головних церков перемиської дієцезії, в часі великого торжества коронації чудотворної ікони Матері Божої, зайшла подія не тільки дуже інтересна, але й не менше поучаюча.

Наочні свідки представляють ту подію як слідує:

На згадане торжество прибув між иньшими священиками також о. С. Кульчицький з Воцанець, знаний від літ промовець на вічах і народний діяч з написаною проповідю і предложив свої услуги місцевому парохови, о. Рабієви, котрий прийняв пропозицію у справі проповіді. Зміст тої проповіді, густо перетиканої віршовими цитатами, був далеко більше агітаційно-вічевий, ніж релігійно-церковний. Суть того змісту полягала на вихвалюванню народа а потому й інтелігенції в спосіб, який з релігійною проповідю мало мав спільного або й нічого. Проповідник говорив пр. так: Є такі, які говорять, що наш нарід лінивий. Але такому дав би я 1½ морга поля і семеро дітей — чи дав би він собі раду! Подібна й наша інтелігенція, робуча, релігійна, побожна, дбає за Церкву. От на примір такий визначний діяч і письменник д-р Андрій Чайковський...

Тут присутний на проповіді перемиський Владика, Пре-

освящений Йосафат, котрий уже передтим непокоївся змістом проповіді, знаючи докладно найостріші виступи п. А. Чайковського проти Церкви, сказав отсі слова:

— «Отче, згляньтеся на нарід в таким числі. Він прийшов почути Слово Боже. А ви о чім говорите?»

На те о. Кульчицький відповів Владиці, що незабаром скінчить і говорив далше. Тоді Владика Йосафат сказав до нього:

— «Прошу зійти!» (Наочні свідки рішучо заперечують, немов би Владика ужив слова »злізайте«, чи »злізьте«, як подала польська а за нею й наша ліберальна преса). А до пароха церкви о. Рабія звернувся Владика зі словами: »Прошу виголосити проповідь про Матір Божу«. що й сталося. В церкві весь час і потому до кінця панував абсолютний спокій. Ніякого »тумульту«, як се пробували розголошувати деякі люде, не було рішуче. Між народом, як оповідають віродостойні люде, викликав той інцидент таку легенду, що на проповідницю дістався якийсь чоловік, перебраний за священника, і ніхто його не пізнав, що він не священник, тільки пізнав наш Епископ тай казав йому зійти з проповідниці, а той зійшов.

Так представляється стан фактичний тої справи.

II.

А тепер оцінка фактичного стану справи і поведення її дієвих осіб. Згори зазначаємо, що не думаємо осуджувати о. О. Кульчицького, але навпаки, бачимо дані, котрі дають можливість зрозуміти його. Хоч загальшого духовенства безперечно сповняє як слід своє учительське завдання проповідування слова Божого, то лучаються у нас, як в духовенстві кожного иньшого народу, й такі люде, зрештою особисто бездоганні, котрі через довголітну політично-агітаційну працю так привикли до неї, що на вид кожної більшої маси виголосують при всякій нагоді менше або більше агітаційну промову, оперту на похвалах для тих, до котрих говорять, щоб позискати їх. Се річ людська і часто стає другою натурою, хоч засадничо в ніякій церкві недопустима, а вже при великих, спеціальних релігійних торжествах просто немислима.

Що до оцінки поведення Владики на місци, то вона може бути всяка — залежно від того, на яким хто становищи стане. Коли стати на становищи »правдиво« опозиційним,

а у нас традиційнім, то владика не тільки поступив зле, але як не зробив би, то все булоб зле.

Чому? Оден з наших органів помістив статтю, в котрій доводить, що «меньшу» річ у церкві узнали за старої Австрії як *»Religionsstörung«* і засудили виновника на 7 діб арешту так міцно, що навіть старий цісар не дав амністії за те, хоч просили.

Але сей осуд у статті, хоч не можна йому відмовити ефектовности, був би нічим в порівнанню зі статтею, яку иньший автор міг би написати, колиб Єпископ сидів спокійно до кінця й зовсім не реагував. В тім випадку закиди й осуди моглиб бути напр. такі (як не гірші):

Заголовок: *»Підозріла справа«*. Зміст: Хоч ми до справ релігійно-церковних ставимося ліберально, але не можемо не підчеркнути, що поведення перемиського владика в часі торжества було дуже підозріле. Бо тільки уявіть собі таку картину: На великім торжестві, на яке зголосили своє прибуття також чужі достойники і на яке прибули непереглядні товпи нашого народа й різні чужинці, оден з проповідників якби нарочно виголошує — не релігійну проповідь, тільки щось в роді кандидатської бесіди перед виборами на вічу про малоземельних селян, котрі мають лише по 1½ морга поля й по семеро дітей, — а єпископ слухає й мовчить!... І щож могли й мусіли подумати собі присутні чужі люде, котрі й без того читають раз-у-раз у ворожій нам пресі, що наша церква виконує завдання агітаційної трибуни! І що спільного мають 1½ моргові господарства з релігійним торжеством коронації Матери Божої? І що се за владика, котрий своєю мовчливою згодою просто санкціонує й на шкоду власної церкви до значіння доказаної правди підносить закиди наших відвічних ворогів! А що ще важніше: як може владика допускати до того, щоб нашому зібраному духовенству й народови показувати з церковної проповідниці, як взір гідний наслідування, чоловіка, котрий від літ отверто воює проти церкви, в якій уродився! Ми самі цінімо п. А. Чайківського як автора *»Олюньки«* й иньших повістей. Але повість одна річ, а церква друга річ. Се хіба ясне. А третя, всім ясна річ, се те, що писання п. А. Чайковського оставляють таке вражіння, немов би лучша була всяка секта (від автокефальної почавши, на протестантизмі скінчивши!), ніж *»римське ярмо«*, до якого наш нарід іде *»зогнилою кладкою«*, як п. Чайківський на-

живає унію (чомусь з неї не виступаючи, хоч так її «цінить»). І деж тут консеквенція? Але як можна вимагати консеквенції від старого, віком і довгою працею вже зломаного чоловіка, котрому треба багато простити, коли ніякої консеквенції не проявляє Владика Церкви, хоч він в силі віку і хоч він чейже покликаний до консеквентної оборони душ своєї пастви! Таке поведення владики мабуть кожда людина назве підозрілим».

На тих двох евентуальностях ще не кінець, бо є їх очевидно більше. І так Владика Йосафат міг ще спокійно вислухати навіть найдалше ідучого «коронування» п. д-ра А. Чайковського в церкві й потягнути проповідника до відповідальности та суспендувати. В тім випадку «правдиво» опозиційна преса також не знайшлася б у клопоті. Статті посипалися б як з рога обильности, причім ролі можна чудово поділити. Один орган написав би статтю п. з. «Крук крукови ока не видзюбає». Зміст «опозиційної» статті міг би бути дуже переконуючий, бо прецінь духовна влада кінець кінців мусіла б зняти суспензію зі священника, котрий має кількадесять літ праці за собою. Знаючи се, наперед міг би иньший «опозиційний» орган написати статтю п. з. «Комедія для замилення очей» і т. п. Третій опозиційний орган міг би написати статтю п. з. «Жорстокість» і т. д. Словом — невичерпаний ряд тём щойно тоді отворився б перед «вічними революціонерами».

Але є ще одна евентуальність, яка на перший погляд виглядає найбільш приманчивою навіть для владики, котрий знаходиться в огні української ліберальної преси: Владика міг покликати до себе тихо першого лучшего священника й сказати йому, щоби пішов до проповідника з наказом зараз скінчити, а иньшому священникови поручити сказати вже коротку проповідь на тему більше релігійну. І ніхто був би нічого не запримітив, а всі були би переконані, що дві проповіді були власне в програмі торжества.

Та ся евентуальність, хоч гарна, але має одну малу хибу: вона просто не до виконання в такім стиску і натовпі, який там мусів бути і був. І скорше проповідник, якби йому на тім залежало, міг переповісти всі ніби «патріотичні» протицерковні статті й замітки п. д-ра А. Чайковського аж до його аргументу, що давні патріярхи мали прецінь рівночасно по кілька жінок (а патріярхами були і жертву Богу приносили!), — ніж єпископський післанець міг би проти-

снутися на п'ять кроків у битком набитій церкві, де кожний рух викликає і мусить викликати безцільну суматоху й слушне обурення здушеного народу. І колиб опісля Владика хотів оправдуватись перед кимсь що він «посилав післанця», то опріч іронічних менше й більше делікатних уваг не зустрів би хіба нічого й від нікого.

Ба, є ще одна евентуальність: Владика міг дати знак діяконам, щоб не уважаючи на дальшу проповідь про д-ра Чайковського як взірець католика, зачали правити й тим перервали проповідь. Але заходить питання, чи хор був би зорієнтувався й відповів. А коли ні, — дивовижа булаб іще більша.

І ще міг Владика замість по українськи сказати свою думку о. Кульчицькому по латинськи, як підчосить дехто в формі закиду. Та се доперва далоб «підставу» до тровлі всяким опозиціонерам! Мовляв — «мови рідного народу стидаєтсья»...

III.

Та годі Епископа таки зовсім уневиннити в наших обставинах, бо се — просто не годиться. Отже признаємо, що вина Владики є, а полягає вона на тім, що Владика Йосафат перед тим торжеством не оповістив в перемиськім єпархіяльнім органі, що зносить видану попередно заборону читати «Український Голос», в котрім п. д-р А. Чайковський описує всі «кривди», які нам Рим робить з витревалістю гідною ліпшої справи. Тоді проповідника можнаб потягнути до відповідальности. А без того годі, бо міг би відповісти: «Я послухав заборони Преосвященного й не читаю «Українського Голосу» тай не знаю, що там п. Чайковський виписує».

Поза тим доволі трудно доглянути «згіршення» в тім, що Владика сповнив свій обовязок, обороняючи засаду Церкви, що церковна проповідниця має служити до релігійних проповідей.

І в давній і в новій історії поведення християнських Владик відомі виступи далеко більше енергічні, котрі доходили аж до фізичних сцисій. І ніхто тим не гіршиться, бо люде не ляльки і тому всі не можуть мати однакового темпераменту. А люде з темпераментом певно до найгірших не належать.

Справедлива критика кожного виступу є тільки тоді, ко-

ли замість критикованого способу виступу покажеться иньший, який може устоятись перед критикою.

На кінці ще одно: Мине трохи часу й вічні опозиціонери знайдуть собі иньші причини до опозиції. А описана тут самбірська справа, звязана з історією чудотворної ікони може причинитися до того, що наш загаль пам'ятатиме, що є якась Влада і в нашій св. Церкві, котра має отворені очі й уши тай уважає на все. Коли се взяти під увагу, то й поступок ініціатора тої історії о. С. Кульчицького, хоч сам по собі слушно підпавший осудови Владики, може мати й добрі наслідки на будуче.

II.

Церковна справа на Великій Україні.

ЗМІСТ: Поворот владики Михаїла і його наслідки. — Причина розколу в патріяршій церкві. — Коротка характеристика шістьох більших церков православія. — В одній з них проявляються впливи католицької філософії. — Одна з них перехідна до раціоналістичного протестантизму. — Сема група, котра може стати найбільша. — Правдоподібні перспективи.

Остання визначна подія в церковнім життї на Вел. Україні се недавний позорог із заслання до Києва «тихонівського» православного митрополита, «екзарха України», Михаїла. Сей поворот наступив у наслідок порозуміння з радянською владою російського «заступника містоблюстителя патріяршого престолу», Сергія, під зверхністю котрого знаходиться Михаїл. Поворот Михаїла викликав страшенне замішання серед сторонників инших відламів православія на Україні: «обновленців»-«піменівців», «обновленців»-«погорілковців», «самосвятів»-«липківців», «самосвятів»-«діяльників» та инших. Що се за групи, пишемо даліше.

Величезна більшість православного населення на Україні належала до т. зв. «патріяршої» або «тихонівської» церкви, на чолі котрої стояв на Україні Михаїл. Але сю церкву найбільше переслідували большевики, а самого Михаїла заслали в Сибір. Користаючи з тих переслідувань, особливо «обновленці»-«піменовці» й почасти «самосвяти»-«липківці», досягли деякого, хоч і не дуже великого, успіху. І тому по-

ворот митр. Михаїла дуже їх занепокоїв. Як доносить харківський «Укр. Правосл. Благовісник», орган «піменівців», ті останні вжили всіх заходів, аби досягнути порозуміння з митр. Михаїлом, але Михаїл рішуче відмовився навіть від переговорів з ними, вважаючи «піменівців» сектантами й бунтівниками. А проте ще невідомо, чи вдасться Михаїлові зібрати коло себе більшу частину своєї давнішої пастви. Бо в самій «тихонівській» церкві наступив глибокий роздор, небезпечніший для православ'я від усіх попередніх. «Тихонівська» церква в Росії й на Україні розкололася на два відлами: один з них признає угоду російського Сергія, «містоблюстителя патріяршого престолу», з радянським урядом; другий відлам відкидає сю угоду й не признає більше Сергія своїм головою. Таким чином «тихонівці» розділилися на «сергіївців» і «непримиримих». Михаїл належить до «сергіївців» і є тепер найближчим співробітником Сергія. Яке чисельне відношення між «сергіївцями» та «непримиримими» на Україні й як поставляться широкі круги православного населення до нової церковної політики Михаїла, льояльної супроти радянського уряду, ще невідомо. Але натомісць не улягає ніяким сумнівам, що поворот Михаїла з заслання внесе ще більшу внутрішню боротьбу в церковне життя православних на Вел. Україні, а з тим зміцнить російський чи русофільський напрям серед православних на Україні, бо Михаїл є прихильником заховання церковної єдності України з Росією й признає над собою зверхність московського патріярха, а тепер його «містоблюстителя».

На Вел. Україні існує тепер шість більших відламів православ'я:

1) «Тихонівці», що признали угоду з більшевиками, на чолі котрих станув тепер Михаїл. Се напрям виразно русофільський. Вони стоять за вдержанням церковного звязку з Москвою й задовольняються обмеженою автокефалією, або як часом невірно кажуть, «автономією» українського екзархату в складі російської церкви.

2) «Тихонівці», що не признають угоди з більшевиками. Напрямок ще більше русофільський. Вони тепер орієнтуються на петербурзьких «тихонівських» єпископів — «непримиримих».

3) «Обновленці»-«піменівці». Самі вони іменують себе «Українською Автокефальною Церквою» а їх противники звать їх не зовсім точно «живоцерковниками». На чолі їх

стоїть синод у Харкові. Постійний голова Синоду — митр. Пімен, від котрого й має назву весь той відлом православ'я. Таксамо, як і «тихонівці», вони зберігли преемство єпископату від старого православного єпископату Росії. Сам Пімен був єпископом ще за царських часів. У своїй науці вони не відхилилися від давнішого православ'я. Подекуди серед них можна зауважити навіть нахил у бік католицизму. Вони мають своє видавництво, мають Богословський Інститут у Києві і деяких визначних богословів. Найвизначніший з них проф. Фетісов. Його новіші писання виказують виразний вплив богослов'я св. Томи з Аквіну. Єпископ д'Ербіні, знавець церковних справ у Радянщині, вважає «обновленців», російських і українських, за найбільше життєвий з відламів православ'я в Радянщині. Але «піменівцям», як і російським «обновленцям», закидують зв'язок з загинувшою авантюричною «живою церквою», близькість і співробітництво з радянським урядом і навіть з органами ГПУ. та доноси до ГПУ. на «тихонівців», «липківців» і ин. Оскільки се вірно, важко ствердити. Але серед видатних діячів піменівського відламу є також відомі духовні бездоганної репутації, напр. члени Синоду, протоєреї Фомін, Попов та ин. Для того закиди, роблені тій групі треба брати дуже обережно. Відношення «піменівців» до національної справи дуже неясне. Українські націоналісти, «липківці» й «погорілковці» закидують їм русофільство. Безперечно, серед «піменівців» є немало отвертих і ще більше скритих русофілів. Сам Пімен з походження росіянин. Він був давніш єпископом на Поділлі й дуже противився примусовій «автокефалізації» та «українізації» православної церкви, переводжуваній там у 1919 р. тодішнім петлюрівським міністром ісповідань Огієнком. Але з того ще не можна робити висновку про «анти-український дух» самого Пімена та всього його відламу. Найправдоподібніше сей відлам не має певної, виробленої лінії в національній справі. Мимо того, що «піменівці» звать себе «Українською Автокеф. Правосл. Церквою», правдиво-українською їх церковну організацію ледви чи можна назвати. Але мабуть не є вона й анти-українська або засадничо-русофільська. Великого впливу серед українського населення «піменівці» не мають, хоч після «тихонівців» по чисельности й значінню маймають найзначніше місце: «піменівців» приблизно 2 рази більше, як «липківців» та «діяльників», узятих разом.

4) »Погорілковці« се галузь »обновленців«, таксамо як і »піменівці«, але просякнуті крайнім українським націоналізмом. На чолі їх стоїть єпископ Погорілко, висвячений »живоцерковними« єпископами. Вони мають вплив лише в деяких місцях, головню на Поділля. Число й значіння »погорілковців« дуже невеликі. Від »піменівців« вони відрізняються лише тим, що мають яскраво націоналістичну й навіть »месіянську« ідеологію. З »піменною церквою« не хочуть лучитися, бо вважають її за »московську«.

5) »Липківці« або »самосвяти« се вже властиво не православний відлам, хоч вони називають себе, як і »піменівці« та »погорілковці«, »Українською Автокеф. Правосл. Церквою«. Вони не мають законно висвячених єпископів. »Єпископи« їх самозванно поставлені й »висвячені« припадковим збором священників і мирян, або як вони кажуть, »народом«. Вони не признають засадничої різниці між єпископами та священниками. Взагалі, серед них сильні ліберально-протестантські та всякі модерністичні течії. Навіть деякі з їх єпископів тримаються пантеїстичного світогляду, напр. еп. Ярошенко. Церкву вони розглядають головню як знаряддя до досягнення національних цілей. Великого поширення »липківці« не мають; вони значно слабші від »тихонівців« і навіть від »піменівців«. Але в їх рядах багато рухливих діячів українського національного відродження, як напр. б. голова тої групи »митрополит« Липківський, б. міністер Директорії Чеховський та ин. І се надає їх організації певне значіння на Вел. Україні, а почасти й за її межами*).

6) »Діяльники«-»самосвяти« се малочисельна група, що відкололася від »липківців«, таксамо пресвітеріянська, модерністична й націоналістична. Модерністичні течії в ній навіть ще сильніші. »Липківці« й »тихонівці« закидають »діяльникам«, як і »обновленцям«, блискість до ГПУ й т. ин. А проте після відокремлення »діяльників« між ними й »лип-

*) В Канаді стоять з ними у звязку галицькі автокефали під проводом трьох братів Стечишиних і Василя Свистуна. До сеї групи, званої »свистунівцями«, крайно ворожої для нашої гр.-кат. Церкви, причалює в Злучених Державах Півн. Америки маленька числом, але дуже криклива секта »мишугістів«, а в Бразилії пробував насадити таку »автокефалію« відомий поет Карманський, та безуспішно. Згадані тут американські групки сектантів основані переважно світськими раціоналістами.

ківцями» доходило до порозуміння: вони кілька разів об'єднувалися й потім знову сварилися й розходилися.

Появлялися протягом останнього десятиліття ще й інші »православні церкви« на Вел. Україні, але не довго існували.

7) По деяких місцях існують і такі парохії, які не признають ніякої єпископської влади, »самостійні«. Роздори, боротьба, інтриги між єпископами та ин. провідниками різних »церков« привели до того, що деякі священники зі своїми парафіянами, знеохочені всім, що бачать »у горі«, не мають зносин з жадними »єпископами«. Та це вже крайня форма розкладу й упадку всякого церковного життя, до якої послідовно веде той хаос.

Отся сема група, котра має тенденцію до росту, складається з безлічи сектарських груп, серед котрих мусять витворюватися ніким неконтрольовані найбільш дивоглядні вірування, вплив яких просто годі предвидіти.

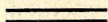
На всякий випадок се в духовнім розумінню молі, котрих досить, щоб розточити силу навіть такої нації як англійська, не то українська.

Загалом церковне життя православних на Вел. Україні і в Росії представляє сумну картину. З українського погляду вона ще тим сумніша, що найвпливовіші й найчисельніші церковні відлами, котрі зберігли в тій чи иншій мірі »канонічний« характер й переємство єпископату, або виразно русофільські, як обидва »тихонівські« відлами, або в кожному разі непевні, не зовсім українські, як »піменівці«. А єдиний значний, хоч і не дуже чисельний чисто-український відлам, »липківці«, зійшов зовсім на манівці пресвітеріянства й модернізму.

І тому, коли навіть »екзарх України« Михаїл повернувши до Київа над сподівання зуміє оздоровити православне церковне життя в якійсь мірі, то се тільки скріпить русофільський церковний напрям, і з українського національного погляду буде явищем шкідливим. Але певніша річ, що діяльність Михаїла внесе лише нову боротьбу в життя православних на Україні, заострить розлам між двома »тихонівськими« напрямками і правдоподібно викличе новий роздор серед »піменівців«, а може й серед інших »церковних« груп.

Річ ясна, що весь той страшний православний хаос кинеється згодом і на ті галицькі громади, котрі підпадуть

під вплив варшавського православ'я. Бо простий народ, відірваний від своєї гр.-катол. Церкви, не буде потому розбиратися в тім, яка православна група підходить до нього зі своєю пропагандою і прийматиме найрізніші так, як приймає їх і на Вел. Україні і в иньших краях, де тільки наступило відорвання від Апостольської Столиці. Але що видержують — і то до якогось часу — старі, сильні держави і народи з державною традицією, сего очевидно не видержать свіжі державно-національні творива: бо за хаосом релігійним і церковним неминуcho прийде хаос політичний і соціальний разом з усякими чужими впливами. А тоді зберуть свою страшну «нагороду» всі, що тепер у своїм засліпленню підпирають тут православ'я й автокефальні рухи в надії, що тим способом скріплять свою владу або своє значіння.

27 4, 44 (1986) РЛ 4070

Тогож автора вийшли окремими книжками і брошурами в українській мові:

I. Оригінальні праці.

а) Повісти й оповідання.

1) Князь Ярослав Осмомисл. Укр. істор. повість з XII ст. В 2 частинах.	релігійної боротьби в Карпатській Україні, на Спішу.
2) Огні срібної землі. Історичне оповідання з часів національно-	3) Суд Олексі Довбуша й інші оповідання.

б) Спомини й описи подорожей.

4) Рік на Великій Україні. Спомини з української революції.	8) До Бакоти. Вразіння з подорожи до українських Помпеїв.
5) З кривавого шляху У. С. С.	9) Про українські повстання. Соколовський і сусіди групи.
6) Слідами Укр. Січових Стрільців.	
7) Над Золотою Липою (В таборах У. С. С.).	

в) Науково-популярні й публіцистичні праці.

10) Що то є суспільні класи? Боротьба клас, пролетаріят, буржуазія, капіталізм і організація (4 видання, 1-вид. 1906).	18) Корупція в державнім життю.
11) Про Івана Франка.	19) По перших виборах на підставі загального виборчого права (огляд сил галицьких партій).
12) Про карпатських опришків.	20) Про політичні партії.
13) Про вшехполяків, їх історію, теорію й таємну організацію.	21) Військо й політика.
14) Що то є нарід або нація.	22) Студентство й політика.
15) Як називається наш Рідний Край і нарід.	23) Українська Салтанка Роксоляна (Інформаційна розвідка).
16) Формальні проблеми української державности (герб, монетна одиниця, військовий однострій і стяги).	24) Ескізи зі школи життя. Раб, хам, дурень (Сатири).
17) За що ми беремося (Популярний нарис устрою Уквуїни).	25) Розмови в Ільдіз-Кіоску про державні справи. З Великої Легенди Сходу (політична Сатира).
	26) Про новий тип кирилі. Причинок до історії еміграції.

II. Перерібки й переклади.

27) Революційний катехізм (Бакуніна).	30) Іван Жижка. Образки з гуситських воєн Ленава з розвідкою.
28) Новомальтузіянська теорія.	31) Казка про державу (Сатира).
29) Готама Будда	

III. Праці писані спільно з іншими авторами.

32) Хроніка руху уквуїнської академічної молоді у Львові. (Писано з Ол. Охримович).	33) Як писати мемуари Пояснення і практичні вказівки Писане з Ів. Кривецьким). Три Видання.

Місця друку сих праць:

Львів: 1—3, 5, 10—14, 19, 27—30.
Київ: 10, 16.
Відень: 4, 6—7, 10, 15, 18, 22, 33.

Камянець на Поділля: 8—9, 17, 23—24, 33.
Кремянець на Волині: 20—21.

ISI 4070 y